

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
BALTU VALODNIECĪBAS KATEDRA

Rudzātu izloksne un tās izveides kultūrvēsturiskie apstākļi

Maģistra darbs

Autore – **Ilona Vilcāne**
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultātes
Baltu filoloģijas maģistra
studiju programmas pilna laika
2. kursa studente
Studenta apliecības Nr.: iv13033

Zinātniskais vadītājs – doc. **Edmunds Trumpa**

Rīga
2015

Anotācija

Maģistra darbā „Rudzātu izloksne un tās izveides kultūrvēsturiskie apstākļi“ analizēta Rudzātu₄₃₇ teritorijas kultūrvēsture, izloksnes vokālisma īpatnības un sociolingvistiskā informācija par aptaujātajiem teicējiem.

Mērķis ir noskaidrot, kā Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas kultūrvēsture līdz vienota Rudzātu pagasta izveidei 1925. g. ir atstājusi iespaidu uz izloksnes izveidi un vai mūsdienās tas atspoguļojas fonētiskajā materiālā – izloksnes vokālismā. Izdarīti secinājumi par to, kādā veidā vēsturiski mainīgā teritorijas administratīvā un draudžu piederība, iedzīvotāju migrācija un atšķirīgās kontaktzonas atspoguļojas mūsdienu Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicēju valodā un vai šo teritoriju nešķērso izoglosas.

Atslēgvārdi: Rudzāti₄₃₇, izloksne, kultūrvēsture, sociolingvistika, Ošas upe, apdzīvotās vietas, robeža.

Abstract

In the master thesis „Rudzāti Subdialect and Cultural and Historical Circumstances of Its Formation“ the cultural and historical background of the territory of Rudzāti₄₃₇ subdialect, its system of vocalism and sociolinguistic aspects of informants are analysed.

The goal of the master thesis is to investigate if the cultural and historical circumstances, which existed in this territory till the formation of the Rudzāti civil parish in 1925, has influenced the character of the Rudzāti₄₃₇ subdialect and does it reflect in the system of vocalism. Conclusions have been made how changes of administrative-territorial units and Catholic parishes, migration and various contact zones in history correspond to the linguistic boundaries of nowadays.

Keywords: Rudzāti₄₃₇, subdialect, culture and history, sociolinguistics, Oša river, settlement, boundaries.

Saturs

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS	5
IZMANTOTĀ FONĒTISKĀ TRANSKRIPCĪJA	8
IEVADS	10
1. VISPĀRĪGS PERIODA RAKSTUROJUMS LATGALĒ (18. GS. BEIGAS – 20. GS. SĀKUMS) ..15	
2. RUDZĀTU ₄₃₇ IZLOKSNES TERITORIJAS KULTŪRVĒSTURISKS RAKSTUROJUMS	21
2.1. Rudzātu ₄₃₇ izloksnes teritorija un apdzīvotās vietas	21
2.2. Galvenie vēstures avoti par Rudzātu ₄₃₇ izloksnes teritorijas vēsturi 1772. – 1925. g.	23
2.3. Rudzātu ₄₃₇ izloksnes teritorijas administratīvās piederības vēsture	26
2.3.1. Krievijas impērijas laikā Rēzeknes apriņķī ietilpstošā Rudzātu ₄₃₇ izloksnes daļa	26
2.3.2. Krievijas impērijas laikā Daugavpils apriņķī ietilpstošā Rudzātu ₄₃₇ izloksnes daļa	30
2.4. Konfesijas un piederība Romas katoļu draudzēm	35
2.5. Rudzātu ₄₃₇ teritorijai piederīgie iedzīvotāji un viņu migrācija	40
2.5.1. Krievijas impērijas laikā Rēzeknes apriņķī ietilpstošās Rudzātu ₄₃₇ izloksnes daļas iedzīvotāji 41	
2.5.2. Krievijas impērijas laikā Daugavpils apriņķī ietilpstošās Rudzātu ₄₃₇ izloksnes daļas iedzīvotāji	43
2.6. Secinājumi	47
3. SOCIOLINGVISTISKĀ INFORMĀCIJA PAR RUDZĀTU ₄₃₇ IZLOKSNES TEICĒJIEM	51
3.1. Ošas labajā krastā dzimušie teicēji	52
3.2. Ošas kreisajā krastā dzimušie teicēji	57
3.3. Secinājumi	63
4. RUDZĀTU ₄₃₇ IZLOKSNES VOKĀLISMA ANALĪZE	64
4.1. LLV īso patskaņu atbildmes	65
4.1.1. Patskaņa <i>a</i> atbildmes	65
4.1.2. Patskaņu <i>ę</i> , <i>e</i> atbildmes	67
4.1.3. Patskaņa <i>i</i> atbildmes	72
4.1.4. Patskaņa <i>u</i> atbildmes	74
4.2. LLV garo patskaņu atbildmes	75
4.2.1. Patskaņa <i>ā</i> atbildmes	75
4.2.2. Patskaņu <i>ē</i> un <i>ē</i> atbildmes	78
4.2.3. Patskaņa <i>ī</i> atbildmes	85
4.2.4. Patskaņa <i>ū</i> atbildmes	86
4.3. LLV divskaņu atbildmes	91

4.3.1.	Divskaņa <i>ai</i> atbilsmes.....	91
4.3.2.	Divskaņa <i>au</i> atbilsmes.....	91
4.3.3.	Divskaņa <i>ie</i> atbilsmes	91
4.3.4.	Divskaņa <i>ei</i> atbilsmes	92
4.3.5.	Divskaņa <i>uo</i> atbilsmes.....	93
4.3.6.	Divskaņa <i>ui</i> atbilsmes	93
4.4.	Patskaņu atmešana un reducēšana gala zilbēs	94
4.5.	Patskaņu iespraudumi gala zilbēs.....	94
4.6.	Secinājumi	94
SECINĀJUMI		97
AVOTU UN IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS		100
Avoti		100
Literatūra		101
PIELIKUMI.....		105

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS

Saīsinājumi tekstā

> – pārveidots par

// – paralēlforma

* – rekonstruēta forma

A – austrumi

apr. – apraksts

AŠĢTD200 – Armijas štāba ģeodēzijas-topogrāfijas daļas kartes. Mērogs 1:200000¹

AŠĢTD75 – Armijas štāba ģeodēzijas-topogrāfijas daļas kartes. Mērogs 1:75000²

att. – attēls

aug. – augusts

b. – beigas

D – dienvidi

DA – dienvidaustrumi

dec. – decembris

DR – dienvidrietumi

dsk. – daudzskaitlis

dst. – desetīnas

ESF – Eiropas Sociālās fonds

f. – fonds

g. – gads

g. k. – galvenokārt

gs. – gadsimts

¹ AŠĢTD200. Mērogs 1:200000. Rīga, 1931–1940.

² AŠĢTD75. Mērogs 1:75000. Rīga, 1925–1931.

ha – hektārs

jūn. – jūnijs

kr. val. – krievu valoda

l. – lieta

LCK – Latvijas ceļu karte. Mērogs 1:200000³

LĢIA – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra

LLV – latviešu literārā valoda

lp. – lapa

lpp. – lappuse

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LR – Latvijas Republika

LVDA – Latviešu valodas dialektu atlants⁴

LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs⁵

okt. – oktobris

piem. – piemēram

R – rietumi

sāk. – sākums

sept. – septembris

skat. – skatīt

t. s. – tā saucamais

tkst. – tūkstoši

u.c. – un citi

vsk. – vienskaitlis

Z – ziemeļi

³ LCK. Mērogs 1:200000. Rīga: Šoseju un zemesceļu departaments, 1940.

⁴ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

⁵ LVVA, 2706. f., 1. apr., 180., 107., 97., 96., 89., 84., l. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

ZA – ziemeļaustrumi

ZR – ziemeļrietumi

Saīsinājumi attēlos un tabulās

apr. – apriņķis

īp. – īpašums

l. s. – lauku sabiedrība

muižn. – muižnieks

of. – oficiāls

pag. – pagasts

R. k. – Romas katoļi

zemn. – zemnieks

влад. заст. – владельческий застенек

дер. – деревня

заст. – застенек

им. – имение

фольв. – фольварк

IZMANTOTĀ FONĒTISKĀ TRANSKRIPCĪJA

Transkripcijas zīmju aprakstā izmantoti LVDA sniegtie fonētiskās transkripcijas paskaidrojumi⁶ ar piemēriem no maģistra darbā analizētā Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicēju audio materiāla.

Uzsvars, ja tas nav vārda pirmajā zilbē, apzīmēts ar punktu [·] uzsvērtās zilbes priekšā mazā burta augstumā, piem., *ní·vînc*.

Intonācijas

- Krītošā intonācija apzīmēta ar ['] virs garā patskaņa (bez garumzīmes), piem., *mîļē'*, un divskaņos un tautosillabiskos savienojumos virs pirmā komponenta, piem., *cèuka, lòukt'*. Gadījumos, ja divskaņa pirmais komponents ir vājināts, tad ['] likts virs otrā komponenta, piem., *m^hòjja*. Ja aiz gara krītoši intonēta patskaņa tai pašā zilbē seko plūdenis vai nāsenis, veidojot tautosillabisku savienojumu, virs patskaņa likta ne tikai intonācijas zīme, bet arī garumzīme, piem., *syvânc*.
- Lauztā intonācija apzīmēta ar [^] virs garā patskaņa (bez garumzīmes), piem., *v'êz's'*, divskaņos un tautosillabiskos savienojumos virs otrā komponenta, piem., *pyûpuls, gólva*.

Patskaņu apzīmējumi

Ar burtiem *a, ā, e, ē, i, ī, o, ō, u, ū* apzīmētas skaņas, kādas runā arī LLV.

ä – priekšēja *a* skaņa; izruna tuva platās *ę* skaņas izrunai.

ę, ě – plata *e, ē* skaņa.

ĕ, ě – vidēji plata jeb pusplata *e, ē* skaņa, vidēja starp *e, ē* un *ę, ě*.

y – velāra *i* skaņa, krievu cietajai *ы* skaņai līdzīgs patskanis.

Patskaņu nepilna diftongizācija apzīmēta ar pirmā vai otrā komponenta skaņas reducējumu: "ō, ⁱĕ, ěⁱ.

Patskaņu pagarinājums apzīmēts ar kolu [:] aiz attiecīgā burta.

Līdzskaņu apzīmējumi

Ar burtiem *b, c, č, d, f, g, ģ, h, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, p, r, s, š, t, v, z, ž* apzīmētas skaņas, kādas izrunā arī LLV.

з, ж – balsīga afrikāta *dz, dž*.

ł – velāra *l* skaņa.

⁶ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 13.–17. lpp.

Līdzskaņu palatalizācijas apzīmēšanai lietots akūts [´] aiz īsajiem un garajiem burtiem, piem., *b´*, *c´*, *t´*.

Darbā izmantots *Palemonas* fonts.

IEVADS

Rudzātu₄₃₇ izloksnē runā mūsdienu Līvānu novada Rudzātu pagastā, kā arī Līvānu novada Rožupes pagasta Z daļā. Kaimiņu izloksne ZR ir Atašiene₄₃₂, ZA – Stirniene₄₃₃, A – Preiļi₄₃₉, D – Vārkava₄₃₈, bet R – Līvāni₄₃₆.

Latvijā tradicionāli izlokšņu robežas atbilst 1939. g. administratīvi teritoriālā iedalījuma pagastu robežām. Tās parasti sakrīt ar bijušo muižu un – vairākumā gadījumu – arī ar draudžu robežām.⁷ Taču savādāka situācija ir Rudzātu₄₃₇ izloksnē. Vēsturiski šī teritorija vienas administratīvas vienības – pagasta – robežās ir atradusies tikai no 1925. līdz 1949. g. Rudzātu pagasts tika izveidots 20 gs. 20. gados, apvienojot Rēzeknes apriņķī bijušo Stirnienes pagasta daļu ar Daugavpils apriņķa Preiļu un Vārkavas pagasta nomalēm, kā arī pievienojot nelielu nogriezni no Daugavpils apriņķim piederīgā Līvānu pagasta.

Darba aktualitāti nosaka tas, ka līdz šim Rudzātu₄₃₇ izloksne nav padziļināti analizēta, lai gan savos darbos faktus par to ir sniegusi V. Rūķe, A. Breidaks u.c. Gan izdevumā „Latviešu valodas dialektu atlants: fonētika“ (turpmāk tekstā LVDA),⁸ gan M. Rudzītes izlokšņu kartēs darbā „Darbi latviešu dialektoloģijā“⁹ un V. Rūķes Latgales izoglosu kartēs, kas publicētas Filologu biedrības rakstos 1939. g.,¹⁰ vairākos gadījumos Rudzātu₄₃₇ izloksnē ir fiksētas LLV patskaņu atbilstmju paralēlformas vai izloksni šķērsojošas izoglosas. Ņemot vērā to, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija nesakrīt ar vienas muižas vai draudzes robežām, būtiski ir pievērst uzmanību tās izveides kultūrvēsturiskajiem apstākļiem, kas ļautu pamatot tās neviendabīgo raksturu.

Tā kā izloksnes ir radušās īpašu ģeogrāfisku, ekonomisku vai politisku apstākļu nošķirtās ļaužu grupās (Latvijā lielākā loma izloksnes izveidē tiek piešķirta muižu teritorijām),¹¹ maģistra darba mērķis ir noskaidrot, vai kultūrvēsturiskie apstākļi, kas pastāvēja Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā līdz tās apvienošanai vienā pagastā 1925. g., ir ietekmējuši izloksnes izveidi un vai mūsdienās tas atspoguļojas fonētiskajā materiālā – izloksnes vokālismā.

⁷ Stafecka, A. Vārkavas novada valoda izlokšņu robežjoslā. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 104. lpp.

⁸ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

⁹ Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005.

¹⁰ Latgales izoglosu karte. Fonētiskās atšķirības. Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti, 19*. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

¹¹ Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 15. lpp.

Latgalē 19. gs. 2. pusē vēl nebija īpaši izkopta etniskā vai nacionālā apziņa, un latgalieši savu piederību nosauca pēc draudzēm vai pagastiem, kā arī pilsētu nosaukumiem.¹² To ievērojot, precizēti maģistra darba uzdevumi būtu šādi:

- 1) izanalizēt tā laika vēstures avotus un iepazīties ar literatūru par periodu, kopš Latgale tika pievienota Krievijas impērijai (1772. g.), līdz vienota pagasta izveidei 1925. g., lai noskaidrotu šīs teritorijas apdzīvoto vietu administratīvo piederību, īpašniekus, kā arī Romas katoļu draudzes, pievēršot uzmanību arī iedzīvotāju migrācijai, konfesijām un savstarpējiem kontaktiem;
- 2) apkopot un izanalizēt sociolingvistisko informāciju par Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicējiem un viņu ierunāto audio materiālu, lai noskaidrotu LLV patskaņu atbilstes. Salīdzināt iegūtos rezultātus ar LVDA materiāliem,¹³ M. Rudzītes darbā „Darbi latviešu dialektoloģijā”¹⁴ sniegto informāciju, A. Breidaka „Augšzemnieku dialekta Latgalisko izlokšņu fonētikas atlantu”,¹⁵ kā arī V. Rūķes Latgales izoglosu karti un komentāriem rakstā „Latgales izlokšņu grupējums”, kas publicēts 1939. g. „Filologu biedrības rakstos”;¹⁶
- 3) balstoties iegūtajos LLV patskaņu atbilstmju rezultātos, izanalizēt, vai vēsturiski mainīgā teritorijas administratīvā un draudžu piederība atspoguļojas mūsdienu Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātāju valodā.

Darba struktūru veido četras nodaļas. Pirmā nodaļa ir veltīta īsam 18. gs. beigū–20. gs. sākuma laikposma raksturojumam Latgalē. Tas darīts ar nolūku vieglāk orientēties nākamajās nodaļās aprakstītajās vēsturiskajās parādībās un terminoloģijā. Otrajā nodaļā sniegts Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas kultūrvēsturiskais apraksts, raksturojot nozīmīgākos pieejamos avotus, bet galveno uzmanību pievēršot apdzīvoto vietu administratīvajai piederībai, konfesijām un Romas katoļu draudzēm, kā arī iedzīvotāju migrācijai. Trešajā nodaļā aprakstīta un analizēta sociolingvistiskā informācija par aptaujātajiem Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicējiem. Ceturtajā nodaļā analizēts Rudzātu₄₃₇ izloksnes vokālisms, īpašu uzmanību pievēršot atšķirībām teicēju valodā. Nobeigumā izdarīti secinājumi par to, kā Rudzātu₄₃₇ izloksnes kultūrvēsturiskie izveides apstākļi ir saistīti ar atsevišķo valodas īpatnību izplatību, proti, vai kultūrvēsturiskās robežas sakrīt ar

¹² Zeile, P. *Latgales kultūras vēsture: no akmens laikmeta līdz mūsdienām*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2006. 307. lpp.

¹³ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

¹⁴ Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005.

¹⁵ Breidaks, A. *Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*. Daugavpils: DPU izdevniecība „Saule”, 1996.

¹⁶ Rūķe, V., *Latgales izlokšņu grupējums. Filologu biedrības raksti, 19*. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

lingvistisko parādību robežām. Darbā analizētas fonētiskās parādības, jo par tām ir pieejams plašāks materiāls nekā, piemēram, par morfoloģiskajām; fonētiskās īpatnības ir noturīgākas par leksiskajām, tās mazāk atkarīgas no teicēju vecuma, izglītības, nodarbošanās u.c. sociolingvistiskiem faktoriem. Konsonantisms darbā netiek aplūkots, jo netika konstatēti specifiskie areālie varianti, kas varētu liecināt par to, ka pastāv izoglosa, kas šķērsotu izloksnes teritoriju.

Maģistra darbs ir starpdisciplinārs, tāpēc katrā darba nodaļā tika izmantotas atšķirīgas metodes. Pirmajā un otrajā nodaļā veikta vēstures avotu, tostarp vēsturisko karšu un „Krievijas 1897. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiālu“¹⁷, atlase un padziļināta analīze. Tās gaitā iegūtie rezultāti – apdzīvoto vietu administratīvā un draudžu piederība – atspoguļota kartēs. Apdzīvoto vietu piederība un nosaukumi oriģinālvalodā (poļu, krievu) apkopoti tabulās (skat. 6. un 7. pielikums). Darbā izmantota par šo vēstures periodu pieejamā literatūra.

Trešajā un ceturtajā nodaļā apkopots un izanalizēts 2010.–2012. g. ESF projektā „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes – Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas“ (turpmāk tekstā ESF projekts „Savs kaktiņš...“) veikto interviju audio materiāls,¹⁸ kas ietver arī sociolingvistisko informāciju par teicējiem. Tika aptaujāti 20 Rudzātu₄₃₇ teicēji, no tiem lielākā daļa ir atbildējuši arī uz 1954. g. „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas“ fonētikas aptaujas anketas jautājumiem,¹⁹ no dažiem ir pieejams tikai brīvas sarunas ieraksts. Tā kā 2010.–2012. g. projekta laikā netika aptverta visa izloksnes teritorija, papildus atlasīti, apciemoti un intervēti trīs Rudzātu₄₃₇ teicēji, kas ir ne tikai dzimuši, bet arī joprojām dzīvo izloksnes ZA daļā. Aizpildītas sociolingvistiskas anketas, kā arī 1954. g. „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas“ fonētikas aptaujas anketa. Interviju laikā veikts audio ieraksts. Gan ESF projektā „Savs kaktiņš...“, gan maģistra darba vajadzībām ierakstītie analizējamie vārdi audio apstrādes programmā *Adobe Audition CC* tika izgriezti no teicēju saistītās runas, lai materiālu varētu vieglāk klasificēt un vajadzīgās skaņas nepieciešamības gadījumā ātrāk sameklēt. Skaņu atbilstes tika meklētas, analizētas un apstrādāts

¹⁷ LVVA, 2706. f., 1. apr., 180., 107., 97., 96., 89., 84., l. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

¹⁸ ESF projekta „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes – Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas“ materiāli.

¹⁹ *Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programa*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954.

ne tikai no anketās iegūtā audiomateriāla, bet arī klausoties teicēju saistītās runas (stāstu) ierakstus.

Darbā svarīgi ir uzsvērt teritorijas kultūrvēstures saistību ar izloksnes lingvistiskajām parādībām, tāpēc tās attēlotas arī kartē. Par darba gaitā izveidoto karšu pamatu izmantots ESF projekta „Savs kaktiņš...” vajadzībām tapušais paraugs, jo tas ļauj shematiski attēlot analizējamās parādības Rudzātu₄₃₇ izloksnes robežās. Pagastu robežas veidotas, balstoties vairākās Pirmās brīvvalsts laika kartēs – 1940. g. LCK²⁰, 1925. – 1940. g. AŠĢTD75²¹ un 1931.–1940. g. AŠĢTD200^{22,23}. Izloksnes teicēju un LLV patskaņu atbilstmju kartes papildinātas ar maģistra darba vajadzībām aptaujāto teicēju dzimšanas un dzīves vietām.

Maģistra darbā analizētas tās apdzīvotās vietas, kas uzskaitītas 2007. g. izdevumā „Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums”²⁴ (turpmāk tekstā – 2007. g. saraksts) un (vai) 1998. g. J. Turlaja un G. Milliņa grāmatā „Latvijas apdzīvotās vietas” iekļautajā ciemu sarakstā²⁵ (turpmāk tekstā – 1998. g. saraksts). Jāatzīmē, ka atsevišķas apdzīvotas vietas ir atrodamas 1998. g. sarakstā, bet tās nav iekļautas 2007. g. izdevumā. Darbā netika analizētas tās apdzīvotās vietas, kas līdz šo divu avotu publicēšanas laikam bija izzudušas vai arī kuru nosaukumi vēstures avotos nav identificējami ar mūsdienu apdzīvotām vietām – to piederības noteikšana Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijai var būt apšaubāma un varētu rasties nekonsekvence, izvēloties, kuras apdzīvotās vietas iekļaut, bet kuras – nē. Darbā lietotas 2007. g. izdevumā ieteiktās apdzīvoto vietu nosaukuma formas. Tas darīts tāpēc, ka atsevišķos gadījumos oficiālie nosaukumi ir kļūdaini, savukārt dažām apdzīvotām vietām oficiāls nosaukums nepastāv.

Grūtības darba gaitā ar vēstures avotiem sagādāja tas, ka atsevišķām apdzīvotām vietām nevarēja precīzi noteikt piederību Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijai (sīkāk šī problemātika aprakstīta 2. nodaļā). Tāpat grūtības radīja atsevišķu apdzīvoto vietu tipu pārtulkošana no krievu valodas, jo šiem apzīmējumiem nav ekvivalenta mūsdienu latviešu valodā. Daži autori iepriekš savos darbos ir piedāvājuši atšķirīgus tulkojumus, bet citi – izmantojuši krievu valodas apzīmējumus, atšķirīgā veidā pielāgojot tos latīņu rakstībai un latviešu valodas gramatikai.^{26 27} Maģistra darbā Rudzātu₄₃₇

²⁰ LCK. Mērogs 1:200000. Rīga: Šoseju un zemesceļu departaments, 1940.

²¹ AŠĢTD75. Mērogs 1:75000. Rīga, 1925 – 1931.

²² AŠĢTD200. Mērogs 1:200000, Rīga, 1931 – 1940.

²³ Trumpa, E., *Latviešu ģeolingvistikas etīdes*. Rīga: Zinātne, 2012. 79.-80. lpp.

²⁴ *Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums*. Rīga: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2007.

²⁵ Turlajs, J., Milliņš, G. *Latvijas apdzīvotās vietas. Klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Jāņa Sēta, 1998.

²⁶ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 144. lpp.

izloksnes teritorijā sastopamais apdzīvotās vietas tips *фольварк* (kr. val.) tulkots kā *pusmuiža*. Sarežģītāk iztulkot *застенок* (kr. val.), jo Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijā tas ne vienmēr nozīmēja viensētu, tāpēc tika pieņemts lēmums, līdzīgi kā iepriekš to ir darījusi I. Stūre,²⁸ lietot apzīmējumu *zastenoks*, liekot to kursīvā. Visu apdzīvoto vietu tipi oriģinālvalodā saīsinātā formā norādīti darbam pievienotajās tabulās (skat. 6. un 7. pielikums).

²⁷ Kursīte, J., Markevica K. Ieskats Vārkavas novada un pagasta vēsturē. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 15. lpp.

²⁸ Stūre, I. „Uz gobolim voi jōgaist!“. Vārkavas sādžu pagātnes ainavu stāsti. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 28. lpp.

1. VISPĀRĪGS PERIODA RAKSTUROJUMS LATGALĒ (18. GS. BEIGAS – 20. GS. SĀKUMS)

Latgale un līdz ar to arī Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorija tika pievienota Krievijas impērijai 1772. g. pēc pirmās Polijas dalīšanas. Tolaik Latgalē bija gandrīz 170 tkst. iedzīvotāju, no tiem vairāk nekā 166 tkst. dzīvoja laukos.²⁹ Kopumā Latgalē iedzīvotāju izvietojums bija nevienmērīgs, to apliecina arī 1785. g. divverstu ģenerālmērīšanas kartes jeb *Планы генерального межевания* (turpmāk tekstā – 1785. g. kartes),³⁰ kurās redzamas gan blīvi apdzīvotas teritorijas, gan arī mazapdzīvotas platības, kur sādžas atradās tālu viena no otras. Tas skaidrojams ar to, ka zemes piemērotība lauksaimniecībai bija atšķirīga, un vietas, kur augsne bija pārmitra un lielas platības klāja meži un purvi, bija maz piemērotas zemkopībai.³¹ Šis apstākļi noteica arī Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas mazapdzīvotību.

Pēc pievienošanas Krievijas impērijai Latgales teritorija ar Daugavas provinces nosaukumu tika iekļauta Pleskavas guberņā un sadalīta 3 apriņķos – Daugavpils, Rēzeknes un Viļakas. Taču administratīvie pārkārtojumi turpinājās, un 1776. g. Pleskavas guberņu sadalīja, bet Vitebskas, Polockas un Daugavas provinci apvienoja jaunizveidotajā Polockas guberņā. 1777. g. tika likvidētas agrākās provinces un Polockas guberņā noteica 11 apriņķus, tostarp Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas. Kopš šī laika Latgale vairs nebija atsevišķa administratīva vienība un tai vairāk nebija kopējas pārvaldes.³² 1796. g. Polockas un Mogiļevas guberņas tika apvienotas Baltkrievijas guberņā ar galvaspilsētu Vitebskā. Administratīvie pārkārtojumi Latgalē noslēdzās 1802. g., kad tā tika iekļauta atjaunotajā Vitebskas guberņā, kuras sastāvā tā atradās līdz 1917. g.

Latgales laukos līdz pat agrārās reformas beigām kā apdzīvotas vietas tips dominēja sādža.³³ Parastais sādžas lielums bija 4 saimniecības vienības.³⁴ 19. gs. vidū Latgalē kopumā uzskaitītas 4202 sādžas.³⁵ Taču jāņem vērā, ka arī viena zemnieku sēta tika uzskatīta par sādžu (vēstures

²⁹ Strods, H. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772-1959*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1989. 15. lpp.

³⁰ *Планы генерального межевания*. Масштаб 1:84000. 1780-х гг.

³¹ Boruks, A. *Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, 2003. 323. lpp.

³² Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture 1710-1800*. Stokholma: Daugava, 1973. 221. lpp.

³³ Malahovskis, V. Sādžas koncepts Latgalē. *Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali, III*. Rēzeknes augstskola, 2011. 142. lpp.

³⁴ Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800-1914*. Rīga: Avots, 1991. 34. lpp.

³⁵ Zeile, P. *Latgales kultūras vēsture: no akmens laikmeta līdz mūsdienām*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2006. 323. lpp.

avotos kr. val. *деревня*), jo pēc krievu mērnieku sādžas definīcijas tā bija jebkurš zemnieku nometnes tips neatkarīgi no tās sētu vai iedzīvotāju skaita.³⁶

Latgalē pastāvēja vēl vairākas apdzīvotu vietu formas – *folvarki* jeb pusmuižas, *slobodas* – iebūviešu vai amatnieku apdzīvotas vietas, *zastenoki* – nelieli ciemi, viensētas, pusmuižas, kas neietilpa sādžas kopienā, *viselki* – apdzīvotas vietas, kas radušās jaunā vietā.³⁷ Avotos sastopams arī apdzīvotu vietu tips *selo* – ja tajā atradās kunga māja un baznīca, kā arī *selco* – ja tajā bija tikai kunga māja, bet nebija baznīcas. Klosteri un mācītājmuižas dēvētas par *plebanije*. Par *derevņa* jeb sādžu dēvēti tieši zemnieku ciemati,³⁸ *dvor* – zemnieku sēta, savukārt *dača* ir noslēgta zemes vienība ar vienu vai vairākiem valdītājiem.³⁹

18. gs. b. galvenā konfesija šajā teritorijā bija katoļticība. Pēc pievienošanas Krievijas impērijai Latgales katoļi tika ieskaitīti 1783. g. dibinātajā Mogiļovas arhidiecēzē.⁴⁰ Dati par 1863. g. liecina, ka no 352 757 Latgales iedzīvotājiem katoļticīgie bija 75,4%, vecticībnieki – 12,7%, mozusticīgie jeb jūdaisti – 7,6%, luterticīgie – 4,3%.⁴¹ Luterticīgie latvieši, izkaisīti starp katoļticīgajiem latviešiem, dzīvoja teritorijās ap Varakļāniem, Barkavu, Stružāniem, Stirnieni, Galēniem, Viļāniem, Bikavu, Dricāniem.⁴²

Vairums Latgales zemnieku līdz brīvlaišanai 1861. g. bija dzimtļaudis. Latgales zemnieku tiesisko stāvokli no 1677. līdz 1831. g. noteica Lietuvas statūts un tajā dzimtbūšana bija tiesiski ierobežota, taču pēc pievienošanas Krievijas impērijai zemnieku stāvoklis pasliktinājās, jo Latgalē muižnieki uzskatīja, ka viņiem ir tādas pašas tiesības attiecībā uz saviem dzimtzemniekiem kā pārējā Krievijas impērijā.⁴³ Zemnieki piederēja privātajām muižām, baznīcām un klosteriem, kā arī valstij (t.s. kroņa zemnieki). 1782. g. revīzija liecina, ka Latgalē muižniekiem piederēja 75,56%, valstij 15,77%, katoļu klosteriem un baznīcām – 5,19%, pārējiem 3,48% zemnieku.⁴⁴ Taču līdz 19. gs. 50. gadiem bija saglabājušās tikai divas zemnieku kategorijas – valsts un muižnieku. Baznīcu zemnieku kategorija tika likvidēta saskaņā ar 1843. g. 10. maija likumu, pamatojoties uz kuru, visas baznīcas muižas kopā ar zemniekiem pārgāja valsts īpašumu

³⁶ Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture 1710-1800*. Stokholma: Daugava, 1973. 395. lpp.

³⁷ Cekula, Z. Daugavpils rajona Latgales daļas apdzīvoto vietu nosaukumi. *Acta Latgalica 11*, Rēzekne : Latgolas Pētniecības institūta izdevniecība, 2001. 193.-194. lpp.

³⁸ Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture 1710-1800*. Stokholma: Daugava, 1973. 361. lpp.

³⁹ Turpat. 396. lpp.

⁴⁰ Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800-1914*. Rīga: Avots, 1991. 36. lpp.

⁴¹ Strods, H. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772-1959*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1989. 37. lpp.

⁴² Turpat. 40. lpp.

⁴³ *Latviešu konversācijas vārdnīca*, X. sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.-1940. 20184. sleja.

⁴⁴ Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800-1914*. Rīga: Avots, 1991. 34. lpp.

ministrijas pārziņā, kurai bija pakļauti pagastos apvienotie valsts zemnieki. Taču joprojām lielākā daļa bija muižnieku zemnieki, kuri kopā ar muižas saimes ļaudīm veidoja 77 % no visu zemnieku kopskaita Latgalē.⁴⁵

Klaušas Latgales muižās tika pildītas pamatā divos veidos: 1) zemnieki no katras saimniecības gāja muižas darbos noteiktu dienu skaitu nedēļā vai apdarīja noteiktu zemes platību. Šādā formā klaušas pastāvēja lielākajā daļā Latgales muižu. Šādā veidā tika stiprināti kontakti starp vienas muižas zemniekiem, kas ietekmēja izlokšņu veidošanos. 2) Klaušu vietā varēja maksāt kungam nomu naudā.⁴⁶ 1784. g. Rēzeknes pilsētas un apriņķa zemju apraksts liecina, ka daļa Stirnienes zemnieku, kas bija Varakļānu Borhu īpašumā, gadā maksāja 5 rubļus.⁴⁷

Pēc pirmās poļu sacelšanās, kas notika 1830.–1831. g., ar mērķi mazināt poļu muižniecības pozīcijas tika veiktas atsevišķas reformas zemnieku stāvokļa uzlabošanai, uz ko mudināja arī zemnieku nemieri, masveida bēgšana un izceļošana. Arī 1856. g. spēkā stājās likumi, kas ievērojami palielināja zemnieku tiesības, tostarp nosakot, ka muižnieks nevar zemniekiem atņemt un pievienot muižas laukiem to zemi, ko zemnieks ir lietojis pēdējos 6 gadus.⁴⁸

Taču vispārējā zemnieku brīvlaišana jeb dzimtbūšanas atcelšana Latgalē notika vien 1861. g. 19. februārī, kad ar likumu bija noteikts, ka uz visiem laikiem tiek atcelta muižnieku vara pār zemniekiem un zemnieki pasludināti par brīviem lauku ļaudīm, bet muižnieki patur tiesības pār visu zemnieku zemi, ko nodod zemniekiem pastāvīgā lietošanā.⁴⁹

1863. g. 1. martā tika izdots *ukazs* jeb rīkojums, kas attiecās arī uz Latgali, par obligātu saistību izbeigšanu starp muižniekiem un zemniekiem. Ja saskaņā ar 1861. g. likumu zemes izpirkšana zemniekiem bija brīvprātīga un notika ar muižnieka piekrišanu, tad pēc jaunā rīkojuma muižnieka piekrišana vairāk nebija nepieciešama, un zemniekiem zemes izpirkšana bija obligāta.⁵⁰ Ar šo lēmumu no 1. maija visas obligātās saistības, tostarp klaušas, starp Latgales zemniekiem un muižniekiem tika izbeigtas, un zemnieki tika pieskaitīti zemes īpašnieku kategorijai.

⁴⁵ Brežgo, B. *Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861-1914*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1954. 10. lpp.

⁴⁶ Brežgo, B. *Latgales zemnieki krīvu dzimtbūšanas laikos*. Viļaka: J. Cybuļska izdevums, 1940. 106. lpp.

⁴⁷ Brežgo, B. *Latgales inventari un generalmēreišonas zem'u aproksti 1695-1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943. 231. lpp.

⁴⁸ Boruks, A. *Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, 2003. 325. lpp.

⁴⁹ Brežgo, B. *Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861-1914*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1954. 14. lpp.

⁵⁰ Turpat. 31. lpp.

Lai gan zināmākās otrās poļu sacelšanās sekas ir drukas aizliegums, pēc sacelšanās apspiešanas 1864. g. februārī notika vēl vairākas reformas, kas skāra zemniekus – tika ievērojami samazināta zemnieku zemes izpirkuma maksa, nemieros iejaukto muižnieku zemi konfiscēja, zemniekiem piešķīra lopu ganīšanai un malkas ciršanai servitūtus muižnieku mežos. Zemniekiem, kam muižnieki pēc 1857. g. bija atņēmuši zemi, to atdeva atpakaļ. Līdz ar to zemnieku zemes platība palielinājās.⁵¹

Latgalē zemi piešķīra par dzimtu katram ciema sētas saimniekam, un, sākot no zemes izpirkšanai paredzētā valdības aizdevuma piešķiršanas dienas, šāds sētas saimnieks kļuva par īpašnieku.⁵² Zemes izpirkšanas maksājumi bija sadalīti uz 49 gadiem līdz 1911. g., taču pēc revolūcijas 1907. g. tie tika atcelti.⁵³

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas zemniekiem pēc kroņa zemnieku pašvaldības parauga bija jāizveido lauku sabiedrības jeb ciema novadi un pagasti, kuros gan neietilpa muižu zeme. 1880. g. Latgalē bija 51 pagasts, kuros apvienotas 232 lauku sabiedrības.⁵⁴ Katram zemniekam bija jābūt pierakstītam kādā pagastā un tā locekļi bija solidāri atbildīgi par pienākumiem pret valsti un sabiedrību. Zīmīgi, ka pienākumu sadale notika nevis pēc faktiskās dzīvesvietas, bet gan pēc piederības kādam pagastam.⁵⁵ Sākotnēji zemniekiem netika dota brīvība pārcelties no savas lauku sabiedrības uz citu, jo pirmo deviņu gadu laikā bija vajadzīga gan muižnieka, gan pārējo lauku sabiedrības zemnieku atļauja. Ja kāds vēlējās aiziet no pagasta, bija jāsamaksā ievērojama naudas summa. Bez muižnieka un pārējo zemnieku atļaujas varēja iziet tikai bezzemnieki, kas varēja atļauties iegādāties patstāvīgā lietošanā zemes gabalu.⁵⁶

Būtiska Latgales sādžu īpatnība bija, ka daļot zemi dēlu starpā, izveidojās t.s. šņoru zemes,⁵⁷ un, pieaugot iedzīvotāju skaitam, zemes platība vienā saimniecībā samazinājās. Saimniecības vidējā platība bija tikai ap 6–8 ha. Lai gan valdība jau 1886. g. aizliedza īpašuma dalīšanu, zemnieki šo aizliegumu neievēroja.⁵⁸ Rezultātā zemes sāka trūkt, un zemniekiem radās grūtības sevi apgādāt. Tāpēc vietās, kur šņores bija ļoti šauras, vīrieši devās darbos uz

⁵¹ Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800-1914*. Rīga: Avots, 1991. 296. lpp.

⁵² Turpat. 297. lpp.

⁵³ Punka, A. Latviešu zemnieku likteņgaitas pagātnē. *Latvijas zeme, zemnieki un viņu darbs*. Grinens, V. (red.). Rīga: Lauksaimniecības pārvaldes izdevums, 1940. 72. lpp.

⁵⁴ Mieriņa, A. Robežas un administratīvi teritoriālais iedalījums Latvijas teritorijā (19.gs. - 1918. g. novembris). *Latvijas zemju robežas 1000 gadus*. Caune, A. (sast.). Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1999. 154. lpp.

⁵⁵ Turpat.

⁵⁶ Brežgo, B. *Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861-1914*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1954. 16.lpp.

⁵⁷ Malahovskis, V. Sādžas koncepts Latgalē. *Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali, III*. Rēzeknes augstskola, 2011. 146. lpp.

⁵⁸ Boruks, A. *Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, 2003. 328. lpp.

Iekšskrievijas guberņām un lielajām pilsētām.⁵⁹ Tādējādi šņoru saimniekošanas forma veicināja gan sezonālu migrāciju, gan arī veselu zemnieku ģimeņu pārcelšanos uz Sibīriju.

Apstākļi, kas 19. gs. b. kavēja zemkopības attīstību – šņoru zemes, īpašuma dališana, saimniekošana sādžās – noteica to, ka veiksmīgākie un pārtikušākie zemnieki kā izdevīgāku saimniekošanas formu izvēlējās iziešanu viensētās. Par paraugu kalpoja Baltijas guberņu zemnieki, kas 19. gs. 70. gados sāka iepirkt zemi Latgalē, kur bija zemākas cenas, un iekārtoja sev raksturīgās viensētu saimniecības. Tādējādi vidzemnieku un kurzemnieku ieceļošana Latgalē 19. gs. veicināja pāreju no ciemiem uz viensētām un no papuvju zemkopības sistēmas uz augumaiņas zemkopību.⁶⁰ 19. gs. 80.–90. gados sākās zemnieku iziešana viensētās arī Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagastā. 1904. g. Latgalē jau bija 2900 viensētas, Stirnienes pagastā – 11.⁶¹

Zemnieku iziešanu viensētās veicināja arī Krievijas valdība – 1906. g. tās vadītājs P. Stolipins izdeva likumu par zemes ierīcības komisiju dibināšanu laukos un sādžu sadalīšanu viensētās.⁶² Šis dekrēts 1910. g. tika pieņemts par likumu, bet reformu bija paredzēts realizēt 40 – 45 g. laikā. Latgales trijos apriņķos no 1907. līdz 1912. g. izdalīja viensētās 7109 saimniecības ar 90 056 ha zemes, vidēji katrā saimniecībā 12,7 ha.⁶³ Šīs reformas realizēšanā pirmo vietu Latgalē ieņēma Rēzeknes apriņķis.

Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijā no kopējā ciemu skaita 1909. g.–1920. g. viensētās sadalīti bija 35%. Pirmie ciemi, kas sadalījās viensētās Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijā, bija Jaudzemi un Vidi 1909. g., kam gadu vēlāk sekoja Kiulinīki un pēc tam arī citi.⁶⁴ Taču šo procesu tāpat kā pārējā Latgalē pārtrauca 1. pasaules karš. Tikai pēc Latgales atbrīvošanas 20. gs. 20. gados atsākās sādžu zemju sadalīšana viensētās un iedzīvotāju pārcelšanās uz iedalītajām platībām.

Latvijas Republika tika dibināta 1918. g. 18. novembrī, Latvijas Tautas Padomei pasludinot, ka Latvija, apvienota savās etnogrāfiskajās robežās (Kurzeme, Vidzeme, Latgale), ir patstāvīga, neatkarīga demokrātiski republikāniska valsts.⁶⁵ Neatkarīgās Latvijas administratīvais iedalījums bija apgabalos (Rīga, Vidzeme, Kurzeme, Zemgale un Latgale), apriņķos, pagastos un pilsētās.

⁵⁹ Kemps, F. *Latgalieši*. Rīga: D. Zeltiņš, 1910. 66. lpp.

⁶⁰ Strods, H. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772-1959*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1989. 41. lpp.

⁶¹ Brežgo, B. *Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atceļšanas 1861-1914*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1954. 76. lpp.

⁶² Boruks, A. *Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, 2003. 328. lpp.

⁶³ Dunsdorfs, E. *Latgales vēsturiskās kartes*. Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 1991. 57. lpp.

⁶⁴ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 489. lpp.

⁶⁵ Valdības uzsaukumi. *Pagaidu valdības vēstnesis*. 1918. 14. dec. 1. lpp.

Ar 1920. g. miera līgumu starp Padomju Krieviju un Latviju Latvijai pievienoja Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķi un nelielu daļu Driskas apriņķa, ka arī daļu Ostrovas apriņķa ar Pitalovu (Abreni).⁶⁶ Būtiskas apriņķu robežu pārmaiņas noteica 1924. g. 26. jūnijā pieņemtais „Likums par Latvijas teritorijas iedalīšanu apriņķos“, un arī pēc tam turpinājās apriņķu robežu grozīšana – pagastu skaits Latgalē līdz 2. pasaules karam palielinājās, un, lielos pagastus sadalot, mainījās to robežas.⁶⁷

Uzreiz pēc neatkarības iegūšanas svarīgi bija veikt agrāro reformu, lai mainītu līdz 1. pasaules karam pastāvošo situāciju, kad gandrīz puse visas Latvijas teritorijas zemes kopplatības piederēja privātajām muižām (Latgalē tādu bija 815).⁶⁸ Jau 1920. g. 16. septembrī LR Satversmes sapulce pieņēma Agrārās reformas likuma 1. daļu un 21. decembrī – 2. daļu, kas paredzēja valsts zemes fondā ieskaitīt muižu zemes un zemes piešķiršanu sīkzemniekiem, bezzemniekiem, pusgraudniekiem, rentniekiem, kalpiem un amatniekiem, kā arī karavīriem – cīnītājiem par Latvijas neatkarību.⁶⁹ Šī likuma ieviešana dzīvē nozīmēja gadsimtiem ilgās muižu pastāvēšanas beigas.

⁶⁶ Dunsdorfs, E. *Latgales vēsturiskās kartes*. Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 1991. 55. lpp.

⁶⁷ Mieriņa, A. Latvijas administratīvais iedalījums (1918-1940). *Latvijas zemju robežas 1000 gadus*. Caune, A. (sast.). Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1999. 224. lpp.

⁶⁸ Punka, A. Agrārā reforma. *Latvijas zeme, zemnieki un viņu darbs*. Grinens, V. (red.). Rīga: Lauksaimniecības pārvaldes izdevums, 1940. 87. lpp.

⁶⁹ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 491. lpp.

2. RUDZĀTU₄₃₇ IZLOKSNES TERITORIJAS KULTŪRVĒSTURISKS RAKSTUROJUMS

2.1. Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija un apdzīvotās vietas

Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija sakrīt ar 1939. g. Rudzātu (tolaik *Rudzētu*) pagastu, kas atrodas Austrumlatvijas zemienes Jersikas līdzenumā. Augsnes cilmieži sastāv no smilšmāla vai māla, pie upēm – velēngleja un purvu augsnes.⁷⁰ Teritoriju ieskauj purvi – Z Lielais Pelēčāres purvs, A Medņu purvs, R Skrebeļu purvs un DA Steporu purvs. Lielākās upes, kas šķērso teritoriju, ir Oša un Sauna. Lai gan purvi daļēji norobežo teritoriju no kaimiņu pagastiem, Ošas upe to sadala uz pusēm. Izloksnes teritorija tika atmežota tikai 19. gs. b.–20. gs. sāk. Neskatoties uz meliorācijas pasākumiem, ko iesāka muižnieki vēl pirms 1. pasaules kara, bet kas īpaši tika izvērsti LPSR laikā, teritorijā joprojām ir saglabājušies purvi, un Lielais Pelēčāres purvs ir iekļauts Rāmsaras konvencijā kā starptautiskas nozīmes mitrājs.

Rudzātu pagasts tika izveidots pēc Latvijas neatkarības iegūšanas 1920. g., atdalot Rēzeknes apriņķī esošo Rudzātu lauku sabiedrības teritoriju no Stirnienes pagasta. Šajā pašā gadā agrārās reformas rezultātā Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā Rudzātu muižai un Eleonorvīles un Rubenķalna pusmuižām atsavināja un valsts zemes fondā ieskaitīja 4597,63 ha zemes, kas pamatā tika piešķirta zemniekiem un Brīvības cīņu dalībniekiem.⁷¹

1924. g. 26. jūnijā pieņemtais „Likums par Latvijas teritorijas iedalīšanu apriņķos“ noteica, ka Rudzātu pagastu no Rēzeknes apriņķa pievieno Daugavpils apriņķim.⁷² No 1925. g. 1. septembra Rudzātu pagasts tika pārdēvēts par Rudzētu pagastu,⁷³ taču pat LR Ministru Kabineta oficiālajā izdevumā „Valdības Vēstnesis“ arī pēc tam paralēli konstatējamas abas nosaukuma formas, kas liecina, ka jaunais nosaukums īsti nespēja aizstāt tradicionālo variantu.

1925. g. pagasts tika paplašināts, tam pievienojot Preiļu pagasta 56 sādžas un viensētas, kā arī vairākas Vārkavas pagasta apdzīvotas vietas. No Līvānu pagasta atdalīja un pievienoja Bikaunīkus. Vēl trīs apdzīvotas vietas (Skrūzmaņus, Eņģeļus un Vārpsalu), kas vienlaicīgi ar Bikaunīkiem bija pievienotas no Līvānu pagasta,⁷⁴ pēc 10 gadiem atgriezta Līvānu pagastā.⁷⁵

⁷⁰ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 23. lpp.

⁷¹ Turpat. 491. lpp.

⁷² Likums par Latvijas teritorijas iedalīšanu apriņķos. *Valdības Vēstnesis*. 1924, 26. jūn. 1. lpp.

⁷³ Latvijas pagastu saraksts. *Valdības Vēstnesis*. 1925, 3. aug. 2. lpp.

⁷⁴ Rīkojums pagastu robežu noapaļošanas lietā. *Valdības Vēstnesis*. 1924, 30. okt. 3.lpp.

Šajā laikā pagasta teritorija bija 14 106,72 ha⁷⁶. Z tā robežojās ar Atašienes un Stirnienes, D – Vārkavas, A – Preiļu, R – Līvānu pagastiem. 1935. g. tautas skaitīšanas dati liecina, ka šajā laikā pagastā bija 3355 iedzīvotāji.⁷⁷ 1935. g. tajā atradās 654 saimniecības un to zemes kopplatība bija 116 km².⁷⁸

Pēc 2. pasaules kara Latvija nonāca PSRS pakļautībā, un 1945. g. pagasta teritorijā tika izveidotas Aizupes, Mālkalna, Rudzētu un Vidu ciemu padomes. 1949. g. 31. decembrī pieņemtais Augstākās Padomes Prezidija dekrēts paredzēja apriņķu un pagastu likvidēšanu.⁷⁹ 1949. g. Rudzātu pagasta teritoriju pievienoja jaunizveidotajam Līvānu rajonam. Aizupes ciems 1954. g. tika likvidēts un tā teritorija pievienota Rožupes ciemam. Šajā gadā likvidēja arī Mālkalna un Vidus ciemus, pievienojot tos Rudzētu ciemam. Pēc Līvānu rajona likvidēšanas 1959. g. visu Rudzātu pagasta teritoriju pievienoja Preiļu rajonam.⁸⁰ Šāds stāvoklis saglabājās vairāk nekā 30 gadus.

Ar 1990. g. 15. februāra LPSR Augstākās Padomes likumu „Par pagastu, rajonu un pilsētu pašvaldībām Latvijā” tika pieņemts lēmums par pagastu atjaunošanu, taču Rudzātu pagasts tika atjaunots nevis iepriekšējās, Pirmās brīvvalsts laika robežās, kas sakrīt ar Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritoriju, bet gan bez bijušās Aizupes ciema padomes teritorijas, kas palika pievienota Rožupes pagastam.⁸¹ 1991. g. tika atjaunots vēsturiskais nosaukums *Rudzāti*, bet 2009. g. Rudzātu pagastu, tāpat kā Rožupes pagastu iekļāva Līvānu novadā.

Maģistra darbā tiek analizētas 62 apdzīvotas vietas, kas atrodamas 1998. g. un (vai) 2007. g. sarakstā – Brīsla, Biumaņi, Čirvoļņiki, Gardrivīši, Jaudzemi, Locupi, Liuziņiki, Medņauka, Mežvidi, Molakolns, Neicgaļi, Pelēcore, Peļši, Pintāni, Rudzāteņas, Rudzāti, Steķi, Vidi, Vilcāni, Zalāni, Aleksandrova, Aļksniši, Aptaka, Barauka, Briuveri, Caunes, Eleonorvile, Kiulinīki, Korsikova, Nadzežda, Piļupsola, Ožkaļņiši, Punduri, Rogonoka, Soltupe, Spraudi, Staņislavova, Šauri, Tūmeņi, Eriņbirze, Bikaunīki, Aizpūre, Cīlauka, Druvas, Gaigalova, Kazimirovka, Laivacumi, Novomisle, Peivelišķas, Prīdauka, Pūdusola, Rubinkolns, Rusiņi, Samuldriva, Stepores, Sumanka, Kurčini, Patmaļka, Novoseļje, Sličauka, Vilkmugure,

⁷⁵ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 39. lpp.

⁷⁶ *Latviešu konversācijas vārdnīca*, XVIII sēj. Rīga: Anša Gulbja izdevniecība. 36858. sleja

⁷⁷ *Ceturtnā tautas skaitīšana Latvijā 1935. gadā. Iedzīvotāju skaits, dzimums un pavalstniecība*. Salnītis, V. (sast.). Rīga, 1936. 359. lpp.

⁷⁸ Maldups, A. *Apriņķu un pagastu apraksti*. Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1937. 478. lpp.

⁷⁹ *Okupētās Latvijas administratīvi teritoriālais iedalījums: vēsturiskās uzziņas un pārvaldes iestāžu arhīvu fondu rādītājs (1940 – 1941, 1944 – 1990)*. Bērze D. (sast.). Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 1997. 11. lpp.

⁸⁰ Turpat. 28., 155. lpp.

⁸¹ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 40. lpp.

Zeļčenovka. Vairums no šīm apdzīvotajām vietām ir uzskatāmas par skrajciemiem (viensētu grupas bez kompakta apbūves, kas sastāv vismaz no četrām apdzīvotām sētām un kuras vēsturiski iedzīvotāji uzskata par vienotām un apzīmē ar vienu nosaukumu) vai mazciemiem (lauku apdzīvotas vietas ar kompaktu apbūvi, kuru veido vismaz 5 dzīvojamās ēkas).⁸² Lielākā apdzīvotā vieta ir Rudzāti ar 414 iedzīvotājiem (2002. g. dati), kas tiek klasificēta kā lielciems. Nākamā lielākā apdzīvotā vieta pēc iedzīvotāju kopskaita (131) ir Liuzinīki, kas ir aprūpes ciems, un vairums tā iedzīvotāju ir Rudzātu speciālās internātpamatskolas audzēkņi. Savukārt 22 apdzīvotās vietās iedzīvotāju skaits ir mazāks nekā 10.⁸³

Tātad Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija sakrīt ar Rudzātu pagasta robežām periodā no 1925. līdz 1949. g. Ne līdz 1925. g., ne arī pēc 1949. g. šī teritorija nav pastāvējusi kā viena administratīva vienība. Ņemot vērā to, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija līdz 1925. g. ietilpa vairākās administratīvās vienībās (apriņķos, pagastos), būtiski ir izanalizēt katras apdzīvotās vietas piederību (gan administratīvo, gan draudžu) un noskaidrot, vai izloksnes Z, ZR, A un D *gali* veidoja patstāvīgas teritoriālas vienības vai arī bija citu, lielāku vienību nomales. Šāda analīze ļautu spriest, vai Rudzātu₄₃₇ izloksne veidojās, sapludinot vairāku citu izlokšņu nomales jeb perifērijas, vai arī tās robežās var runāt par vienu vai vairākiem kodoliem.

2.2. Galvenie vēstures avoti par Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas vēsturi 1772. – 1925. g.

Informācija par Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritoriju un iedzīvotājiem ir atrodama vairākos nozīmīgos un informatīvos vēstures avotos. Senākais ir Daugavpils pilsētas un apriņķa zemju apraksts un Rēzeknes pilsētas un apriņķa zemju apraksts, kas tika sastādīti 1784. g. ģenerālmērišanas laikā (turpmāk tekstā – 1784. g. kadastrs). Šos aprakstus ir publicējis B. Brežgo savā grāmatā „Latgolas inventari un ģenerālmērišanas zem’u aproksti 1695.–1784.“⁸⁴ Reizē ar zemes mērišanu tika ievāktas ziņas arī par zemniekiem, viņi tika aplikti ar nodokļiem, tika noteikta nomas maksa par valdījumiem, ko paredzēts iznomāt.⁸⁵ Avots ir nozīmīgs ar to, ka tajā

⁸² Turlajs, J., Milliņš, G. *Latvijas apdzīvotās vietas. Klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Jāņa Sēta, 1998. 42. lpp.

⁸³ *Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums*. Rīga: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2007. 618.-619. lpp.

⁸⁴ Brežgo, B. *Latgolas inventari un ģenerālmērišanas zem’u aproksti 1695-1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943.

⁸⁵ Dunsdorfs, E. *Latgales vēsturiskās kartes*. Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 1991. 92. lpp.

ir uzskaitīti īpašumos ietilpstošās apdzīvotās vietas, kas tika klasificētas kā *slobodas*, *selo*, *selco*, *folverki* jeb pusmuižas, kā arī ciemi jeb sādžas (*derevņa*). Parasti bija pierakstīts arī tas, cik valdījumā ir zemnieku sētu, cik iedzīvotāju, norādīta zemes platība, aprakstīts zemes izmantošanas veids un iedzīvotāju nodarbošanās, uzskaitītas un aprakstītas ūdenstilpnes, kas kalpo arī kā orientieris apdzīvotu vietu identificēšanai. Kā palīgavots šiem aprakstiem ir izmantojamas 1785. g. divverstu ģenerālmērīšanas kartes,⁸⁶ kas pārklāj Rēzeknes un Daugavpils apriņķi un palīdz orientēties apdzīvoto vietu izvietojumā.

Maģistra darbā izmantotas arī citas šīs teritorijas vēsturiskās kartes – robežas starp Vitebskas guberņas apriņķiem palīdz noteikt Vitebskas guberņas 1820. g. karte (*Генеральная карта Витебской губернии*)⁸⁷ (skat. 1. pielikumā). Taču tā nav pietiekami detalizēta, lai sniegtu informāciju tieši par Rudzātu⁴³⁷ izloknes teritorijas apdzīvotajām vietām. Līdzīgi arī 1812. g. t.s. Napoleona Krievijas impērijas karte (*Большая карта Российской Империи 1812 года для Наполеона*)⁸⁸ nesniedz pietiekamu informāciju par visām apdzīvotajām vietām.

Daudz detalizētāka un līdz ar to arī informatīvāka ir Krievijas impērijas trīsverstu militāri topogrāfiskā karte (*Военно-Топографическая карта Российской империи*),⁸⁹ kas tiek dēvēta arī par F. F. Šūberta karti (turpmāk tekstā – Šūberta karte). Karšu veidošana notika no 1846. līdz 1863. g., tajās attēlotas gan apdzīvotas vietas, tostarp arī atsevišķi esošas mājas, ceļi un takas, meži, purvi, tilti. Tiesa, robežas starp administratīvām vienībām tajā nav norādītas. Papildinājumi kartē tika veikti līdz pat 20. gs. 20. gadiem.⁹⁰ Darbā izmantotās Rudzātu⁴³⁷ izloknes teritoriju atspoguļojošās kartes lapas datētas ar 1867. gadu (skat. 2. pielikumā un 3. pielikumā).

Plašu materiālu pētniecībai par teritorijas apdzīvoto vietu īpašniekiem, iedzīvotāju skaitu, vecum- un dzimumstruktūru, nodarbošanos, izcelsmi, piederību lauku sabiedrībai, lasītprasmi, ticību, dzimto valodu (kas norāda arī tautību) u.c. sniedz 1897. g. Krievijas pirmās modernās tautas skaitīšanas, kas aptvēra visas impērijas 127 miljonus iedzīvotāju,⁹¹ aizpildītās aptaujas lapas

⁸⁶ *Планы генерального межевания. 1780-х гг., Масштаб 1:84000*

⁸⁷ *Генеральная карта Витебской губернии. Географический Атлас Российской Империи.* Санкт-Петербург, 1824 г. Pieejams: <http://libinfo.org/index.php?dir1=10&dir2=03&dir3=05> [skatīts 20.05.2015.]

⁸⁸ *Большая карта Российской Империи 1812 года для Наполеона.* Pieejams: http://www.etomesto.ru/map-atlas_1812/ [skatīts 20.05.2015.]

⁸⁹ *Военно-Топографическая карта Российской империи. Трехверстовка. 1846–1863 гг.* Pieejams: <http://www.etomesto.ru/shubert/> [skatīts 20.05.2015.]

⁹⁰ Турпат.

⁹¹ *Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. V Витебская губерния.* Санкт-Петербург: Центральный статистический комитет Министерства внутренних дел, 1899. 1. тет. С. 10.

(pieejamas LVVA Virtuālajā arhīvā <http://www.lvva-raduraksti.lv/>).⁹² Avotā norādīts arī katras apdzīvotās vietas tips, taču jāatzīmē, ka aptaujas lapu aizpildītāji nav ievērojuši konsekvenci, piemēram, apdzīvota vieta sākumlapā var tikt apzīmēta kā ciemats (*poselok*), bet pēc tam – *dzerevna* jeb sādža u.tml. Diemžēl šajā avotā trūkst lielākās daļas aptaujas lapu no Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrības. Pētot iedzīvotāju izcelsmi, būtiska ir informācija par dzimšanas vietu, taču dažreiz šī aile nav aizpildīta, vai arī aizpildīta neprecīzi, piemēram, norādīts tikai pagasts, bet ne lauku sabiedrība. Šķiramas divu veidu 1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapas – tās kas attiecas uz lauku sabiedrību īpašumiem – A formas aptaujas lapas (skat. 4. pielikumu), kā arī dažādu īpašumu saraksti, kas nav iekļauti lauku sabiedrībās un pagastos – B formas aptaujas lapas (skat. 5. pielikumu).

Vērtīgs avots ir 1906. g. Vitebskas guberņas apdzīvoto vietu saraksts (*Списокъ населенных мѣстъ Витебской губерніи*)⁹³ (turpmāk tekstā – 1906. g. saraksts) – tajā uzskaitītas katrā pagastā ietilpstošās apdzīvotās vietas, to atrašanās pie ūdenstilpnes vai akas, piederība lauku sabiedrībai vai īpašniekam, zemes platība, iedzīvotāju skaits, piederība draudzei u.c. Jāatzīmē, ka šajā sarakstā iekļauts mazāks apdzīvotu vietu skaits nekā tautas skaitīšanas materiālos, tāpēc tas nesniedz pilnīgu ainu par visām apdzīvotajām vietām. 1906. g. sarakstā pagastos jau ir ieskaitīti arī lauku sabiedrībās neietilpstoši muižnieku, namnieku un zemnieku īpašumi.

J. Endzelīna 1925. g. „Latvijas vietu vārdi“⁹⁴ (turpmāk tekstā – Endzelīna vietvārdu saraksts) sniedz informāciju par situāciju 1920. gadu pirmajā pusē un apdzīvoto vietu piederību jaunizveidotajiem LR pagastiem, tostarp Rudzātu. Spriežot pēc Rudzātu pagasta apdzīvoto vietu saraksta, situācija fiksēta uz brīdi, kad tam jau bija pievienota Preiļu pagasta daļa, bet ne Vārkavas, un tas atsevišķos gadījumos ļauj precizēt apdzīvotu vietu piederību kādam no šiem diviem pagastiem. Taču, tā kā pagastu veidošanās vēl turpinājās, atsevišķos gadījumos apdzīvotās vietas, kas atradās uz pagastu robežām, pierakstītas pie vairākiem pagastiem, bez tam Rudzātu pagastā uzskaitītas vairākas apdzīvotas vietas, kas tajā oficiāli tā arī netika iekļautas.

Par piederību draudzēm informāciju sniedz 1840. g. I. Holovinska Mogiļovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksts (turpmāk tekstā – Holovinska saraksts),⁹⁵

⁹² LVVA, 2706. f., 1. apr., 180., 107., 97., 96., 89., 84., l. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

⁹³ *Списокъ населенных мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906.

⁹⁴ Endzelīns, J. Latvijas vietu vārdi. 2. daļa. Kurzemes un Latgales vārdi. Darbu izlase, 4. sēj., 1. daļa. Grabis, R. (atb. red.). Rīga: Zinātne, 1981.

⁹⁵ Hołowinski, I. *Mogiļovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksti*, 1850. Aglonas bazilikas arhīva materiāli.

kurā uzskaitītas katrai draudzei piederošas apdzīvotas vietas bez detalizētākas informācijas par draudzes piederīgo skaitu vai apdzīvotās vietas atrašanās vietu.

Grūtības darbā ar avotiem rada tas, ka atsevišķām apdzīvotām vietām ir līdzīgi vai pat identiski nosaukumi (piem., Laivacumi un Rusiņi), tāpēc saistīt dažu vēstures avotos norādītu apdzīvotu vietu piederību tieši Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijai atsevišķos gadījumos ir sarežģīti. Jāņem vērā, ka atsevišķu apdzīvotu vietu nosaukumi dažādos avotos var variēt vai pat atšķirties (piem., Cīlauka tiek dēvēta arī par Madaļceļu).

2.3. Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas administratīvās piederības vēsture

No 1802. g. līdz pat Latvijas neatkarības iegūšanai Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorija tāpat kā visa Latgale ietilpa Vitebskas guberņā. Tā bija sadalīta starp diviem apriņķiem – Z un ZR daļa ietilpa Rēzeknes, bet A un D – Daugavpils apriņķī, un tās vienu no otras šķīra Ošas upe. Izņēmums ir Bikaunīku sādža, kas ietilpa Daugavpils apriņķī, bet, tā kā robežlīnija starp apriņķiem jau bija novirzījies no Ošas uz Z, atradās upes labajā krastā. Nosaukums „Rudzāti“ attiecas uz apdzīvotām vietām abpus robežai – labajā Ošas krastā, Rēzeknes apriņķa teritorijā atradās Rudzātu muiža (mūsdienās Rudzātu centrs), kas sākotnēji piederēja grāfu Borhu dzimtai, bet vēlāk pārgāja muižnieku Plāteru-Zībergu dzimtas īpašumā.⁹⁶ Savukārt Ošas kreisajā krastā, Daugavpils apriņķa teritorijā 0,5 km attālumā no Rudzātu pagasta centra atradās Rudzātu ciems.⁹⁷ Tāpēc kartēs un tabulās fiksētas divas apdzīvotas vietas ar nosaukumu Rudzāti. Par Rudzātiem atsevišķos avotos tiek dēvēta arī Rēzeknes apriņķī ietilpstošā apdzīvotā vieta Rudzāteņas.

2.3.1. Krievijas impērijas laikā Rēzeknes apriņķī ietilpstošā Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļa

Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR daļa līdz 1920. g. ietilpa Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagastā. Šajā teritorijā atrodas šādas 1998. g. un 2007. g. sarakstos minētas apdzīvotas vietas: Brīsla, Biumaņi, Čirvoļņiki, Gardrivīši, Jaudzemi, Kurčini, Locupi, Liuzinīki, Medņauka, Mežvidi, Molakolns, Neicgaļi, Patmaļka, Pelēcore, Peļši, Pintāni, Rudzāteņas, Rudzāti, Steķi,

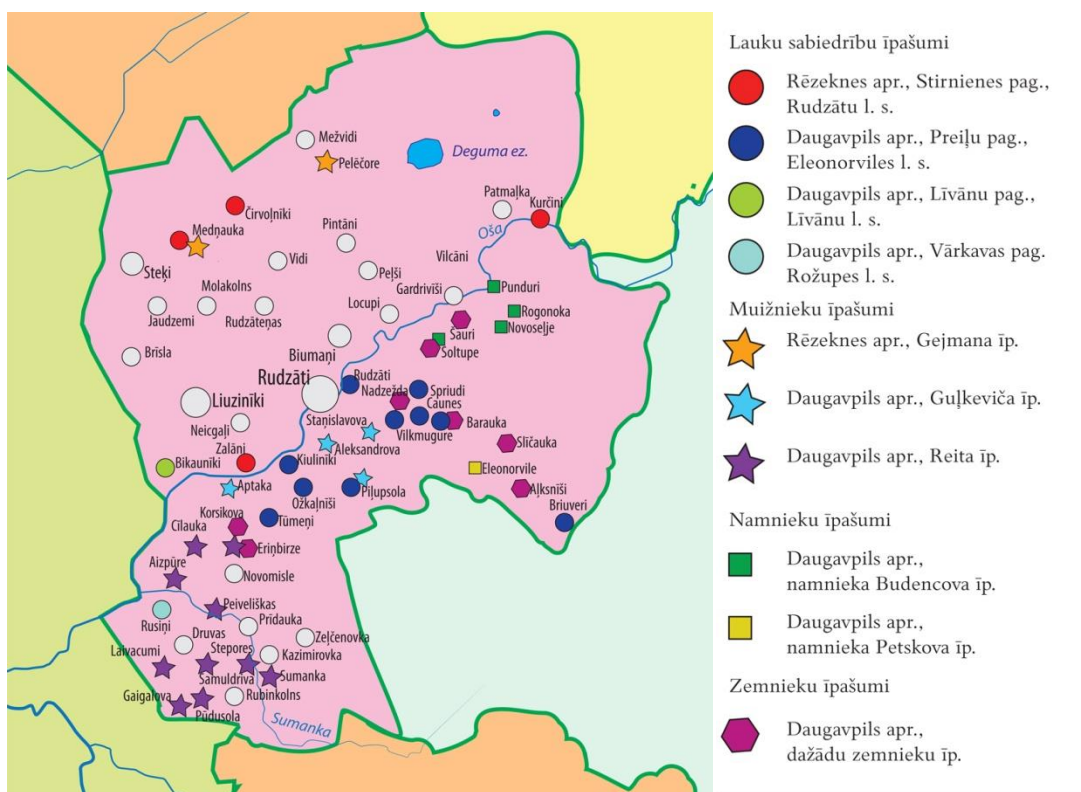
⁹⁶ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 148. lpp.

⁹⁷ Turpat. 153. lpp.

muižai norāda uz šīs Rudzātu₄₃₇ izloksnes daļas zemnieku savstarpējo kontaktu zonu, jo muižas un baznīcas bija iedzīvotājus, viņu tradīcijas, kultūru (tostarp arī valodu) apvienojoši centri.¹⁰³

Diezgan detalizētajā Šūberta kartē (skat. 2. pielikumu) apdzīvoto vietu skaits jau ir ievērojami lielāks – atzīmēti arī Kurčīni, Gardrivīši, Neicgaļi, Locupi, Biumaņi, Pintāni, Peļši, Čirvoļņiki, Rudzāteņas (kartē *Рудавь*), Patmaļka, Liuzinīki, Brīsla, Jaudzemi, kas nozīmē, ka ir fiksētas visas apdzīvotās vietas, kas atrodas 1997. un 2002. g. sarakstos, izņemot Pelēčori un Mežvidus. Zīmīgi arī tas, ka kartē ir attēlota tikai viena sādža – Velkmes, kas nav mūsdienu sarakstos, jo kopš neseniem laikiem ir neapdzīvota.

Daļa 1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapu no Rudzātu lauku sabiedrības nav atrodamas. Tāpēc detalizēta informācija ir tikai par 4 apdzīvotām vietām, kas pieder Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrībai – sādžas Kurčīni, Čirvoļņiki, Zalāni un Medņauka (skat. 2. att.).¹⁰⁴

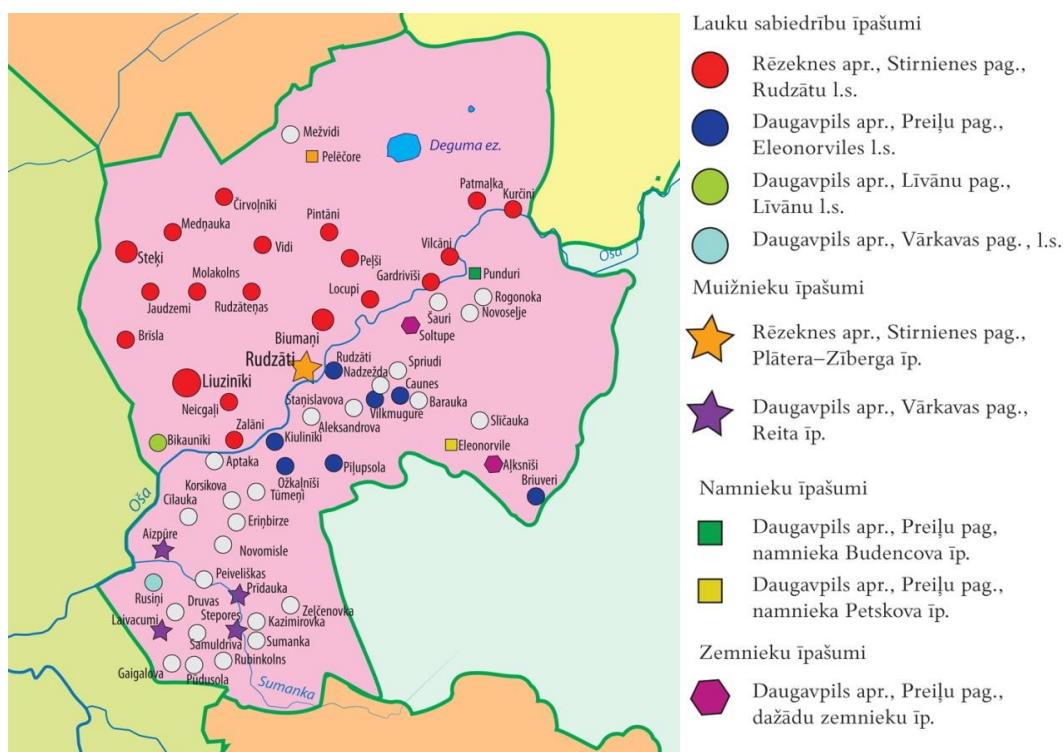
2. attēls. Rudzātu₄₃₇ izloksnes apdzīvoto vietu administratīvā piederība 1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapās

¹⁰³ Kursīte, J., Markevica K. Ieskats Vārkavas novada un pagasta vēsturē. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 15. lpp.

¹⁰⁴ LVVA, 2706. f., 1. apr., 180. l., 144. lp.

Savukārt Rēzeknes apriņķa dažādu īpašnieku sarakstos ir atrodams *zastenoks* Medņauka¹⁰⁵ un *zastenoks* Pelēcore¹⁰⁶, kas abi tolaik ir muižnieka Filipa fon Gejmana īpašums (viņam šajā laikā pieder arī Stirnienes muiža un virkne citu šīs apkārtnes īpašumu).¹⁰⁷ Gūt apkopojošu informāciju par šo teritoriju no tautas skaitīšanas datiem nav iespējams informācijas trūkuma dēļ.

1906. g. sarakstā ir minēts ievērojami vairāk šīs Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļas apdzīvotu vietu nosaukumu, kas gandrīz visi pieder Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrībai – sādžas Brīsla, Biumaņi, Čirvoļņiki, Gardriviši, Jaudzemi, Kurčini, Locupi, Liuziņiki, Medņauka, Molakolns, Neicgaļi, Patmaļka, Peļši, Pintāni, Rudzāti (spriežot pēc norādītajiem attālumiem līdz dažādiem objektiem, šī apdzīvotā vieta drīzāk būtu identificējama ar Rudzāteņām), Steķi, Vidi, Vilcāni, Zalāni.¹⁰⁸ *Zastenoks* Pelēcore nepieder Rudzātu lauku sabiedrībai un ir minēts kā viens no pareizticīgo Turina un Mirošničenko īpašumiem.¹⁰⁹ Savukārt Rudzātu muiža, bijušais Rudzātu krogs un Steķu krogs – grāfam Plāteram–Zībergam (skat. 3. attēlu).

3. attēls. Rudzātu⁴³⁷ izloksnes apdzīvoto vietu administratīvā piederība 1906. g. sarakstā

¹⁰⁵ LVVA, 2706. f., 1. apr., 180. l., 492. lp.

¹⁰⁶ Turpat. 562. lp.

¹⁰⁷ Turpat. 391. lp.

¹⁰⁸ Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 365

¹⁰⁹ Turpat. С. 364.

Platības ziņā lielākais īpašums ir Rudzātu muiža – 304 dst. lauksaimniecībā izmantojamas, 900 nederīgas zemes un 1329 meža. No sādžām lielākā lauksaimniecībā derīgās zemes platība ir Biumaņiem (152 dst.), Molakolnam (143 dst.) un Medņaukai (130 dst.).¹¹⁰

Endzelīna vietvārdu sarakstā no analizējamajām Ošas labā krasta apdzīvotajām vietām pie Rudzātu pagasta minēta Brīsla, Biumaņi, Gardrivīši, Jaudzemi, Kurčini, Locupi, Liuzinīki, Medņauka, Molakolns, Patmaļka, Vidi, Zalāni, Vilcāni.¹¹¹

Kopumā vēstures avoti liecina, ka Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR daļa ir salīdzinoši sen apdzīvota, un jau 18. gs. b. bija izveidojies stabils, pastāvīgi apdzīvotu vietu tīklojums. 18. gs. b. Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR bija Varkļānu Borhu lielo īpašumu nomale, savukārt 19. gs. beigās jau pastāvēja atsevišķa Rudzātu lauku sabiedrība, kas apvienoja bijušos Rudzātu muižas dzimtļaudis, un tikai dažas apdzīvotas vietas, kas atradās purva ielokā, nepiederēja šai lauku sabiedrībai. Tas ļauj spriest, ka vairums šīs teritorijas iedzīvotāju bija sākotnēji saistīti ar Varakļāniem kā Borhu īpašumu centru, tos vienoja piederība Rudzātu muižai, bet vēlāk Rudzātu lauku sabiedrībai kā Stirnienes pagasta daļai. Tāpēc valodas kontakti pamatā notika Rudzātu muižas, vēlāk Rudzātu lauku sabiedrības ietvaros, bet plašāka kontaktu zona bija Stirnienes pagasts, kurā ietilpa arī Atašienes un Stirnienes lauku sabiedrības.¹¹² Līdz ar to, lai gan kā patstāvīga, zemniekus organizējoša vienība iezīmējas Rudzātu lauku sabiedrība, plašākā mērogā to var uzskatīt par Stirnienes pagasta nomali.

2.3.2. Krievijas impērijas laikā Daugavpils apriņķī ietilpstošā Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļa

Pirms pievienošanas Rudzātu pagastam 1925. g. izloksnes A un vidus daļa ietilpa Daugavpils apriņķa Preiļu pagastā. Tajā atrodas šādas 1998. g. un 2007. g. sarakstos minētas apdzīvotas vietas: Aleksandrova, Aļksnīši, Aptaka, Barauka, Briuveri, Caunes, Eleonorvile, Kiulinīki, Korsikova, Nadzežda, Novoseļje, Ožkaļnīši, Piļupsola, Punduri, Rogonoka, Rudzātu ciems, Sličauka, Soltupe, Spriudi, Staņislavova, Šauri, Tūmeņi, Vilkmugure, Eriņbirze. Savukārt D daļa ietilpa Daugavpils apriņķa Vārkavas pagastā: Aizpūre, Cīlauka jeb Madaļceļš, Gaigalova,

¹¹⁰ *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 365.

¹¹¹ Endzelīns, J. Latvijas vietu vārdi. 2. daļa. Kurzemes un Latgales vārdi. *Darbu izlase*, 4. sēj., 1. daļa. Grabis, R. (atb. red.). Rīga: Zinātne, 1981. 284. lpp.

¹¹² Mieriņa, A. Robežas un administratīvi teritoriālais iedalījums Latvijas teritorijā (19. gs. - 1918. g. novembris). *Latvijas zemju robežas 1000 gadus*. Caune, A. (sast.). Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1999. 168. lpp.

Laivacumi, Novomisle, Peiveliškas, Prīdauka, Pūdusola, Rubinkolns, Rusiņi, Samuldriva, Stepores, Sumanka, Zeļčenovka. Daugavpils apriņķa Līvānu pagastā, Ošas labajā krastā atradās tikai viena apdzīvota vieta – Bikaunīki.^{113 114}

Laikā, kamēr pagastos iekļautas bija tikai lauku sabiedrības, bet ne atsevišķi lauku sabiedrībām nepiederoši īpašumi, robeža starp Preiļu un Vārkavas pagastiem ir grūti nosakāma.

1784. g. kadastrā kā Daugavpils apriņķa grāfa Jozefa Borha Preiļu un Vārkavas īpašumi minētas sādžas Rudzāti, Kiulinīki un Rusiņi.¹¹⁵ Sādžu ar nosaukumu *Певлиники*, kuras atrašanās vieta norādīta „Lielās Ošas upes kreisajā krastā“, E. Dunsdorfs identificē kā Peiveliškas¹¹⁶ (skat. 1. attēlu). 1785. g. kartē¹¹⁷ šī apdzīvotā vieta ir iezīmēta tuvāk Rudzātiem nekā Ošas ietekai Dubnā, tātad var pieņemt, ka ietilpst Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijā. 1785. g. kartē šajā Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļā fiksēti neapdzīvoti meži un purvi, apdzīvotas vietas izvietojušās tikai gar Saunas upi, taču to nosaukumi nav identificējami ne ar vienu mūsdienu sarakstos vai citos vēstures avotos atrodamiem analizējamās teritorijas apdzīvoto vietu nosaukumiem, tāpēc tās visdrīzāk atrodas ārpus šīs izloksnes teritorijas. Savukārt Ošas kreisajā krastā no Z līdz pat Rudzātiem nav iezīmēta neviena apdzīvota vieta, pa upi uz leju starp Rudzātiem un Peiveliškām netālu no Saunas ietekas Ošā ir iezīmēta vēl viena apdzīvota vieta, taču tās nosaukums *Берескутоли* vai *Берешутоли* (1784. g. kadastrā *Бернскутоли*¹¹⁸) nav saistāms ne ar vienu mūsdienu apdzīvotas vietas nosaukumu, un no apskatītajiem avotiem ir fiksēta vēl tikai Napoleona kartē kā *Beriskoutoli*.¹¹⁹

Šūberta kartē (skat 3. pielikumu) atzīmēts lielāks skaits apdzīvoto vietu – Vilkmugure, Aļksniši, Briuveri, Eleonorviles pusmuiža, Rudzāti, Kiulinīki, Aptaka, Rusiņi un Peiveliškas, kā arī Bikaunīki. Ošas upes kreisais krasts no Z līdz Rudzātiem joprojām gandrīz neapdzīvots un klāts ar mežiem, šajā posmā ir tikai viena apdzīvota vieta, kas atrodas pretī Vilcāniem – *Бельковские*, kas nav ne 1998. vai 2007. g. sarakstos, ne arī citās kartēs (izņemot Latvijas

¹¹³ Turlajs, J., Milliņš, G. *Latvijas apdzīvotās vietas. Klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Jāņa Sēta, 1998. 198.-199. lpp.

¹¹⁴ *Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums*. Rīga: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2007. 276.-279. lpp.

¹¹⁵ Brežgo, B. *Latgolas inventari un ģenerālmēreīšonas zem'u aproksti 1695-1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943. 90.-92. lpp.

¹¹⁶ Dunsdorfs, E. *Latgales vēsturiskās kartes*, Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 1991. 184. lpp.

¹¹⁷ *Планы генерального межевания*. Масштаб 1:84000. 1780-х гг.

¹¹⁸ Brežgo, B. *Latgolas inventari un ģenerālmēreīšonas zem'u aproksti 1695-1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943. 93. lpp.

¹¹⁹ *Большая карта Российской Империи 1812 года для Наполеона*. Pieejams: <http://www.etomesto.ru/shubert-map/10-5/?oldmap=1003> [skatīts 20.05.2015.]

topogrāfisko karti 1:75000 (1924–1935),¹²⁰ kuras sastādīšanā, acīmredzot, ir izmantota Šūberta karte). Noteikt, kādai mūsdienu apdzīvotai vietai *Бельковские* varētu atbilst, nevar, lai gan pēc izvietojuma spriežot, tā varētu būt Punduru pusmuiža. Arī gar Ošas upi uz leju no Kiulinīkiem līdz Rusiņiem un Peiveliškām pamatā teritoriju klāj meži un purvi.

1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapās šajā Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļā jau var iedalīt 4 veidu īpašumus – Preiļu pagasta Eleonorviles lauku sabiedrības, Vārkavas pagasta Rožupes lauku sabiedrības, Līvānu pagasta Līvānu lauku sabiedrības, kā arī ārpus lauku sabiedrībām esoši dažādu īpašnieku īpašumi. Zīmīgi, ka gandrīz visa Rudzātu⁴³⁷ izloksnes D daļa, kas sakrīt ar vēlāko Vārkavas pagasta teritoriju, pieder muižniekam Mihaelam fon Reitam (skat. 2. attēlu).

Tautas skaitīšanas datus 7 no analizētajām apdzīvotajām vietām pieder Preiļu pagasta Eleonorviles lauku sabiedrībai – sādžas Briuveri, Kiulinīki, Ožkaļņiši, Rudzāti, Vilkmugure, Caunes (viena zemnieku sēta), ciemats Sprīudi, *zastenoks* Tūmeņi.¹²¹ Šīs vietas ir izkaisītas pa vidu īpašumiem, kas pieder dažādiem īpašniekiem – divi ciemati ar nosaukumu Aleksandrova, ciemats Aļksnīši, *zastenki* Aptaka, Eriņbirze, Korsikova-Zeļenpoļe, Novoseļje, Rogonoka, Sličauka, Staņislavova, Šauri, Eleonorviles muiža, Nadzežda, Punduru muiža, četras apdzīvotas vietas ar nosaukumu Soltupe, kā arī dažas citas, kas nav saglabājušās līdz mūsdienām.¹²² Trīs apdzīvotu vietu nosaukumi ir pierakstīti gan Eleonorviles lauku sabiedrībai, gan dažādu, ar Eleonorviles lauku sabiedrību nesaistītu īpašnieku sarakstos – divi *zastenki* Barauka, *zastenoks* Piļupsola un sādža Piļupi, Rudzātu ciems un īpašnieka nams pie Rudzātu sādžas (*нпу деп. Рудзаты влад. усадьба*), kur uz latviešu tautības īpašnieka zemes dzīvo poļu tautības kurpnieka un ebreju tautības krāsotāja ģimenes.¹²³

1897. g. tautas skaitīšanas dati liecina, ka šajā laikā Ošas kreisajā krastā uz Z no Rudzātiem jau ir vairākas apdzīvotas vietas, no kurām vairums pieder vecticībnieku Budencovu ģimenei, kas Punduru pusmuižu ar ~ 1000 ha zemes 1861. g. nopirka no grāfa Borha.¹²⁴ Lai gan īpašnieka ģimene dzīvo Punduru pusmuižā (tautas skaitīšanas lapās dēvēta par muižu – *имение*), lielākajā daļā viņam piederošo īpašumu saimnieko zemnieki, tostarp Rogonokā, Punduros, Novoseļjē un Soltupē.¹²⁵

¹²⁰ Latvijas Armijas štāba Ģeodēzijas–Topogrāfijas daļas Latvijas topogrāfiskā karte. Mērogs: 1:75000. Rīga, 1924-1935. Pieejams: <http://www.lithuanianmaps.com/Maps1931-38.html> [skatīts 20.05.2015.]

¹²¹ LVVA, 2706.f., 1. apr., 84. l., 122.-374.lp.

¹²² LVVA, 2706. f., 1. apr., 96. l., 1.–267. lp.

¹²³ LVVA, 2706. f., 1. apr., 96. l., 260. lp.

¹²⁴ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 487. lpp.

¹²⁵ LVVA, 2706. f., 1. apr., 96. l., 1.–68. lp.

Teritorijas D daļā visas apdzīvotās vietas, izņemot sādžu Rusiņi, kas pierakstīti Vārkavas pagasta Rožupes lauku sabiedrībai,¹²⁶ ir Reita īpašumi, kuros dzīvo un saimnieko galvenokārt zemnieki – *zastenki* Aizpūre, Cīlauka (sarakstā lietots nosaukums Madaļceļš) I un II, Gaigalova, Laivacumi, Pūdusola I un II, Samuldriva, Stepores, Sumanka, kā arī Peivelišku pusmuiža.¹²⁷ Interesanti, ka pie Reita īpašumiem uzskaitīts arī *zastenoks* Eriņbirze (*Эрнь-Берзя*),¹²⁸ kas minēts arī citu īpašnieku sarakstos kā zemnieku īpašums¹²⁹, un ko J. Būmanis uzskata par bijušās Kamčatkas pusmuižas daļu, kas, savukārt, šajā laikā nepiederēja Reitam.¹³⁰ To apliecina arī 1925. g. paziņojums „Valdības Vēstnesī“, kurā norādīts, ka zemes gabals ar nosaukumu „Ereņbērze“ iepriekš ir ticis atdalīts no Kamčatkas muižas,¹³¹ un arī īpašnieka uzvārds ir tāds pats kā Eriņbirzes īpašniekam – zemniekam tautas skaitīšanas datos. Protams, nevar izslēgt, ka blakus atradās divi īpašumi ar līdzīgiem vai vienādiem nosaukumiem.

Bikaunīki tautas skaitīšanas datos pierakstīti pie Daugavpils apriņķa Līvānu pagasta Līvānu lauku sabiedrības.¹³²

1906. g. sarakstā ir iekļauts mazāks apdzīvotu vietu skaits (skat. 3. att.). Preiļu pagasta Eleonorvīles lauku sabiedrībai joprojām pieder sādžas Briuveri, Caunes, Kiulinīki, Ožkaļņi, Piļupsola, Rudzāti un Vilkmugure, bet Preiļu pagasta dažādiem īpašniekiem pusmuiža Aļksnīši (zemniekam Ivbulim), Eleonorvīles muiža (namniekam Petskovam), *zastenoks* Soltupe (zemniekam Velkmem). Sarakstā minētas divas apdzīvotas vietas ar nosaukumu Punduri – muiža, kas pieder namniekam Budencovam, un *zastenoks*, kas pieder zemniekam Elstam. Pēc attālumiem, kas norādīti sarakstā, var spriest, ka īpašumi neatrodas blakus, tāpēc tie uzskatāmi par diviem dažādiem īpašumiem.¹³³ Tam par labu liecina arī tas, ka 1897. g. tautas skaitīšanas sarakstos figurēja vēl viena apdzīvota vieta ar nosaukumu Punduri (īpašnieks – zemnieks Elsts), kas uzskaitīta kopā ar apdzīvotajām vietām, no kurām tās, kas ir identificējamās mūsdienu sarakstos, neviena neatrodas Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijā.¹³⁴ Arī J. Būmanis apraksta šajā laikā zemniekam Elstam piederošu apdzīvotu vietu Kurčanka, kuras otrs nosaukums ir bijis Pundurieši, un kas atradies Ošas kreisajā krastā pretī Kurčiniem bijušās Punduru pusmuižas

¹²⁶ LVVA, 2706. f., 1. apr., 89. l., 390.-416. lp.

¹²⁷ LVVA, 2706. f., 1. apr., 97. l., 516.-702. lp.

¹²⁸ Turpat. 631. lp.

¹²⁹ LVVA, 2706. f., 1. apr., 96. l., 224. lp.

¹³⁰ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 91. lpp.

¹³¹ Paziņojums. *Valdības Vēstnesis*. 1925, 26. jūn. 6. lpp.

¹³² LVVA, 2706. f., 1. apr., 107. l., 471.-477. lp.

¹³³ *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 131.-134.

¹³⁴ LVVA, 2706. f., 1. apr., 97. l., 756.-761. lp.

teritorijā.¹³⁵ Tā kā šī apdzīvotā vieta atradās Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā, taču nav saglabājusies līdz mūsdienām, tā darbā netiek sīkāk analizēta.

1906. g. sarakstā Vārkavas pagastā kā Reita īpašumi pierakstīti *zastenki* Aizpūre, Prīdauka un Stepores.¹³⁶ Sādža Rusiņi pierakstīti pie lauku sabiedrības (1906. g. datos Vārkavas pagastam nav precizēti lauku sabiedrību nosaukumi), taču to, vai šie ir Rudzātu₄₃₇ izloksnes Rusiņi apgalvot nevar, jo sarakstā minēts, ka atrodas pie Feimankas upes,¹³⁷ kas nešķērso Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritoriju. Tā kā otra apdzīvota vieta Vārkavas pagastā ar nosaukumu Rusiņi arī neatrodas pie Feimankas upes, tad var pieļaut, ka upes nosaukums ir norādīts kļūdaini.

Tādas pašas problēmas precīzai piederības noteikšanai ir arī attiecībā uz *zastenku* Laivacumi, kura atrašanās vieta 1906. g. sarakstā arī tiek norādīta pie Feimankas upes.¹³⁸ Jāatzīmē, ka ceļa Preiļi – Līvāni pretējā pusē atrodas vēl viena apdzīvota vieta ar tādu pašu nosaukumu, taču arī tā nav pie Feimankas upes. Jāņem vērā, ka 1906. g. sarakstos minētas vēl divas apdzīvotās vietas ar nosaukumu Laivacumi, kas piederējuši Līvānu lauku sabiedrībai¹³⁹ un muižniekam Korfam,¹⁴⁰ taču šīs abas apdzīvotās vietas nebūtu pareizi identificēt ar Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritoriju, jo Rudzātu₄₃₇ izloksnes dienvidu daļa pamatā ir Reita īpašumā. Arī J. Būmanis savā darbā Laivacumus ir minējis kā Reita īpašumu.¹⁴¹ Tāpēc var pieļaut, ka 1906. g. sarakstā upes ne vienmēr ir korekti norādītas, un šajā gadījumā ar analizējamo teritoriju ir saistāmi Reita īpašumā esošie Laivacumi. Par Rusiņiem īstas skaidrības šajā gadījumā nav.

Apdzīvotā vieta Bikaunieki arī 1906. g. sarakstā pierakstīti pie Līvānu pagasta Līvānu lauku sabiedrības.¹⁴²

Endzelīna vietvārdu sarakstā pie Rudzātu pagasta piederīgi jau ir Aļksnīši, Aptaka, Kiulinīki, Ožkaļnīši, Rudzāti, Tūmeņi, Bikaunieki. Pie Vārkavas pagasta minēti Aizpūre, Druvas, Gaigalova, Laivacumi, Prīdauka, Samuldriva un Stepores. Rusiņi un Peivelišķas minēti gan pie Rudzātu, gan Vārkavas pagasta („pèivilišķas“ pie Vārkavas, bet „pèivelišķys“ pie Rudzātu

¹³⁵ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 109. lpp

¹³⁶ *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 99.

¹³⁷ Turpat. С. 99.

¹³⁸ Turpat.

¹³⁹ Turpat. С. 123.

¹⁴⁰ Turpat. С. 124.

¹⁴¹ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 118. lpp.

¹⁴² *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 123.

pagasta). Līdzīgi arī Bikaunieki pierakstīti gan Līvānu pagastā, gan Rudzātu,¹⁴³ kas norāda uz to, ka šajā laikā robežas starp pagastiem vēl nebija skaidri noteiktas.

Tātad 18. gs. b. Rudzātu₄₃₇ izloknes A un D daļa bija mazapdzīvota Preiļu un Vārkavas Borhu īpašuma nomale. 1897. g. tautas skaitīšanas dati un arī 1906. saraksts liecina, ka 19. gs. b. / 20. gs. sāk. jau bija izveidojušās vairākas jaunas apdzīvotas vietas, kuru piederība bija ļoti nevienmērīga, kas labi saskatāms 2. un 3. att. Par to, ka vairums apdzīvoto vietu bija jaunizveidotas, liecina arī to izplatītākais tips – *zastenki*, kas atradās ārpus sādžu kopienām. Atšķirībā no izloknes Z un ZR daļas, šīs teritorijas iedzīvotāji nebija pakļauti vienai muižai vai lauku sabiedrībai, tos nevienoja viens pagasts. Arī robežas ar citu izlokšņu teritorijām bija izplūdušas, jo Bikaunieki atradās Līvānu lauku sabiedrības nomalē, savukārt Rusiņi – Rožupes lauku sabiedrības nomalē. Lai gan Eleonorvīles lauku sabiedrība pamatā apvienoja tikai Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijas iedzīvotājus, jāņem vērā, ka pa vidu bija izkaisīts liels daudzums citu īpašumu. Tāpēc nevar runāt par Rudzātu₄₃₇ izloknes A un D teritorijas robežās pastāvošu vienotu valodas kontaktu zonu.

2.4. Konfesijas un piederība Romas katoļu draudzēm

Bez piederības noteiktai teritorijai liela nozīme Latgales iedzīvotāju identitātes veidošanā bija arī konfesijai un piederībai kādai no Romas katoļu draudzēm. Draudzes var uzskatīt par samērā pastāvīgām ciešāku kontaktu zonām ar labvēlīgiem apstākļiem, kas veicina seno valodas īpatnību saglabāšanu.¹⁴⁴ Tāpēc būtiski izanalizēt Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijas iedzīvotāju konfesionālo un draudžu piederību.

Lai gan vairums šīs teritorijas iedzīvotāju (latvieši un arī dažas poļu tautības ģimenes) apskatītajā vēstures periodā bija katoļi, tomēr līdzās dzīvoja arī latviešu tautības luterāņi un pareizticīgie, kā arī krievu tautības vecticībnieki un ebreju tautības mozusticīgie, kas liecina par diezgan nevienmērīgu valodas vidi.

Jau 1898. g. Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijā bija dibināta Molakolna vecticībnieku draudze, ko apmeklēja krievu tautības ticīgie no Molakolna, Brīslas, Čirvoļņikiem, Medņaukas u.c. sādžām.¹⁴⁵

¹⁴³ Endzelīns, J. Latvijas vietu vārdi. 2. daļa. Kurzemes un Latgales vārdi. *Darbu izlase*, 4. sēj., 1. daļa. Grabis, R. (atb. red.). Rīga: Zinātne, 1981. 281., 284., 285. lpp.

¹⁴⁴ Trumpa, E., *Latviešu ģeolingvistikas etīdes*. Rīga: Zinātne, 2012. 87. lpp.

¹⁴⁵ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 403. lpp.

Luterāņi Rudzātu⁴³⁷ izloknes teritorijā ienāca 19. gs. 70. gados no Vidzemes un Kurzemes ar mērķi iepirkt un rentēt muižnieku zemes. Pēc 1935. g. tautas skaitīšanas datiem Rudzātu pagastā luterāņi bija 7,82% no iedzīvotāju skaita un ietilpa Varakļānu un Līvānu draudzēs.¹⁴⁶ Šajā pašā laikā (19. gs. b.–20. gs. sāk.) ar tādu pašu mērķi no Vidzemes un Kurzemes ienāca arī pareizticīgo latviešu ģimenes. Daļa Rudzātu⁴³⁷ izloknes teritorijas pareizticīgo iekļāvās Varakļānu, daļa – Krustpils, vēlāk Līvānu pareizticīgo draudzēs.¹⁴⁷ Tas nozīmē, ka īsā laika periodā Rudzātu⁴³⁷ izloknes teritorijā ienāca liels skaits augšzemnieku dialekta sēlisko izlokšņu un vidusdialekta vai pat lībiskā dialekta runātāju, kas šeit iegādājās zemi, veidoja ģimenes un kuru pēcteči joprojām dzīvo šajā teritorijā.

Maģistra darbā lielākā uzmanība pievēršama katoļticīgajiem iedzīvotājiem un viņu piederībai katoļu draudzēm, jo vietējās izcelsmes latvieši, kas šeit bija dzīvojuši vēl līdz dzimtbūšanas atcelšanai, runāja šajā izloksnē vairākās paaudzēs un uzskatāmi par galvenajiem tās veidotājiem, bija tieši katoļi.

Rudzātu Romas katoļu baznīca ir uzcelta 1913. g., bet Rudzātu Romas katoļu draudze dibināta tikai 1915. g.. Sākumā tā bija Eleonorvīles–Rudzātu draudze, bet vēlāk, 1919. g., ieguva Rudzātu draudzes nosaukumu, savukārt Eleonorvīle iekļāvās draudzes sastāvā kā filiālbaznīca. Draudzei nodibinoties 1915. g. tajā bija 2400 locekļu.¹⁴⁸ Tā tika izveidota, atdalot no Stirnienes, Preiļu un Līvānu draudzēm atsevišķas sādžas un viensētas.¹⁴⁹ Līdz tam Rēzeknes apriņķī esošās Rudzātu⁴³⁷ izloknes teritorijas katoļticīgie iedzīvotāji bija piederīgi Stirnienes draudzei, otru pusē Ošas upes Preiļu pagasta teritorijas iedzīvotāju vairums – Preiļu draudzei. Sarežģītāka situācija ir ar izloknes D teritoriju – tur draudzes piederība mainījās un dažādas apdzīvotās vietas dažādos laikos varēja piederēt Vārkavas vai Līvānu draudzei. Savukārt Bikaunīki, kas uz pievienošanas laiku Rudzātu pagastam 1925. g. atradās Līvānu pagastā, visos pieejamos vēstures avotos norādīti kā piederīgi Līvānu draudzei.

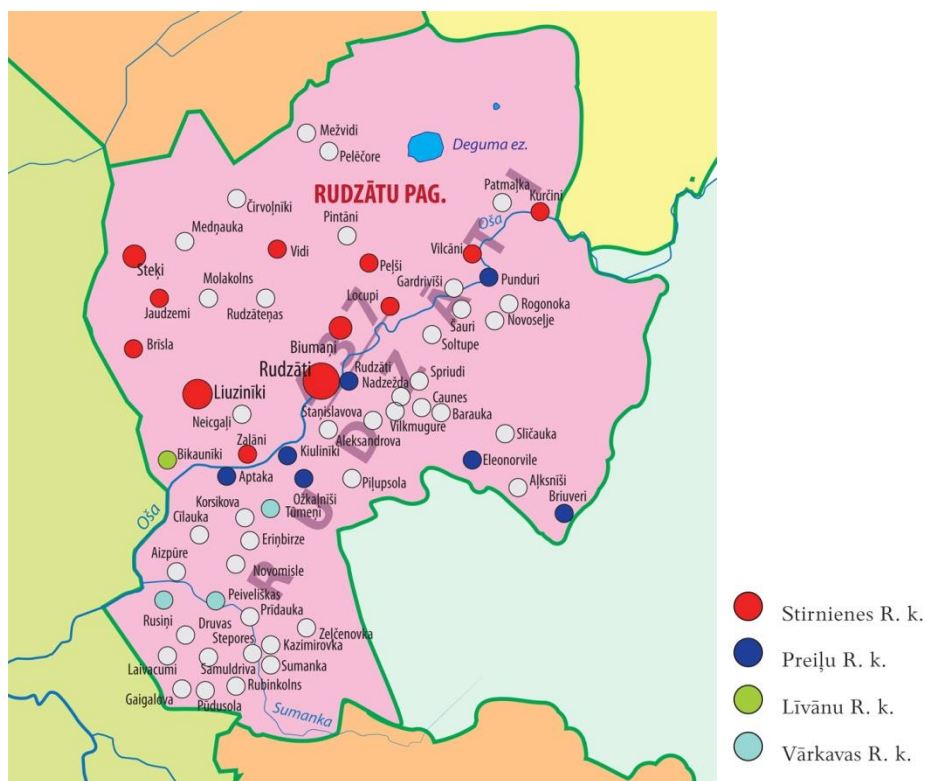
Informāciju par apdzīvoto vietu piederību katoļu draudzēm 19. gs. vidū sniedz Mogiļovas arhibīskapa Holovinska saraksts (skat. 4. att.).

¹⁴⁶ ¹⁴⁶ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 401. lpp.

¹⁴⁷ Turpat. 402. lpp.

¹⁴⁸ Turpat. 396. lpp.

¹⁴⁹ Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 390. lpp.

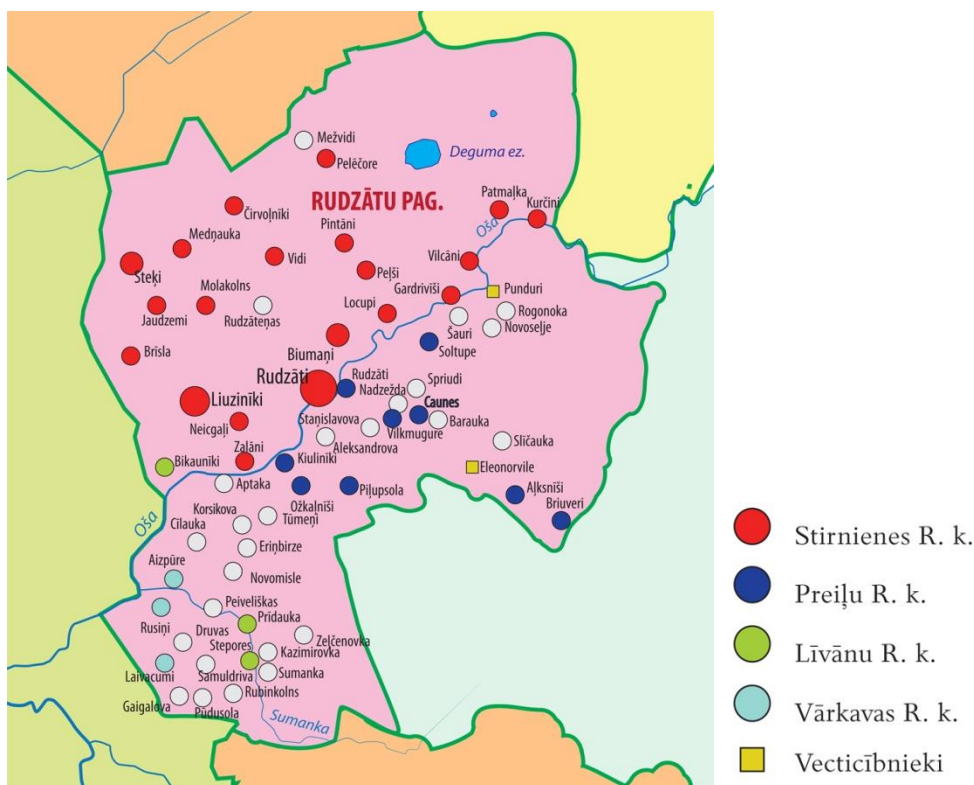
4. attēls. Rudzātu₄₃₇ izloknes apdzīvoto vietu piederība Romas katoļu draudzēm 1850. g. Holovinska sarakstā

Tajā norādīts, ka Rudzātu₄₃₇ izloknes apdzīvotās vietas, kas atradās Rēzeknes apriņķī – Brīsla, Biumaņi, Jaudzemi, Kurčini, Locupi, Liuzinīki, Peļši, Rudzāti, Steķi, Vidi, Vilcāni, Zalāni – piederēja Stirnienes Romas katoļu draudzei.¹⁵⁰ Sīkāk draudžu piederība apskatāma grafikā 7. pielikumā.

Apdzīvoto vietu draudzes piederība norādīta arī 1906. g. sarakstā – tajā bez Holovinska sarakstā minētajām sādžām pie Stirnienes draudzes pierakstīti arī Čirvoļņiki, Gardrivīši, Medņauka, Molakolns, Neicgaļi, Patmaļka, Pelēcore, Pintāni. J. Cakuls savos materiālos norāda, ka arī Rudzāteņas uz pievienošanas brīdi Rudzātu draudzei piederēja Stirnienes draudzei (skat. 5. att.).¹⁵¹ Tātad Rudzātu₄₃₇ izloknes Z un ZR daļas katoļticīgie iedzīvotāji, kas, nodibinot Rudzātu pagastu, tika atdalīti no Stirnienes pagasta, līdz 1915. g. bija saistīti ar Stirnienes draudzi un Stirnienes baznīcu.

¹⁵⁰ Hołowinski, I. *Mogilovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksti*, 1850. Aglonas bazilikas arhīva materiāli. 28. lpp.

¹⁵¹ Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 390. lpp.

5. attēls. Rudzātu⁴³⁷ izloksnes apdzīvoto vietu piederība Romas katoļu draudzēm 1906. g. sarakstā

Eleonorvīles baznīca no 18. gs. sākuma ietilpa Daugavpils apriņķa Preiļu draudzes sastāvā kā filiālbaznīca.¹⁵² 1820. g. Preiļu katoļu baznīcas revīzijas aktā ir uzskaitītas tai piederošās apdzīvotās vietas, tostarp Eleonorvīles pusmuiža, Kiulinīki, Punduri un Rudzāti.¹⁵³ Holovinska sarakstā pie Preiļu draudzes 1850. g. pierakstīti Briuveri, Eleonorvīles filiālbaznīca, Kiulinīki, Ožkaļņīši, Rudzāti, Aptaka un Punduri.¹⁵⁴ Šie katoļu baznīcas avoti sniedz informāciju ne tikai par apdzīvoto vietu piederību draudzēm, bet ļauj precizēt arī Ošas kreisā krasta apdzīvotību, jo tie liecina, ka bez 1785. g. kadastrā un Šūberta kartē minētajām vietām 19. gs. pirmajā pusē pastāvēja arī Punduri un Ožkaļņīši.

1906. g. sarakstā pie Preiļu draudzes minēti arī Alksnīši, Caunes, Pīļupsola, Soltupe un Vilkmugure. Apdzīvotās vietas, kuru īpašnieki tai laikā bija krievu tautības cilvēki – Punduri un Eleonorvīle – nav pierakstītas pie katoļu draudzes, bet gan norādīts „vecticībnieki.”¹⁵⁵

¹⁵² Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 365. lpp.

¹⁵³ Čakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 324. lpp.

¹⁵⁴ Hołowinski, I. *Mogijovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksti*. 24. lpp.

¹⁵⁵ *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 131-134.

Nodibinoties Rudzātu draudzei, no Preiļu draudzes tai tika pievienotas bez iepriekšminētajām apdzīvotajām vietām arī Barauka, Nadzežda, Rogonoka, Sličauka, Spriudi, Staņislavova, Šauri.¹⁵⁶

Sarežģītāka situācija ir Rudzātu⁴³⁷ izloksnes D daļā, kur apdzīvoto vietu draudžu piederība 19. gs. – 20. gs. sāk. ir mainījusies. 1850. g. Holovinska sarakstā pie Vārkavas draudzes ir pierakstīti Rusiņi (sarakstā ir divas apdzīvotas vietas ar šādu nosaukumu, tāpēc katrai papildus pievienota piederība pie Rožupes vai Vārkavas), Peiveliškas un Tūmeņi.¹⁵⁷ 1906. g. sarakstā Vārkavas draudzei pieder Aizpūre, Laivacumi, Rusiņi, savukārt Stepores un Prīdauka jau pierakstītas Līvānu draudzei.¹⁵⁸ Laika periodā no 1850. līdz 1915. g. no Vārkavas draudzes Līvānu draudzei pievienoja Aizpūri, Cīlovku, Peiveliškas, Rusiņus, Tūmeņus un Eriņbirzi.¹⁵⁹ Vairums no šīm apdzīvotajām vietām bija Reita īpašumi, kas pamatā tika iznomāti ienācējiem no citiem Latvijas pagastiem, un tajos bija liels luterāņu īpatsvars – pēc 1897. g. tautas skaitīšanas datiem Reita īpašumos 19% no latviešu tautības iedzīvotājiem bija luterāņi.

Zīmīga šajā gadījumā ir ne tikai apdzīvoto vietu draudzes piederības maiņa, bet arī tas, ka robeža starp Preiļu un Vārkavas draudzēm nesakrīt ar Preiļu un Vārkavas pagasta robežu, jo Tūmeņi, kas 1897. g. tautas skaitīšanas datus pieder Preiļu pagasta Eleonorvīles lauku sabiedrībai, ir nevis Preiļu draudzē (kā, piemēram, blakus esošie Ožkaļņi), bet gan Vārkavas, bet pēc tam – Līvānu draudzē. Tāpat jāņem vērā, ka 1897. g. tautas skaitīšanas laikā Tūmeņos netika uzskaitīti neviens katolis. Tur dzīvoja divas ienācēju ģimenes no Cēsu apriņķa – latviešu tautības luterāņi un pareizticīgie, kas zemi ar visām ēkām 1893. g. bija iegādājušies no Kamčatkas pusmūižas īpašnieces, muižnieces H. Petrovskas.¹⁶⁰ Neskaidra situācija arī draudžu jautājumā ir Eriņbirzē, kas, līdzīgi kā Tūmeņi, ietilpa Vārkavas, bet vēlāk Līvānu draudzē, lai gan 1925. g. tika pievienota Rudzātu pagastam no Preiļu, nevis Vārkavas pagasta.¹⁶¹

Vārkavas draudzei piederēja arī Gaigalova, Rubinkolns un Zeļčenovka, kas 1918. g. kopā ar vēl virkni apdzīvotu vietu tika pievienotas jaunizveidotajai Vanagu draudzei.¹⁶²

¹⁵⁶ Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 340. lpp.

¹⁵⁷ Hołowinski, I. *Mogilovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksti*. 22. lpp.

¹⁵⁸ *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 99.

¹⁵⁹ Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 233. lpp.

¹⁶⁰ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 173. lpp.

¹⁶¹ Turpat. 91. lpp.

¹⁶² Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 475. lpp.

Gan Holovinska, gan 1906. g. sarakstā Bikaunīki piederēja Līvānu draudzei.¹⁶³ Arī uz brīdi, kad periodā no 1915. līdz 1919. g. Bikaunīki kopā vairākām citām apdzīvotām vietām tika pievienoti Rudzātu draudzei, tie atradās Līvānu draudzē.¹⁶⁴

Jāņem vērā arī tas, ka Rudzātu draudzē ietilpa ne tikai vairums Rudzātu pagasta apdzīvoto vietu, bet arī daļa Preiļu pagasta sādžu.

Tātad Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas katoļticīgie iedzīvotāji nekad nav bijuši piederīgi vienai Romas katoļu draudzei. Izloksnes teritorijas Z un ZR daļas katoļticīgie līdz 20. gs. sāk. ne tikai administratīvi, bet arī garīgās aprūpes ziņā bija saistīti ar Stirnieni, lai gan blakus, otrpus apriņķu robežai Eleonorvilē, atradās Preiļu draudzes filiālbaznīca, ko apmeklēja Ošas kreisā krasta izloksnes teritorijas iedzīvotāji. Savukārt analizējamās teritorijas D daļas apdzīvoto vietu piederība 19. gs. laikā tika pakāpeniski mainīta no Vārkavas uz Līvānu draudzi, kas nozīmē, ka šīs teritorijas iedzīvotājiem vispār nevarēja izveidoties stabila draudzes piederības izjūta. Līdz ar to dažādā Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas iedzīvotāju draudžu piederība nevarēja kalpot kā vienotas izloksnes izveidi veicinošs faktors.

Zīmīgi, ka savu konfesionālo piederību saglabāja 19. gs. 2. pusē ienākušie luterāņi un – mazākā mērā – arī pareizticīgie latvieši, kas nebija saistīti ne ar vienu Romas katoļu draudzi. Ošas kreisā krasta luterāņi bija piederīgi Līvānu draudzei, līdz ar to tie, kas bija ienākuši no Kurzemes guberņas sēlisko izlokšņu areāliem, varēja ilgāk saglabāt savas senās izloksnes īpatnības.

2.5. Rudzātu₄₃₇ teritorijai piederīgie iedzīvotāji un viņu migrācija

Pieejamie vēstures avoti sniedz iespēju analizēt arī Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas iedzīvotāju izcelsmi un zemnieku migrāciju, kas īpaši aktīvi izpaudās 19. gs. 2. pusē. Migrācija šajā gadījumā ir īpaši būtiska, jo ļauj izsekot tam, kādu citu izlokšņu un dialektu runātāji ienāca Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā, kur viņi apmetās, cik liels bija to īpatsvars, un vai tas varēja atstāt iespaidu uz analizējamās izloksnes īpatnībām. Īpaši būtiski arī saprast, cik intensīvi bija kontakti starp Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un ZR daļas, kas ietilpa Rēzeknes apriņķī, un Daugavpils apriņķī ietilpstošās A un D daļas iedzīvotājiem, uz ko norādītu pārcelšanās uz pretējo Ošas krastu, noslēgtās laulības, kā arī kalpu gaitas.

¹⁶³ Hołowinski, I. *Mogilovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksti*. 21. lpp.

¹⁶⁴ Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997. 233. lpp.

Par Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas iedzīvotāju skaitu un izcelsmi līdz 1925. g. visplašāko informāciju sniedz 1897. g. tautas skaitīšanas dati., taču no tās nevar iegūt pilnīgu kopainu, jo trūkst aptaujas lapu par Rudzātu lauku sabiedrības īpašumiem. Līdz tam 1784. g. kadastrā ir vispārīgas ziņas par Varakļānu grāfa Borha, kā arī Preiļu un Vārkavas Borha īpašumiem, iedzīvotāju nodarbošanos un īss ekonomisks apraksts, Varakļānu īpašumos norādīts arī iedzīvotāju skaitu un sētu daudzumu katrā sādžā.¹⁶⁵

Pēc 1785. g. kartes var spriest par šīs teritorijas apdzīvotības blīvumu, jo ir attēlotas apdzīvotās vietas, iekoptie lauki, meži, pļavas, purvi. Karte liecina, ka Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas lielākā daļa bija mazapdzīvota, bet salīdzinoši blīvāk apdzīvota tikai ZR daļa starp Steķiem, Pelēchori, Vilcāniem un Rudzātiem, kas piederēja Varakļānu Borham, te arī attīstītāks ceļu tīkls. Arī tieši pāri apriņķu robežai – Daugavpils apriņķī – tikai ap Rudzātu ciemu nosacīti var runāt par apdzīvotu vietu sakopojumu. Kopumā Rudzātu⁴³⁷ teritorija ar savu mežainumu uz kopējās kartes fona ir diezgan uzkrītoši mazapdzīvota un lielāka daļa zemes netiek izmantota lauksaimniecībai, ko, acīmredzot, noteica ģeogrāfiskās īpatnības – atrašanās purvu ielokā.¹⁶⁶

2.5.1. Krievijas impērijas laikā Rēzeknes apriņķī ietilpstošās Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļas iedzīvotāji

1784. kadastrs, kuros norādīts iedzīvotāju un sētu skaits katrā sādžā, ir izmantojami kopā ar 1785. g. kartēm, tādējādi var iegūt informāciju par šīs teritorijas iedzīvotāju un apdzīvoto vietu kopskaitu 18. gs. b. Šajā laikā Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļā bija 15 apdzīvotās vietas (ieskaitot tās, kas nav saglabājušās līdz mūsdienām), lielākā sādža pēc sētu skaita bija Molakolns ar 6 sētām un 36 iedzīvotājiem, savukārt pēc iedzīvotāju skaita Rudzāti I – 46 iedzīvotāji 5 sētās. Kopā šajā Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļā 1784. g. kadastrā uzskaitīti 306 iedzīvotāji.¹⁶⁷

Savukārt 1897. g. tautas skaitīšanas dati par Rēzeknes apriņķī ietilpstošo Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritoriju ir nepilnīgi. Maģistra darba kontekstā būtiski, ka pēc tiem tomēr var spriest kaut vai par dažu apdzīvoto vietu zemnieku mobilitāti un ienācēju izcelsmi.

Kā tika secināts 2. nodaļā, 1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapās ir atrodama informācija par četrām nelielām sādžām, kas ietilpst Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrībā. Kurčinos, Zalanos un Medņaukā kopā uzskaitītas četras latviešu ģimenes. Dzimšanas

¹⁶⁵ Brežgo, B. *Latgolas inventari un ģenerālmēreišonas zem'u aproksti 1695-1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943.

¹⁶⁶ *Планы генерального межевания*. Масштаб 1:84000. 1780-х гг.

¹⁶⁷ Brežgo, B. *Latgolas inventari un ģenerālmēreišonas zem'u aproksti 1695-1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943. 230.lpp.

vietas aile nav aizpildīta, taču visiem šo trīs sādžu iedzīvotājiem pieraksts ir Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrībā. Čirvoļņikos īpašnieki un saimnieki ir vecticībnieku ģimene. Medņaukā dzīvo arī viena pareizticīgo lielkrievu ģimene. Bez noteiktas sādžas norādes Rudzātu lauku sabiedrībā pierakstītas vēl vairākas latviešu ģimenes – trīs luterāņi ar uzvārdiem Bērziņš, Arājs, Jurgensons, viena katoļu ģimene ar uzvārdu Ezeriņi. Dzimšanas vieta un nodarbošanās šiem iedzīvotājiem nav norādīta, pieraksts visiem norādīts „Šeit“, kārtā – zemnieku¹⁶⁸. Luterticība un arī uzvārdi liek domāt, ka tie varēja būt ienācēji no Baltijas guberņām, kas apmetās ārpus sādžām.

Muižnieka fon Gejmana īpašumā Medņaukā atsevišķās saimniecībās šajā laikā dzīvo četras latviešu tautības zemnieku ģimenes ar pierakstu un dzimšanas vietu Vidzemes guberņas Cēsu apriņķī. Divas ir luterticīgas, viena – pareizticīga latviešu ģimene, bet vienā saimē daļa ģimenes locekļu ir luterāņi, bet daļa – pareizticīgie.¹⁶⁹ Tas, ka 2 gadus vecs bērns vēl ir dzimis Cēsu apriņķī, liecina, ka tie ir jaunienācēji.

Tautas skaitīšanas materiālos uzskaitīti arī strādnieki – Medņaukā vienam strādniekam dzimšanas vieta norādīta „Šeit“, viens ir no Atašienes, bet divi no Kurzemes guberņas luterticīgie latvieši. Šim pašam muižniekam piederošajā Pelēcorē¹⁷⁰ arī dzīvo luterticīgi latvieši no Cēsu apriņķa. Tas, ka vecākais 25 gadus vecais dēls ir dzimis šeit, norāda, ka pārcēlušies vairāk nekā pirms 25 gadiem, un arī pieraksts visiem šīs ģimenes locekļiem ir Stirnienes pagastā.

Kopumā informācija par Rudzātu lauku sabiedrības teritoriju ir nepilnīga, taču redzams, ka starp vietējiem katoļticīgajiem latviešiem, kam uzvārdi atsevišķos gadījumos sakrīt ar sādžu nosaukumiem – Zalāniem, Kurčiniem, dzīvo arī luterticīgie un pareizticīgie latvieši – ienācēji no Baltijas guberņām. Jāatzīmē, ka 19. gs. otrajā pusē daļa latviešu pārgāja pareizticībā, jo to veicināja cariskā valdība gan caur rusifikācijas politiku, gan arī dodot atvieglojumus.¹⁷¹

1906. g. saraksts sniedz pilnīgākas ziņas par Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrības īpašumiem, zemes daudzumu, iedzīvotāju skaitu, arī draudzes piederību. Lielākā sādža šajā laikā pēc sētu skaita bija Biumaņi – 16 mājas ar 100 cilvēkiem un Molakolns – 15 mājas un 109 iedzīvotāji, Medņauka – 12 sētas un 90 iedzīvotāju. Mazākā apdzīvotā vieta – Velkmes, kas mūsdienu sarakstā nefigurē – ar vienu māju. Kurčinu sādžā ir reģistrētas veselas 8 saimniecības,

¹⁶⁸ LVVA, 2706. f., 1. apr., 180. l., 144.-165. lp.

¹⁶⁹ Turpat. 493.-501. lp.

¹⁷⁰ Turpat. 562. lp.

¹⁷¹ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 402. lpp.

tāpēc var pieļaut, ka tautas skaitīšanas datos, kur norādīta tikai viena saimniecība, trūkst aptaujas lapu. Tam par labu liecina arī tas, ka jau 1785. g. Kurčinos dzīvoja četras ģimenes.¹⁷²

Kopumā, lai gan pieejamā informācija ir nepilnīga, var redzēt, ka vietējo, Rudzātu lauku sabiedrībā pierakstīto izloksnes runātāju vidū dzīvoja arī ienācēji no citām lauku sabiedrībām, pagastiem un guberņām. Taču vispārīgus secinājumus par ienācēju daudzumu, vai pārstāvētajām izloksnēm un dialektiem nav iespējams gūt materiālu trūkuma dēļ.

2.5.2. Krievijas impērijas laikā Daugavpils apriņķī ietilpstošās Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļas iedzīvotāji

Atšķirībā no 1784. g. kadastra, kas attiecas uz Varakļānu īpašumiem, Preiļu un Vārkavas īpašumu kadastrā nav norādīts apdzīvoto vietu sētu vai iedzīvotāju skaits. Savukārt 1897. g. tautas skaitīšanas datos par Daugavpils apriņķī ietilpstošo Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritoriju ir pilnīgāka informācija, apdzīvotās vietas figurē gan dažādu īpašnieku sarakstos, gan arī lauku sabiedrību (Eleonorvīles, Rožupes, Līvānu) sarakstos. Tāpēc var gūt informāciju par to, kurās sādžās pamatā dzīvoja vietējās izcelsmes iedzīvotāji, kas uzskatāmi par Rudzātu⁴³⁷ izloksnes runātājiem jau vairākās paaudzēs, gan noskaidrot tās apdzīvotās vietās, kurās 19. gs. b. saimniekoja ienācēji no citu izlokšņu vai dialektu teritorijām.

Preiļu pagasta Eleonorvīles lauku sabiedrībai uz 1897. g. pieder 14 apdzīvotās vietas, taču maģistra darbā sīkāk analizēts to sādžu iedzīvotāju sastāvs, kuras ir atrodamas arī 1998. g. un 2007. g. sarakstos – Briuveri, Caunes, Kiulinīki, Ožkaļņiši, Spriudi, Tūmeņi, Vilkmugure, Piļupsola, Rudzāti un Barauka. Tajās kopā ir gandrīz 90 zemnieku sētas jeb saimniecības. Lielākajā daļā sētu dzīvo saimnieks ar saimnieci un viņu bērni (nereti, jau pieauguši un ar savām ģimenēm), dažās saimniecībās uzskaitīti arī strādnieki, saimnieku vecāki, brāļi vai māsas. Lielākās sādžas ir Kiulinīki ar 33 atsevišķām saimniecībām jeb sētām, Rudzāti ar 23 saimniecībām (atsevišķi uzskaitītas vēl 2 Rudzātu sādžai piederošas saimniecības) un Briuveri ar 12 saimniecībām. Spriudos ir 8 saimniecības, Ožkaļņišos – 4, Vilkmugurē – 3, Piļupsolā – 2, Caunēs – 1, *zastenkā* Barauka – 1, *zastenkā* Tūmeņi – 2.¹⁷³ Zīmīgi, ka lai gan *zastenki* parasti atradās ārpus zemniekiem piederošajām zemēm, Barauka un Tūmeņi tomēr ir pierakstīti Eleonorvīles lauku sabiedrībai.

Tautas skaitīšanas dati liecina, ka vairums ģimeņu, kas dzīvo šajās saimniecībās, ir vietējās izcelsmes (dzimšanas ailē ieraksts „Šeit“) ar pierakstu Preiļu pagasta Eleonorvīles lauku

¹⁷² Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 110. lpp.

¹⁷³ LVVA, 2706. f., 1. apr., 84. l., 122-374. lp.

sabiedrībā. Arī laulības ar citu pagastu un lauku sabiedrību zemniekiem ir bijušas salīdzinoši retas. Piem., Kiulinīkos no 33 ģimenēm 30 ir vietējās izcelsmes (tas ir – visiem saimes locekļiem gan dzimšanas, gan pieraksta vieta norādīta „Šeit“), viens saimnieks dzimis Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrībā, bet pierakstīts jau ir Eleonorvīles lauku sabiedrībā, savukārt vienai saimniecei (atraitnei) gan dzimšanas, gan pieraksta vieta Rudzātu lauku sabiedrībā. Ienācēji šajā teritorijā ir astoņi saimnieku laulātie draugi – trīs sievas ir no Stirnienes pagasta (bez norādes uz lauku sabiedrību), divas no Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrības, viena – Rēzeknes apriņķa Galēnu pagasta, viena krievu tautības no Ludzas apriņķa, kā arī viens vīrs no Rudzātu lauku sabiedrības. Uzskaitīta arī ģimene, kas, lai gan pierakstīta Eleonorvīles lauku sabiedrībā, tautas skaitīšanas laikā ir pārcēlusies un dzīvo Rudzātu lauku sabiedrībā¹⁷⁴.

Interesanti ir sīkāk apskatīt Rudzātu sādžas datus, kas atrodas gandrīz blakus robežai ar Rudzātu lauku sabiedrību – tur visās saimniecībās saimnieko vietējie iedzīvotāji, izņemot 8 sievas – četras ir dzimušas blakus esošajā Rudzātu lauku sabiedrībā, divas – Daugavpils apriņķa Līvānu pagasta Līvānu lauku sabiedrībā, viena – Rēzeknes apriņķa Varakļānu pagasta Varakļānu lauku sabiedrībā, viena – Daugavpils apriņķa Vārkavas pagasta Mačānu lauku sabiedrībā, kā arī viens vīrs – no Vārkavas pagasta Znotiņu lauku sabiedrībā.¹⁷⁵

Līdz ar to, neskatoties uz to, ka Rudzātu lauku sabiedrības teritorija atradās blakus, no 24 Eleonorvīles lauku sabiedrībā ieprecētajiem (dzimšanas ailē norādīta cita lauku sabiedrība), tikai mazāk nekā puse (septiņi) ir no Rudzātu lauku sabiedrības, pārējie – no Galēnu, Vārkavas, Līvānu u.c. pagastiem.

Mazākajās sādžās (Vilkmugurē, Piļupsolā, Caunēs, *zastenkā* Barauka) dzīvo tikai vietējās izcelsmes zemnieki. Izņēmums ir *zastenoks* Tūmeņi, kur saimnieko divas ģimenes ar uzvārdu Batraki / Bataraki no Vidzemes guberņas (tautas skaitīšanas datus norādīta Rīgas guberņa) Cēsu apriņķa, taču pieraksts visiem ir Eleonorvīles lauku sabiedrībā. Tas, ka 13 gadus vecais dēls dzimis jau šeit, liecina, ka pārcēlušies pirms vismaz 13 gadiem. Visi ir luterticīgi latvieši, izņemot otrās ģimenes sievu un bērnus, kas ir pareizticīgi.¹⁷⁶

Tautas skaitīšanas „Dažādu īpašnieku sarakstos“ redzams, ka lieli īpašumi Ošas kreisajā krastā pieder Pēterim Moisejevam Budencovam, kas ir krievu tautības namnieks no Preiļiem, taču ar ģimeni dzīvo Punduros. Budencovam piederošās apdzīvotās vietas nav reģistrētas Eleonorvīles lauku sabiedrībā, daļa no tām līdz mūsdienām nav saglabājušās. No mūsdienās

¹⁷⁴ LVVA, 2706. f., 1. apr., 84. l., 226. lp.

¹⁷⁵ Turpat. 166.-217. lp.

¹⁷⁶ Turpat. 346.-350. lp.

pastāvošajām nosaucami Punduri, Rogonoka, Soltupe un Novoseļje. Zīmīgi, ka šajos īpašumos saimnieko lielākoties ienācēji no citām lauku sabiedrībām, daļa ir krievu tautības. Vietējās izcelsmes latvieši, kam dzimšanas vietas ailē norādīts „Šeit“, ir tikai divas ģimenes un viena saimnieka sieva. Pārējie latviešu tautības iedzīvotāji pamatā ir no netālu esošiem pagastiem, bet lielākā daļa – Rēzeknes apriņķa Galēnu pagasta. Budencova īpašumos saimnieko arī viena ģimene no Vidzemes guberņas Cēsu apriņķa. Neviens no šiem zemniekiem nav pierakstīts Eleonorvīles vai Rudzātu lauku sabiedrībā.

Eleonorvīles muiža, kā arī pārīs mūsdienās vairāk neeksistējošas apdzīvotās vietas pieder krievu tautības īpašniekam Afanasijam Petskovam, kas 1891. g. šos īpašumus ir nopircis no muižnieces Karbovskas.¹⁷⁷ Viņš pats dzīvo Eleonorvilē, bet viņa īpašumos, atšķirībā no Budencova, saimnieko galvenokārt vietējās izcelsmes latvieši, taču uzskaitītas arī divas ģimenes no Vidzemes guberņas Cēsu apriņķa, viena no Rēzeknes apriņķa Galēnu pagasta un lauku sabiedrības un viena no Daugavpils apriņķa Krustpils pagasta un lauku sabiedrības.

Staņislavova pieder muižniekam Guļkevičam, bet tajā dzīvo luterāņu ģimene no Cēsu apriņķa, kas pierakstīti Eleonorvīles lauku sabiedrībā, 20 gadus vecs bērns jau dzimis šeit. Guļkevičs ir arī apdzīvoto vietu Aptaka un Aleksandrova īpašnieks, un šajos īpašumos saimnieko divas ģimenes no Cēsu apriņķa, viena – vietējās izcelsmes ģimene un viena – no Vārkavas pagasta.¹⁷⁸

Šajos Ošas kreisā krasta lielajos īpašumos, kas uzskaitīti dažādu īpašnieku sarakstos un kuros zemnieki apstrādā namnieku vai muižnieku zemi, nedzīvo neviena persona, kas būtu no kaimiņos esošās Rudzātu lauku sabiedrības.¹⁷⁹

Pārējo apdzīvoto vietu, kas nav pierakstītas Eleonorvīles lauku sabiedrībā, īpašnieki ir latviešu tautības, un viņu izcelsme ir gan no kaimiņpagastiem, gan citiem apriņķiem vai pat guberņām, kopā 14 īpašnieki. Vairums (pieci) latviešu tautības īpašnieku nākuši no Rēzeknes apriņķa Galēnu pagasta, trīs īpašnieki ir no Vidzemes guberņas Cēsu apriņķa (viena ģimene luterticīgie latvieši, divas – pareizticīgie latvieši), divi – no Kalupes, pārējie no citiem pagastiem.¹⁸⁰ Tikai viens īpašnieks *zastenkā* Soltupe ir pierakstīts Rudzātu lauku sabiedrībā. Vietējie, šeit dzimušie zemnieki, pamatā uzskaitīti nevis kā īpašnieki, bet, domājams, rentnieki, jo saimnieko citiem zemniekiem piederošos īpašumos.

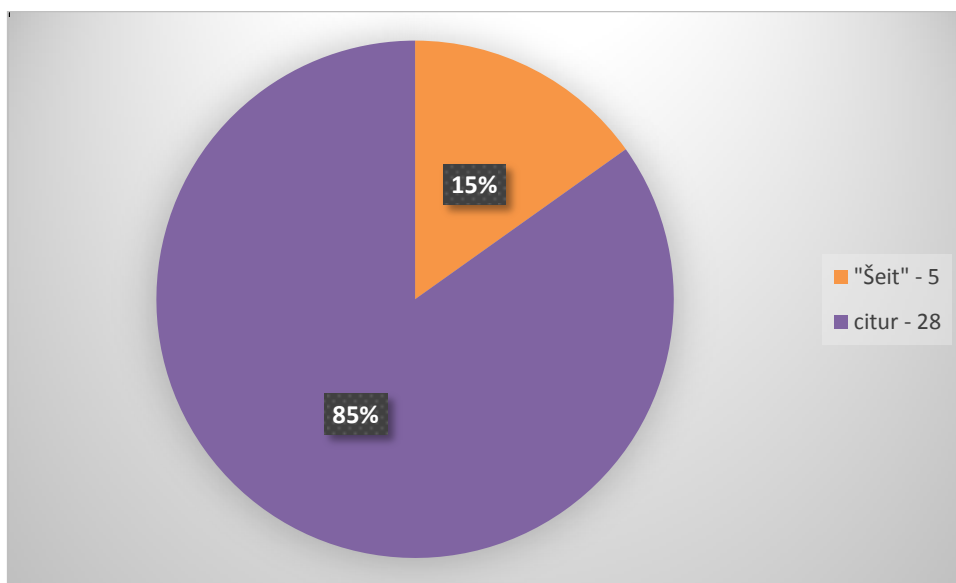
¹⁷⁷ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 487. lpp.

¹⁷⁸ LVVA, 2706. f., 1. apr., 96. l., 198-209., 244.-255. lp.

¹⁷⁹ Turpat. 1.–267. lp.

¹⁸⁰ Turpat.

Rudzātu₄₃₇ izloksnes D daļas īpašumos, kas gandrīz visi šajā laikā ir piederējuši muižniekam Reitam, saimnieko dažādas izcelsmes zemnieki, tostarp poļu tautības. Vietējie latviešu tautības (vecāki par 18 g. v.) iedzīvotāji, kam dzimšanas ailē ieraksts „Šeit“, ir tikai pieci saimnieki (skat. 6. att.), divi saimnieku radi, kā arī četri kalpi (pieraksts visiem Daugavpils apriņķa Vārkavas pagasta Rožupes lauku sabiedrībā).

6. attēls. Reita īpašumos saimniekojošo latviešu tautības rentnieku (saimnieks, saimniece) dzimšanas vieta 1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapās

Vienas ģimenes locekļi dzimuši un pierakstīti Rožupes lauku sabiedrībā, taču ne konkrētajā apdzīvotajā vietā, tāpēc nevar spriest, vai tā ir bijusi Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija. Piecas ģimenes ir no Baltijas guberņām, pārejās – no Jaunmuižas pagasta, Kalupes, Mačāniem u.c. Neviens nav no Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā ietilpstošās Eleonorvīles vai Rudzātu lauku sabiedrības. Arī vairums strādnieku nāk no Vārkavas, Kalupes, Preiļu pagastiem, bet neviens nav no Eleonorvīles vai Rudzātu lauku sabiedrības.¹⁸¹

Tas liecina, ka šajā laikā iedzīvotāju kustība no Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un A teritorijām uz D esošajiem Reita īpašumiem, kas vēlāk Rudzātu pagastam tika pievienota no Vārkavas pagasta, nenotika.

¹⁸¹ LVVA, 2706. f., 1. apr., 97. l., 516.–702. lp.

Vienīgā apdzīvotā vieta, kas pieder Vārkavas pagasta Rožupes lauku sabiedrībai, ir Rusiņu sādža – tajā ir 13 saimniecības, un īpašnieki visi ir šeit dzimuši un pierakstīti, izņemot pāris attālākus radus no Līvānu lauku sabiedrības.¹⁸²

Bikaunikos tautas skaitīšanas laikā bija trīs saimniecības, kuru visi iedzīvotāji ir vietējie katoļticīgie latvieši, kas piederīgi Līvānu pagastam un Līvānu lauku sabiedrībai, izņemums – pāris strādnieki. Kopā šajā sādžā uzskaitīti tikai 26 cilvēki, no tiem pastāvīgi dzīvo 19. Neviens no Rudzātu, Eleonorvīles vai Rožupes lauku sabiedrības Bikaunikos nav uzskaitīts.¹⁸³

1906. g. sarakstā ir iekļauts mazāks apdzīvotu vietu skaits, piem., tajā nav iekļauta tautas skaitīšanas laikā diezgan lielā sādža Spriudi, bet ir iekļautas Caunes, kurās ir viena saimniecība ar trim iedzīvotājiem. Šajā laikā pēc iedzīvotāju skaita lielākās apdzīvotās vietas ir Rudzātu sādža ar 10 saimniecībām un 177 iedzīvotājiem un Kivlenieki ar 11 saimniecībām un 135 iedzīvotājiem.¹⁸⁴

Tā kā par Daugavpils apriņķim piederējušo Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritoriju 1897. g. tautas skaitīšanas datus ir pilnīga informācija, var spriest gan par apdzīvoto vietu lielumu, iedzīvotāju tautību, bet kas jo īpaši būtiski – migrāciju. Zīmīgi, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnes A un D daļā, kas ietilpa Daugavpils apriņķī, ienācēju no Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un ZR daļas bija salīdzinoši maz. Tātad šajā laikā nepastāvēja izteikti kontakti starp abu Ošas krastu Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātājiem, vienlaikus var vērot, ka lielākā daļa ienācēju bija no Cēsu apriņķa, kas pamatā ietilpa vidus dialekta areālā un no Galēnu pagasta, kas atbilst Galēnu₄₃₄ izloksnei. Īpaši nošķirta no Rudzātu₄₃₇ izloksnes pārējās teritorijas bija tās D daļa, kur netika uzskaitīts neviens ienācējs no izloksnes Z, ZR vai A daļas.

2.6. Secinājumi

Rudzātu pagasts tika izveidots 20. gs. 20. gados, apvienojot četru jau iepriekš pastāvējušu pagastu (Stirnieles, Preiļu, Vārkavas un Līvānu) nomales. Līdzīgi, apvienojot trīs iepriekš pastāvējušu draudžu (Stirnieles, Preiļu un Līvānu) nomales, tika izveidota arī Rudzātu draudze. Tāpēc būtiski ir saprast, vai var runāt par kādu citu Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas iedzīvotājus vienojošu faktoru, kas būtu veicinājis viedabīgas izloksnes izveidi.

¹⁸² LVVA, 2706. f., 1. apr., 89. l., 390.-416. lp.

¹⁸³ LVVA, 2706. f., 1. apr., 107. l., 471.-477. lp.

¹⁸⁴ *Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи*. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906. С. 133.-134.

Vēstures avoti liecina, ka Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagasta daļa ir bijusi salīdzinoši vienmērīgāk un arī senāk apdzīvota – 7 no mūsdienās reģistrētajām apdzīvotajām vietām ir pastāvējušas jau vismaz no 18. gs. b. un tās visas tajā laikā bija Varakļānu Borhu īpašums. Diemžēl nav pieejama pilnīga informācija no 1897. g. tautas skaitīšanas, tāpēc nevar spriest par to, kāda bija visu šīs teritorijas apdzīvoto vietu piederība 19. gs. b. Taču 1906. g. dati liecina, ka 20. gs. sāk. visas sarakstā minētās vietas ir piederējušas Stirnienes pagasta Rudzātu lauku sabiedrībai un tikai Pelēcore, Rudzātu muiža un divi bijušie krogi bija muižnieku īpašumi. Piederības ziņā tas rada diezgan viendabīgas teritorijas iespaidu. Līdzīgi arī visu šo uzskaitīto apdzīvoto vietu katoļu ticības iedzīvotāji līdz 1915. g. piederēja Stirnienes draudzei. Tātad Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR daļas iedzīvotājus savā starpā saistīja viena lauku sabiedrība, taču kā lielāks un nozīmīgāks centrs iezīmējās Stirniene, kur atradās baznīca un pagasta centrs.

Daugavpils apriņķī ietilpstošā teritorija 18. gs. b. bija salīdzinoši mazāk apdzīvota un piederēja Preiļu un Vārkavas Borhiem. Šūberta karte liecina, ka 19. gs. vidū apdzīvotība ir pieaugusi – tomēr joprojām vairums apdzīvoto vietu koncentrējās pamatā ap Rudzātiem.

Holovinska saraksts, 1897. g. tautas skaitīšanas dati, 1906. g. saraksts liecina, ka Daugavpils apriņķī ietilpstošajā izloksnes teritorijā bija neviendabīga apdzīvoto vietu administratīvā un arī draudžu piederība – bija gan lieli privātīpašumi (Budencovu, Petskovu dzimtu), kuros pamatā saimniekoja nomnieki, gan arī nelieli zemnieku īpašumi, kā arī 3 lauku sabiedrības – Preiļu pagasta Eleonorvīles (vairums katoļticīgo piederēja Preiļu Romas katoļu draudzei), Līvānu pagasta Līvānu (iedzīvotāji pierakstīti Līvānu draudzē), Vārkavas pagasta Rožupes (Vārkavas, vēlāk Līvānu draudze). Zīmīgi, ka robeža starp draudzēm ne vienmēr atbilda pagastu robežai, bet pats D gals 20. gs. 20. gados tika pievienots Vanagu draudzei, un, lai gan administratīvi šie iedzīvotāji pēc 1925. g. atradās Rudzātu pagastā, tomēr viņi nekad nebija piederīgi Rudzātu draudzei. Līdz ar to nevar runāt par kādu šīs Rudzātu⁴³⁷ izloksnes daļas iedzīvotājus savā starpā vienojošu faktoru, jo A daļas iedzīvotāji bija saistīti ar Preiļiem kā pagasta centru, D daļas – Vārkavu, bet Bikaunīki – Līvāniem.

Tas liecina, ka visas četras Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas daļas bija šķirtas gan administratīvi, gan pēc draudžu piederības, gan arī ar Ošas upi, kas ar savām palieņu pļavām sadalīja to uz pusēm.

1897. g. tautas skaitīšanas dati liecina, ka arī iedzīvotāju migrācija starp šīm četrām daļām 19. gs. b. bija vāji izteikta. 19. gs. b. Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijā sākās muižu zemju nomāšana

un iepirkšana, pastiprinājās ārpuspagastu migrācija,¹⁸⁵ un teorētiski iespēja nomāt vai iepirkt zemi Ošas pretējā krastā bija arī Rudzātu₄₃₇ izlokšnes iedzīvotājiem, kas, savukārt, veicinātu viendabīgākas izlokšnes veidošanos. Tomēr vairums ienācēju bija nevis no Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teritorijā ietilpstošajām kaimiņu lauku sabiedrībām, bet gan no netālā Rēzeknes apriņķa Galēnu pagasta un Vidzemes guberņas Cēsu apriņķa. Kāpēc lielākā daļa ienācēju bija tieši no šīm vietām, būtu papildus analīzes vērts, taču tas norāda uz to, ka Rudzātu₄₃₇ izlokšnes runātāju vidū (galvenokārt tas attiecas uz Daugavpils apriņķa teritoriju, jo par Ošas labā krasta apdzīvotajām vietām trūkst tautas skaitīšanas aptaujas lapu) ieplūda liels daudzums citās izlokšnēs un dialektos runājošu zemnieku, kas varēja atstāt iespaidu uz Rudzātu₄₃₇ izlokšnes A un D gala īpatnībām.

Tas, ka teritorijā uz Z no Rudzātiem gar Ošas upes kreiso krastu bija daudz ienācēju no citiem pagastiem un tikai daži vietējās izcelsmes iedzīvotāji, apstiprina arī 1785. g. un Šūberta 19. gs. vidus karšu sniegto informāciju, ka šis apvidus iepriekš bija mazapdzīvots un tajā nebija pietiekami daudz vietējo zemnieku, kas varētu nodarboties ar Budencovu iegādātās zemes nomāšanu un apkopšanu, tāpēc gluži likumsakarīgi viņu vietu ieņēma ienācēji no citiem pagastiem.

Šie ienācēji no citu izlokšņu un dialektu teritorijām pamatā apstrādāja muižniekiem vai namniekiem piederošu zemi. Daļa ienācēju tautas skaitīšanas laikā jau bija iegādājušies zemi savā īpašumā, taču joprojām palika saistīti (t.i. pierakstīti) tajā lauku sabiedrībā un pagastā, no kura nākuši. Savukārt lauku sabiedrībās pierakstītajās apdzīvotajās vietās pamatā saimniekoja zemnieki, kas šeit bija dzimuši, un tikai atsevišķos gadījumos sievas vai, retāk, vīri nāca no citām lauku sabiedrībām. Ņemot vērā, ka lauku sabiedrības sākotnēji veidoja vienai muižai piederoši zemnieki,¹⁸⁶ tie, kam tautas skaitīšanas aptaujas lapās gan dzimšanas, gan pieraksta vieta norādīta tai pašā Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teritorijas lauku sabiedrībā, pamatā ir uzskatāmi par vietējiem, kas šeit dzīvojuši vairākās paaudzēs jau no dzimtbūšanas laikiem. Līdz ar to tieši viņi šajā laikā uzskatāmi par Rudzātu₄₃₇ izlokšnes runātājiem. Tiesa, vēstures avoti neatklāj, vai šīs teritorijas Z un ZR daļas Rudzātu₄₃₇ izlokšne bija tāda pati kā A un D daļas Rudzātu₄₃₇ izlokšne, jo jāņem vērā iepriekš konstatētais, ka līdz 1925. g. abu pretējo Ošas krastu Rudzātu₄₃₇ izlokšnes runātājus nevienoja ne muiža, ne lauku sabiedrība, ne pagasts, ne apriņķis, ne draudze.

Arī laulības pamatā tika slēgtas starp savas lauku sabiedrības locekļiem, lai gan iezīmējās zināma tendence, ka Eleonorvīles lauku sabiedrības lielajās sādžās, kas atradās pie robežas ar

¹⁸⁵ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 488. lpp.

¹⁸⁶ Mieriņa, A. *Robežas un administratīvi teritoriālais iedalījums Latvijas teritorijā (19. gs. - 1918. g. novembris). Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Caune, A. (sast.). Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1999. 154. lpp.

Rudzātu lauku sabiedrību (blakus mūsdienu Rudzātu centram), sievas, kas nebija vietējās, biežāk tomēr nāca no Rudzātu lauku sabiedrības. Tas norāda, ka kontakti starp Daugavpils un Rēzeknes apriņķa Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas zemniekiem pastāvēja, taču ekonomiskā migrācija ar mērķi nomāt vai iegādāties zemi praktiski nenotika.

Īpaši uzkrītoša ir Rudzātu⁴³⁷ izloksnes D daļas „nošķiršanās“ no Rēzeknes apriņķa Rudzātu lauku sabiedrības un arī Preiļu pagasta Eleonorvīles lauku sabiedrības, jo tautas skaitīšanas laikā tajā netika konstatēts neviens iedzīvotājs, kas būtu ienācis no šīm kaimiņteritorijām. Tie, kas nebija vietējie, pamatā bija ienācēji no D (g. k. Vārkavas pagasta), kā arī Baltijas guberņām.

Par vienīgo vienojošo šīs teritorijas faktoru laikā no pievienošanas Krievijas impērijai līdz Rudzātu pagasta dibināšanai, var uzskatīt tās daļēju, dabisku apstākļu noteiktu nošķirtību no apkārtējām teritorijām, ko noteica atrašanās purvu „ielenkumā“. Ir aprakstīti Vārkavas muižas īpašnieka Reita un Preiļu muižas īpašnieka Spalenska mēģinājumi 19. gs. b. meliorēt vēlākajā Rudzātu pagasta teritorijā ietilpstošo neizbrienamo Apšu purvu, taču situācija 20. gs. 20. gadu vidū tā arī vēl nebija atrisināta.¹⁸⁷ Tomēr, tautas skaitīšanas dati liecina, ka purvi 19. gs. b. vairs nav bijis nozīmīgs šķērslis citu pagastu, apriņķu un pat guberņu iedzīvotājiem ienākt šajā teritorijā ar mērķi veidot saimniecības.

Tātad Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas kultūrvēsture liecina, ka laikā līdz 1925. g. nepastāvēja šīs teritorijas latviešu tautības iedzīvotājus vienojoši apstākļi, kas varētu būt veicinājuši viendabīgas izloksnes izveidi. Tieši pretēji – analizējamās izloksnes teritorijas Z un ZR, A un D daļas atradās citu, lielāku administratīvu vienību un arī Romas katoļu draudžu nomalēs, bet savstarpējie iedzīvotāju kontakti bija maz izteikti.

¹⁸⁷ Iekšzemē. *Daugavas Vēstnesis*. 1924, 5. sept., 2. lpp.

3. SOCIOLINGVISTISKĀ INFORMĀCIJA PAR RUDZĀTU₄₃₇ IZLOKSNES TEICĒJIEM

Analizējot Rudzātu₄₃₇ izloksnes īpatnības saistībā ar šīs teritorijas kultūrvēsturisko fonu un to, kā teritorijas vēsturiskā piederība varētu atspoguļoties valodas faktos, būtiski ir apkopot pēc iespējas precīzāku sociolingvistisko informāciju par teicējiem. Īpaši svarīgi apzināt teicēju dzimšanas un dzīves vietu, lai varētu precizēt katra Rudzātu₄₃₇ izloksnes „gala“ īpatnības un tās nošķirt, jo arī dzīvesvietas maiņa izloksnes robežās var ietekmēt valodas īpatnības. Tāpat būtiski precizēt teicēju vecāku dzimšanas vietu, lai noteiktu kādu vēl izloksni teicēji ir dzirdējuši bērnībā – laikā, kad veidojās viņu valoda. Uzmanība pievēršana arī teicēju konfesijai, jo 2. nodaļā tika konstatēts, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā varētu būt pastāvējušas luterāņu – ienācēju no Baltijas guberņām – salas.

Kultūrvēsturiski stabilākā bija apriņķu robeža, kas Krievijas impērijas laikā gandrīz pusotru gadsimtu pa Ošas upi nošķīra Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un ZR daļu, kas ietilpa Rēzeknes apriņķī, no A un D daļas, kas ietilpa Daugavpils apriņķī (tikai Bikaunīkiem paliekot Ošas labajā krastā). Līdz ar to var pieņemt, ka šī bijusī apriņķu robeža, iespējams, nodala arī valodas īpatnības Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā. Tāpēc maģistra darbā kā nosacīta robeža izmantota Ošas upe un teicēji grupēti pēc tā, kurā upes krastā atrodas viņu dzimšanas vieta – 8 aptaujātie teicēji ir no Ošas labā krasta (bijušā Rēzeknes apriņķa teritorijas) un 15 no kreisā krasta jeb bijušā Daugavpils apriņķa teritorijas.

Lai noskaidrotu katra Rudzātu₄₃₇ izloksnes gala īpatnības, visvērtīgāk būtu analizēt tikai to teicēju sniegto materiālu, kas jau vairākās paaudzēs ir dzīvojuši vienā sādžā, bet, ņemot vērā mūsdienu demogrāfisko situāciju Latvijā un lauku „izmiršanu“, tas vairāk nav iespējams.

Maģistra darbā izmantota 23 Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā dzimušu teicēju sniegtā informācija (17 sievietes un 6 vīrieši). Intervijas ar 20 teicējiem veiktas ESF projekta „Savs kaktiņš...“ laikā no 2010. līdz 2012. g. Tā kā projekta gaitā netika aptverta visa izloksnes teritorija, 2015. g. ziemā papildu intervijas tika veiktas ar trim teicējiem no izloksnes DA daļas.

Teicēju vārdi un uzvārdi darbā netiek norādīti, bet ir aizvietoti ar kodiem, lai gan jāatzīst, ka uzvārdi atsevišķos gadījumos ļauj salīdzināt informāciju pat ar 1897. g. tautas skaitīšanas datiem un noprecizēt no kurienes ģimenes ar šādu uzvārdu ir ienākušas Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā. Tāpat precīzi vārdi un uzvārdi ļauj gūt papildu informāciju J. Būmaņa grāmatā,¹⁸⁸ jo

¹⁸⁸ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003.

tajā ir apkopoti dati par gandrīz visām Rudzātu pagasta dzimtām. Teicējiem, kas intervēti nevis projekta ietvaros, bet maģistra darba vajadzībām, norādīti iniciāļi. Tabulās un sarakstos pirmie minēti tie dzīvesvietu nemainījušie teicēji, kam abi vecāki ir no tā paša Ošas krasta, un kas līdz ar to uzskatāmi par „tīrākas“ Rudzātu₄₃₇ izlokšnes runātājiem. Pārējie teicēji kārtoti augošā secībā, bet kā pēdējie norādīti maģistra darba vajadzībām intervētie.

Šajā nodaļā minēto apdzīvoto vietu piederība novadiem un pagastiem norādīta atbilstoši mūsdienu Latvijas administratīvi teritoriālajam dalījumam, kas precizēta LĢIA Vietvārdu datubāzē.¹⁸⁹

3.1. Ošas labajā krastā dzimušie teicēji¹⁹⁰

Informāciju sniedza 8 teicēji, kas dzimuši Rudzātu₄₃₇ izlokšnes Ošas labajā krastā, viens no tiem šobrīd dzīvo ārpus analizējamās izlokšnes. Septiņi no viņiem intervēti 2010.–2012. gadā ESF projekta „Savs kaktiņš...” laikā, savukārt viens – maģistra darba vajadzībām 2015. gadā.

43. teicēja (turpmāk tekstā – 43₁₉₃₃, kartēs – 43) – dzimusi 1933. g. Jaudzemos, kur joprojām dzīvo. Arī abi vecāki dzimuši Jaudzemos. Skolu apmeklēja trīs gadus Mežancānos. Viens brālis, divas māsas. Katoliete, piederīga Rudzātu katoļu draudzei. 1949. g. kopā ar ģimeni tika izsūtīta uz Sibīriju. Pēc J. Būmaņa apkopotās informācijas, teicēja Rudzātu pagastā atgriezās 1957. g.¹⁹¹ Pēc tam strādāja vietējā kolhozā.

45. teicēja (turpmāk tekstā – 45₁₉₄₂, kartēs – 45) – dzimusi 1942. g. Steķos, Paozolos, kur joprojām dzīvo. Arī abi vecāki dzimuši Steķos. Skolu apmeklēja 7 gadus Rudzātos un Liuzinīkos. Ticība – katoļu. Latgaliski prot arī lasīt. 44. teicēja sieva.

49. teicēja (turpmāk tekstā – 49₁₉₆₂, kartēs – 49) – dzimusi 1962.g. Steķos, kur joprojām dzīvo. Māte dzimusi Gardrivīšos, kas arī atrodas Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teritorijā, Ošas labajā krastā, tēvs – Steķos. Beigusi Jēkabpils grāmatvedības skolu, 8 gadus strādājusi Saunas pagastā Smelteros. Pati pieļauj, ka viņai pēc tam ir mainījusies izlokšne, un norāda uz atširībām vietniekvārdu *kā, tā* izrunā – tēvs lietojis formu *kuo, tuo*, savukārt viņa pēc atgriešanās dzimtajās mājās *-kai, tai*. 50₁₉₃₃ teicējas māsasmeita un 49₁₉₆₂ sieva.

¹⁸⁹ LĢIA Vietvārdu datubāze. Pieejams: vietvardi.lgia.gov.lv/ [skatīts 20.05.2015.]

¹⁹⁰ ESF projekta „Savs kaktiņš...” laikā intervētie teicēji apzīmēti ar ciparu kodiem, maģistra darba vajadzībām intervētie - ar iniciāļiem.

¹⁹¹ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 212. lpp.

44. teicējs (turpmāk tekstā – 44₁₉₃₂, kartēs – 44) – dzimis 1932. g. netālu no Liuzinīkiem pāris km attālumā no Steķiem. Vecāki ir ienācēji Rudzātu₄₃₇ teritorijā – tēvs dzimis Jēkabpils novada Dignājas pagastā, tātad viņa dzimšanas vieta ietilpst augšzemnieku dialekta dziļo sēlisko izlokšņu areālā, māte – Līvānu novada Jersikas pagasta Bierzākos, kas atbilst Līvānu₄₃₆ izlokšnes teritorijai. Skolā gāja 6 gadus Rudzātos. Latgaliski prot arī lasīt. Ticība – luterāņu. Teicējas 45₁₉₄₂ vīrs.

50. teicēja (turpmāk tekstā – 50₁₉₃₃, kartēs – 50) – dzimusi 1933. g. Gardrivīšos, no 2001. g. veselības problēmu dēļ dzīvo Steķos pie māsasmeitas 49₁₉₆₂ ģimenes. Neprecējusies. Tēvs dzimis Gardrivīšos, māte – Sīļukalna pagasta Putričos, kas atrodas ~ 10 km attālumā no Gardrivīšiem. Spriežot pēc AŠĢTD75 kartes, Putriči tolaik ietilpa Stirnienes pagastā,¹⁹² arī Endzelīna vietvārdu sarakstā šī apdzīvotā vieta norādīta pie Stirnienes pagasta,¹⁹³ tātad ietilpst Stirnienes₄₃₃ izlokšnes teritorijā. Neprecējusies. Skolā mācījās 6 gadus latgaliski, sākumā Ošas upes pretējā krastā (vietu neprecizē), pēc tam Rudzātos. Saprot arī krievu valodu. Ticība – katoļu, piederīga Rudzātu katoļu draudzei. Ģimenē bija seši brāļi, trīs māsas. Uzskata sevi par latvieti, dzimtā valoda latviešu jeb latgaliešu. Strādāja kolhozā. Pirms parcelšanās uz Steķiem bija teicējas S.Z.₁₉₆₃ kaimiņiene.

52. teicēja (turpmāk tekstā – 52₁₉₂₉, kartēs – 52) – dzimusi 1929. g. Brīslā, kur joprojām dzīvo. Intervijā teicēja precīzi nenosauc tēva dzimšanas vietu, vien norāda, ka netālu no viņas šibrīža mājām, „pāri mežiņam“ . Salīdzinot viņas sniegto informāciju par tēvu (vārds, uzvārds, nāves apstākļi, dzīves ilgums, apbedīšanas vieta) ar J. Būmaņa grāmatā pieejamo informāciju par pagasta iedzīvotājiem, var diezgan droši secināt, ka teicējas tēva dzimtās mājas arī atradā Brīslas sādžā.¹⁹⁴ Māte dzimusi Rožupes pagasta Eņģeļos, kas atrodas netālu no Brīslas, un no 1925. līdz 1935. g. bija pievienoti Rudzātu pagastam, bet pēc tam atgriezti Līvānu pagastā, tātad uz 1939. g. ietilpa Līvānu₄₃₆ izlokšnē. Vīrs bija vietējās izcelsmes krievs, ar ko runāja krieviski. Ģimenē – 5 brāļi un 4 māsas. Ticība – katoļu. Skolā mācījās 2 gadus.

226. teicējs (turpmāk tekstā – 266₁₉₃₉, kartēs – 226) – dzimis 1939. g. Biumaņos, taču intervijas laikā veselības problēmu dēļ atrodas Rožupes aprūpes centrā (nav informācijas par to, cik ilgi). Māte no Vidzemes, taču ģimenē runāja latgaliski, viņas izlokšni nav iespējams noteikt, jo teicējs nenosauc konkrētu dzimšanas vietu, tēvs dzimis Biumaņos, zemnieks. Dzimtā valoda

¹⁹² AŠĢTD75. Mērogs 1:75000. Rīga, 1925–1931.

¹⁹³ Endzelīns, J. Latvijas vietu vārdi. 2. daļa. Kurzemes un Latgales vārdi. *Darbu izlase*, 4. sēj., 1. daļa. Grabis, R. (atb. red.). Rīga: Zinātne, 1981. 299. lpp.

¹⁹⁴ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 67. lpp.

latgaliešu. Teicējam bija divas māsas un viens brālis. Dienējis armijā Austrumvācijā un Daugavpilī. Beidzis Rudzātu vidusskolu un Višķu tehnikumu.

S.Z. (turpmāk tekstā – S.Z.₁₉₆₃, kartēs – S.Z.) – dzimusi 1963. g. Gardrivīšos, kur joprojām dzīvo. Mājas atrodas tieši pie Ošas upes. Beigusi Rudzātos astoņgadīgo skolu, kā arī vidusskolu Liuzinīkos, kopā skolā pavadīti 11 gadi, mācības notika latviešu literārajā valodā. Neprecējusies. Pēc tautības latviete, dzimtā valoda latviešu jeb latgaliešu. Par skaistāko uzskata „rudzātiešu valodu“, jo citas liekas īpatnējas. Saprot krievu valodu. Māte dzimusi kaimiņpagasta (Saunas) Lielajos Anspokos, kas atrodas ~ 10 km attālumā Preiļu virzienā un ietilpst Preiļu₄₃₉ izloksnes teritorijā, tēvs – Gardrivīšos. Viens brālis un māsa. Māte un tēvs saziņā ar teicēju izmantoja latgaliešu valodu. Ticība – katoļu. Kolhoza laikā strādāja par slaucēju, šobrīd saimnieko savā lauku saimniecībā. Uzskata, ka latviešu un latgaliešu valodas ir tik atšķirīgas, ka krievu tautības cilvēki, kas zina latviešu literāro valodu, var nesaprast, kad runā latgaliski.

Informācija par Ošas labajā krastā dzimušajiem teicējiem ir apkopota 1. tabulā.

Kā redzams, Krievijas impērijas laikā Rēzeknes apriņķī ietilpstošajā teritorijā – Ošas upes labajā krastā – dzimuši un dzīvojuši (daļa ar nelieliem pārtraukumiem) visi astoņi teicēji. Tikai viens no viņiem (226₁₉₃₉) intervijas laikā atradās ārpus izloksnes teritorijas. Pieci nav mainījuši dzīvesvietu, bet divi pārcēlušies citviet Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas labā krasta robežās (skat. 7. att.).

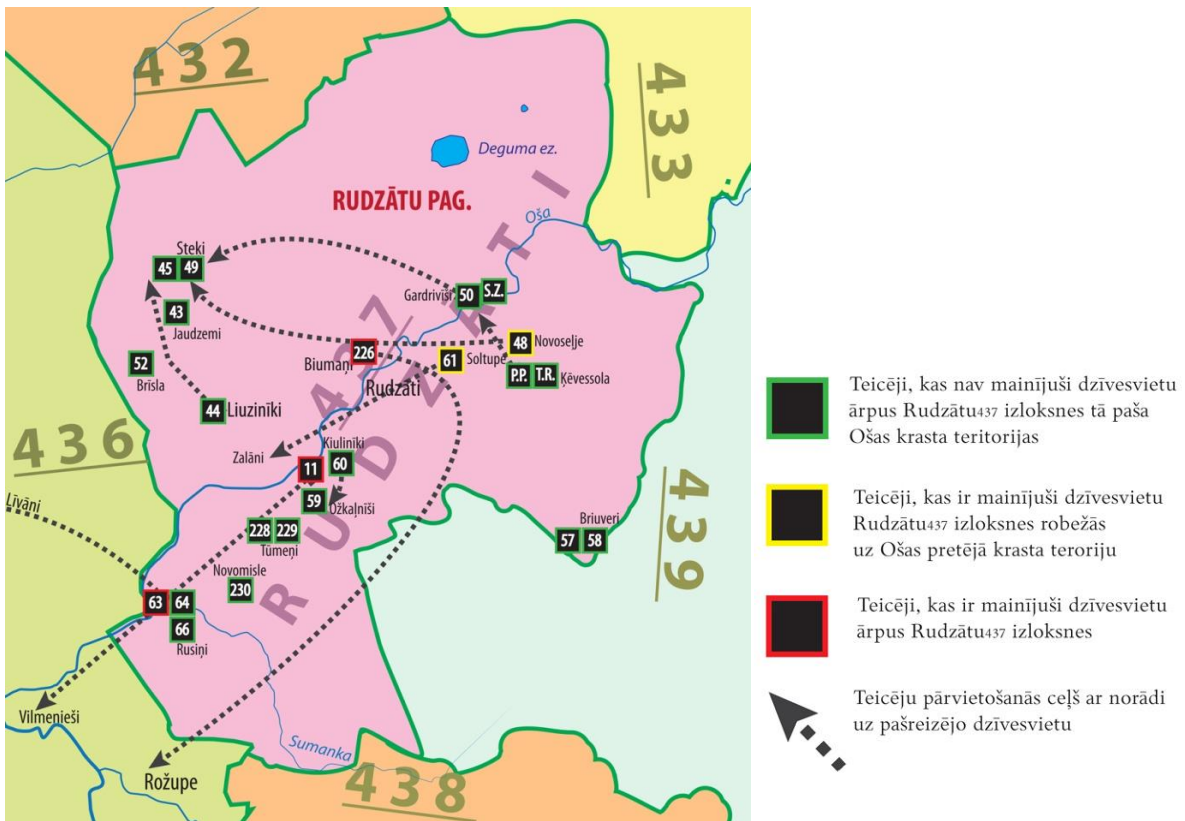
Būtiski, ka tikai trim teicējiem arī abi vecāki ir no šīs pašas teritorijas (43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂), kas nozīmē, ka šo trīs teicēju runā varētu saklausīt salīdzinoši tīrāku Ošas labā krasta Rudzātu₄₃₇ izloksni, tiesa, jāņem vērā, ka 43₁₉₃₃ jaunību pavadīja Sibīrijā, savukārt 49₁₉₆₂ kādu laiku dzīvoja Preiļu₄₃₉ izloksnes teritorijā. Tāpat, iespējams, jāņem vērā, ka 49₁₉₆₂ vīrs ir no Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas kreisā krasta teritorijas. Trim teicējiem (50₁₉₃₃, 52₁₉₂₉, S.Z.₁₉₆₃) viens no vecākiem ir vietējais, savukārt otrs pārstāv kādu no kaimiņizloksnēm – Stirnienes₄₃₃, Līvānu₄₃₆ un Preiļu₄₃₉, kas nozīmē, ka šo teicēju runā varētu saklausīt arī šo izloksņu iezīmes. Teicējam 226₁₉₃₉ tēvs ir dzimis Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas labajā krastā, savukārt māte ir no Vidzemes. Tā kā nav zināma precīza mātes dzimšanas vieta, nevar spriest par viņas pārstāvēto izloksni.

Teicējs	Dzimšanas vieta / izloksne	Dzīves vieta / izloksne	Ticība	Tēva dzimšanas vieta / izloksne	Mātes dzimšanas vieta / izloksne	Nozīmīgs prombūtnes laiks, vieta / izloksne
43 ₁₉₃₃	Jaudzemi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Jaudzemi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Jaudzemi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Jaudzemi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	1949.–1957. g. Sibīrijā
45 ₁₉₄₂	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	
49 ₁₉₆₂	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Gardriviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Smelteri, Saunas pag., Preiļu nov. (8 g.) / Preiļu ₄₃₉
44 ₁₉₃₂	Liuziniki, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	luterāņu	Dignājas pag., Jēkabpils nov. / Dignājas ₄₃₅	Bierzāki, Jersikas pag., Līvānu nov. / Līvānu ₄₃₆	
50 ₁₉₃₃	Gardriviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Steķi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Gardriviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Putriči, Siļukalna pag., Riebiņu nov. / Stirnienes ₄₃₃	
52 ₁₉₂₉	Brišla, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Brišla, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Brišla, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Enģēli, Rožupes pag., Līvānu nov. / Līvānu ₄₃₆	
226 ₁₉₃₉	Biūmaņi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Rožupe, Rožupes pag., Līvānu nov. / Līvānu ₄₃₆	katoļu	Biūmaņi, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Vidzeme	
S.Z. ₁₉₆₃	Gardriviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Gardriviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Gardriviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Lielie Anspoki, Saunas pag., Preiļu nov. / Preiļu ₄₃₉	

1. tabula. Sociolingvistiskā informācija par Rudzātu₄₃₇ izloksnes

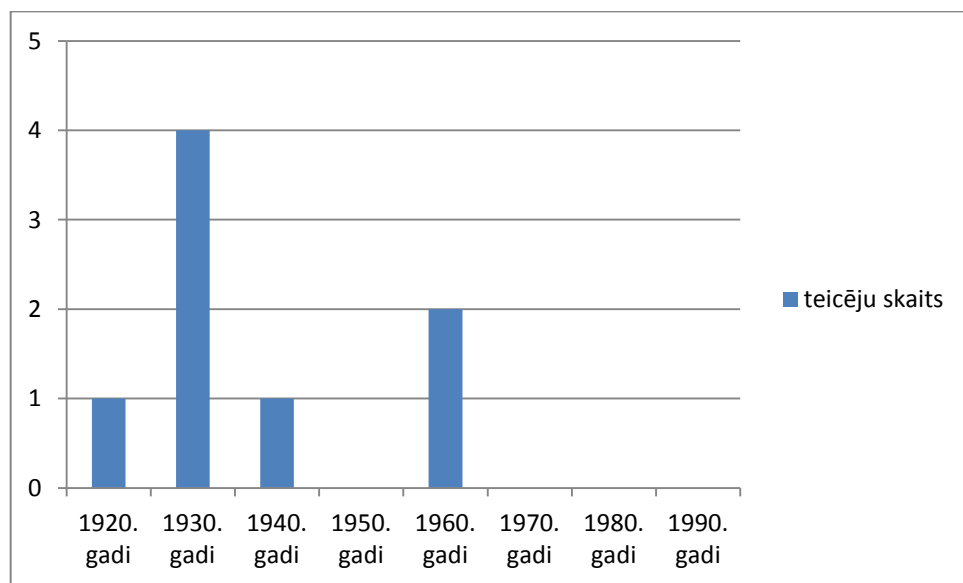
Ošas labajā krastā dzimušajiem teicējiem

Vienam teicējam (44₁₉₃₂) abi vecāki ir dzimuši ārpus Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas – māte Līvānu₄₃₆, savukārt tēvs – Dignājas₄₃₅ izloksnes teritorijā, tāpēc viņa ierunātais materiāls ir jāvērtē īpaši uzmanīgi. Tā kā Dignājas izloksne, kā arī daļa Līvānu₄₃₆ izloksnes ietilpst sēlisko izlokšņu areālā, iespējamās sēlisko izlokšņu iezīmes šī teicēja valodā būtu attiecināmas ne tik daudz uz Rudzātu₄₃₇, bet gan viņa vecāku dzimtajām izloksnēm. Šajā gadījumā jāņem vērā arī teicēja konfesija – luterticība.

7. attēls. Teicēju izvietojums Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā un pārvietošanās ceļi

Informācija par Ošas kreisā krasta teicēju dzimšanas gadiem apkopota grafikā (skat. 8.att.).

8. attēls. Ošas labajā krastā dzimušo teicēju sadalījums pēc dzimšanas gadiem

Tāpat pamatā pārstāvēta vecākā un vidējā paaudze, vecākā teicēja dzimusi 1929. g., savukārt jaunākā – 1963. g. Jaunākās paaudzes teicēji nav intervēti.

Visu aptaujāto teicēju pamatnodarbošanos ir zemkopība, vecākās paaudzes teicēji intervijas sniegšanas laikā bija sasnieguši pensijas vecumu. Vairums teicēju skolu apmeklēja mazāk nekā 8 gadus un skola atradās blakus dzīvesvietai. Vidusskolu beigusi tikai jaunākā teicēja – S.Z.¹⁹⁶³, divi teicēji pēc pamatskolas apguvuši profesiju ārpus Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas – 226¹⁹³⁹ un 49¹⁹⁶², kas arī var zināmā mērā ietekmēt izloksnes „tīrību“.

3.2. Ošas kreisajā krastā dzimušie teicēji¹⁹⁵

Informāciju sniedza 15 teicēji, kas dzimuši Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Ošas kreisajā krastā, divi no tiem šobrīd dzīvo ārpus analizējamās izloksnes. 13 no viņiem intervēti 2010.–2012. gadā ESF projekta „Savs kaktiņš...” laikā, savukārt divi – maģistra darba vajadzībām 2015. gadā.

57. teicēja (turpmāk tekstā – 57¹⁹⁴¹, kartēs – 57) – dzimusi 1941. g. Briuveros, kur joprojām dzīvo. Tēvs dzimis Briuveros, māte blakussādžā Aļksnišos. Beigusi 7 klases, 3 gadus mācījās Džūkstē. Vīrs no ~ 3 km attālās Jašores sādžas. 58¹⁹⁷⁰ teicējas māte.

59. teicējs (turpmāk tekstā – 59¹⁹³⁶, kartēs – 59) – dzimis 1936. g. Ožkaļnišos, kur joprojām dzīvo. Tēvs dzimis Ožkaļnišos, arī mātes dzimtās mājas atradušās netālu, lai gan teicējs precīzu apdzīvotās vietas nosaukumu nemin. Beidzis 7 klases. Latgaliski prot arī lasīt. 60¹⁹³⁸ teicējas vīrs.

64. teicēja (turpmāk tekstā – 64¹⁹³⁰, kartēs – 64) – dzimusi 1930. g. Rusiņos, kur joprojām dzīvo. Arī abi vecāki no Rusiņiem, savukārt vīrs no blakussādžas – Cīlaukas. Skolā mācījusies 6 gadus – Rudzātos un nedaudz arī Līvānos, latviešu literārajā valodā. Īsu brīdi (3 mēnešus) dzīvusi Rīgā, kur apmeklēja šuvēju kursus, strādāja Līvānos un 4 gadus dzīvoja pie māsas netālu no Preiļiem.

11. teicēja (turpmāk tekstā – 11¹⁹⁶¹, kartēs – 11) – dzimusi 1961. g. Kiulinīkos, no 1980. g. dzīvo Viļminišos (Līvānu novads, Rožupes pagasts), kas ietilpst Līvānu⁴³⁶ izloksnes teritorijā. Tēvs dzimis Kiulinīkos, māte – no Rožupes pagasta Rusinovas, tāpat Līvānu⁴³⁶ izloksnes teritorijas.

¹⁹⁵ ESF projekta „Savs kaktiņš...” laikā intervētie teicēji apzīmēti ar ciparu kodiem, maģistra daba vajadzībām - ar iniciāļiem.

48. teicējs (turpmāk tekstā – 48₁₉₅₈, kartēs – 48) – dzimis 1958. g. Novoseljē, taču pārcēlies uz Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas Ošas labo krastu un šobrīd dzīvo Steķos. Tēvs dzimis Rožupes pagastā, taču teicējs nemin konkrētu sādžas nosaukumu, tāpēc nav iespējams precizēt izloksni, māte – no Novoseljes. 49₁₉₆₂ teicējas vīrs.

58. teicēja (turpmāk tekstā – 58₁₉₇₀, kartēs – 58) – dzimusi 1970. g. Briuveros, kur joprojām dzīvo. Tēvs no Jašores (Saunas pagasts, Preiļu novads), kas atbilst Preiļu₄₃₉ izloksnes teritorijai, māte no Briuveriem. Studējusi Rīgas arodvidusskolā, pēc tam Rīgas Tehniskajā universitātē, divus gadus strādāja un dzīvoja Siguldā. Vīrs no Preiļiem. Lai gan ģimenē sarunājas latgaliski, taču ar bērniem runā latviešu literārajā valodā. Atzīst, ka vīra valoda atšķiras, jo viņa vecāki ir no Vārkavas. 57₁₉₄₁ teicējas meita.

60. teicēja (turpmāk tekstā – 60₁₉₃₈, kartēs – 60) – dzimusi 1938. g. Kiulinīkos, no 1965. g. dzīvo Ožkaļņšos. Tēvs dzimis Kiulinīkos, māte ir no Šķilbēniem Viļakas pagastā, kas varētu nozīmēt, ka tā ir Šķilbēnu₄₇₄ izloksne. Vidusskolu beidza Rudzātos. Rīgā vienu gadu mācījās piegriezēju kursus. Latgaliski prot arī nedaudz lasīt. Strādājusi meteoroloģiskajā stacijā. 59₁₉₃₆ teicēja sieva.

61. teicēja (turpmāk tekstā – 61₁₉₃₂, kartēs – 61) – dzimusi 1932. g. Soltupē, taču pārcēlusies uz Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas Ošas labo krastu un šobrīd dzīvo Zalānos. Māte no Soltupes, tēva dzimto vietu neatceras, iespējams, uz Rudzātu pagastu pārcēlies no Varakļānu pagasta, taču precizēt viņa izloksni nav iespējams. Nepabeigtas 8 klases Rudzātu skolā, kur mācījusies latgaliski.

63. teicējs (turpmāk tekstā – 63₁₉₇₁, kartēs – 63) – dzimis 1971. g. Rusiņos, šobrīd dzīvo Līvānos. Abi vecāki dzimuši Rusiņos. Studējis Jelgavā Latvijas Lauksaimniecības universitātē.

66. teicēja (turpmāk tekstā – 66₁₉₉₃, kartēs – 66) – dzimusi 1993. g. Rusiņos, kur joprojām dzīvo. Māte dzimusi Rusiņos, tēvs – no Rožupes, kas atbilst Līvānu₄₃₆ izloksnes teritorijai. Intervēšanas brīdī mācās Līvānu 1. vidusskolas 11. klasē. Pirms tam mācījās Rožupes pamatskolā.

228. teicēja (turpmāk tekstā – 228₁₉₂₄, kartēs – 228) – dzimusi 1924. g. Tūmeņos, kur joprojām dzīvo. Tēvs dzimis Tūmeņos, māte „no Kalupes“, lai gan precīzu apdzīvotās vietas nosaukumu teicēja nezina, var pieļaut, ka tā varētu būt Kalupes₄₄₅ izloksne. Radi dzīvo arī Daugavas kreisajā krastā, netālu no Dunavas. Īsu brīdi strādāja Liepsalā par kalponi. Ticība – luterāņu. Ģimenē bija septiņi brāļi un māsas, vecāki agri miruši. Vīrs no Briņķiem, kas pēc J. Būmaņa datiem atradās Pelēčārē.¹⁹⁶ Skolā mācījās 6 gadus, mācības notika latgaliski. Strādāja

¹⁹⁶ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 868. lpp.

fermā. Teicējas pirmslaulības uzvārds parādās 1897. g. tautas skaitīšanas datos Tūmeņos ar norādi, ka tie bija ienācēji no Cēsu apriņķa, luterāņi, daļa pareizticīgie.¹⁹⁷ 229₁₉₅₃ teicējas māte.

229. teicēja (turpmāk tekstā – 229₁₉₅₃, kartēs – 229) – dzimusi 1953. g. Tūmeņos, kur arī šobrīd dzīvo. 25 gadus nodzīvoja Preiļos. Māte (228₁₉₂₄) no Tūmeņiem, tēvs – Briņķiem, kas atradās Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijā, Ošas labajā krastā. Uzskata sevi par latvieti, runā arī latviešu literārajā valodā, krievu valodā, nedaudz zina lietuviešu valodu. Latgaliešu valodu uzskata par atsevišķu valodu. Par skaistāko uzskata latgaliešu „izloksni“. Latgaliski māc lasīt, bet ne rakstīt. Apmeklē Rudzātu baznīcu, taču pēc ticības ir luterāne un piederīga Līvānu draudzei. Pieļauj, ka viņu dzimta ir luterticīga, jo ienākusi Tūmeņos no Daugavas kreisā krasta, no Dunavas. Brāļu, māsu nav. Vīrs – krievu tautības. Skolā mācījās 12 gadus, strādā par laboranti pienotavā.

230. teicēja (turpmāk tekstā – 230₁₉₂₁, kartēs – 230) – dzimusi 1921. g. Novomislē, kur joprojām dzīvo, 20 gadus nodzīvojusi blakussādžā Cīlaukā. Tēvs dzimis Novomislē, māte – no Riebiņu novada Sīlukalna pagasta Grīgiem, kas atbilst Stirnienes₄₃₃ izloknes teritorijas pašai pierobežai ar Rudzātu₄₃₇ izloknes Z, Ošas labajā krastā. Uzskata sevi par latvieti, prot runāt arī latviešu literārajā valodā. Atzīst, ka, lai gan latviešu un latgaliešu valodas atšķiras, tā tomēr uzskatāma par vienu valodu. Atceras, ka senāk apkārtnē dzīvojušo luterāņu valoda atšķīrās – viņi runājuši „garāk“. Ģimenē bija vēl 5 brāļi. Vīrs no Cīlaukas. Vecāki latgalieši, skolā 6 gadus mācījās latviešu literārajā valodā. Latgaliski arī lasa.

P.P. (turpmāk tekstā – P.P.₁₉₅₀, kartēs – P.P.) – dzimis 1950. g. Ķēvessolā (šobrīd apdzīvotā vieta izzudusi), no 1995. g. dzīvo Rudzātu pagasta viensētā „Līkupe“, kam piešķirta adrese Gardrivīšos, neskatoties uz to, ka tā atrodas upes kreisajā krastā. Neskaidrības par šo māju piederību ir arī pašiem teicējiem (P.P.₁₉₅₀, T.R.₁₉₄₇ un S.Z.₁₉₆₃), kas uzskata, ka parasti pie Gardrivīšiem tikušas pieskaitītas saimniecības, kas atradušās Ošas labajā krastā. Tēvs dzimis Ķēvessolā, māte – Sutru pagastā un bija piederīga Znotiņmuižas draudzei. Pirmās brīvvalsts laikā Sutri atradās Vārkavas pagastā, tātad māte nākusi no Vārkavas₄₃₈ izloknes teritorijas. Abi vecāki runāja latgaliski. Ģimenē bija trīs brāļi un četras māsas. Skolā mācījās 8 gadus, stundas notika latviešu literārajā valodā. Armijā dienēja no 1970. līdz 1972. g. Četrus gadus bija precējies un dzīvoja pie sievas netālu no Preiļiem Vaivodos. Tautība – latgalietis, dzimtā valoda – latgaliešu. Ticība – katoļu. Profesija – traktorists. Neuzskata latviešu un latgaliešu valodas par divām atsevišķām valodām, lai gan atzīst, ka daudzi vārdi atšķiras. Pieradis pie latgaliešu valodas, tāpēc

¹⁹⁷ LVVA, 2706. f., 1. apr., 84. l., 346.-350. lp.

uzskata to par skaistāku. Saprot krieviski, skolā apguvis arī vācu valodu, runā arī literārajā latviešu valodā. Šobrīd P.P.¹⁹⁵⁰ strādā upes labajā krastā pie teicējas S.Z.¹⁹⁶³. Teicējas T.R.¹⁹⁴⁷ brālis.

T.R. (turpmāk tekstā – T.R.¹⁹⁴⁷, kartēs – T.R.) – dzimusi 1947. g. Ķēvessolā, no 1995. g. kopā ar brāli P.P.¹⁹⁵⁰ dzīvo „Līkupēs“, Gardrīvšos, Ošas kreisajā krastā. Tēvs – no Ķēvessalas, māte – no Sutriem (Vārkavas⁴³⁸ izloknes). Ģimenē bija trīs brāļi un četras māsas. Beigusi Rudzātu astoņgadīgo skolu, kur mācības notika latviešu literārajā valodā. Tautība – latgaliene jeb latviete, dzimtā valoda „latgaļu“ (teicēja apzīmējuma „latgalieši“ vietā konsekventi lieto „latgaļi“, „latgaļu valoda“ u.tml.). Uzska, ka latgaliešu un latviešu valodas ir divas atšķirīgas valodas, jo tie, kas runā „baltiski“, mēdzot nesprast, kad kāds runā latgaliski. Par labāko uzskata latgaliešu valodu, kas ir viņas dzimtā, un tāpēc jāzina. Saprot krievu, nedaudz arī vācu valodu, kā arī latviešu literāro valodu. Vīrs dzimis Preiļu pagasta Klindžānos, laulībā nodzīvoja 40 gadus, ģimenē runāja latgaliski. Strādāja par slaucēju, fermas brigadieru un zootehniķi, beigusi Malnavā zootehniķu kvalifikācijas celšanas kursu.

Informācija par Ošas kreisā krasta teicējiem ir apkopota tabulā (skat. 2. tabulu).

Kods	Dzimšanas vieta / izlokne	Dzīves vieta / izlokne	Ticība	Tēva dzimšanas vieta / izlokne	Mātes dzimšanas vieta / izlokne	Nozīmīgs prombūtnes laiks, vieta / izlokne
57 ¹⁹⁴¹	Briuveri , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Briuveri , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷		Briuveri , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Alksniši , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	
59 ¹⁹³⁶	Ožkaļņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Ožkaļņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷		Ožkaļņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Ožkaļņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	
64 ¹⁹³⁰	Rusiņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Rusiņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷		Rusiņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Rusiņi , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Preiļi (4 g.) pie māsas / Preiļu ⁴³⁹
11 ¹⁹⁶¹	Kiuliniki , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Viļminiši , Rožupes pag., Līvānu nov. / Līvānu ⁴³⁶		Kiuliniki , Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Rusinova , Rožupes pag., Līvānu nov. / Līvānu ⁴³⁶	Viļminiši , Rožupes pag., Līvānu nov. (>30 g.) / Līvānu ⁴³⁶
48 ¹⁹⁵⁸	Novoseļje , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Steķi , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷		Rožupes pag., Līvānu nov.	Novoseļje , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	
58 ¹⁹⁷⁰	Briuveri , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	Briuveri , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷		Jašores , Saunas pag., Preiļu nov. / Preiļu ⁴³⁹	Briuveri , Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ⁴³⁷	studijas Rīgā, 2 gadi Siguldā

60 ₁₉₃₈	Kiuliniki, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Ožkaļņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇		Kiuliniki, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Šķilbēnu pagasts, Viļakas novads / Šķilbēnu ₄₇₄	
61 ₁₉₃₂	Soltupe, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Zalāni, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇		Varakļānu pag.,	Soltupe, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	
63 ₁₉₇₁	Rusiņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Līvāni, Līvānu novads / Līvānu ₄₃₆		Rusiņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Rusiņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	
66 ₁₉₉₃	Rusiņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Rusiņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇		Rožupe, Rožupes pag., Līvānu nov. / Līvānu ₄₃₆	Rusiņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	
228 ₁₉₂₄	Tūmeņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Tūmeņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	luterāņu	Tūmeņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Kalupes pag., Daugavpils nov. / Kalupes ₄₄₅	
229 ₁₉₅₃	Tūmeņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Tūmeņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	luterāņu	Brinži, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Tūmeņi, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Preiļi, Preiļu nov. (25 g.) / Preiļu ₄₃₉
230 ₁₉₂₁	Novomisle, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Novomisle, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Novomisle, Rožupes pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Grigi, Sīļukalna pag., Riebiņu nov. / Stirnienes ₄₃₃	
P.P.1950	Kēvessola, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Gardrioviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Kēvessola, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Sutru pag., Līvānu nov. / Vārkavas ₄₃₈	Vaivodi, Preiļu pag., Preiļu nov. (4. g.) / Preiļu ₄₃₉
T.R.1947	Kēvessola, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Gardrioviši, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	katoļu	Kēvessola, Rudzātu pag., Līvānu nov. / Rudzātu ₄₃₇	Sutru pag., Līvānu nov. / Vārkavas ₄₃₈	

2. tabula. Sociolingvistiskā informācija par Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas kreisajā krastā dzimušajiem teicējiem

Kā redzams, Krievijas impērijas laikā Daugavpils apriņķī ietilpstošajā teritorijā – Ošas kreisajā krastā – dzimuši un dzīvojuši (daļa ar nelieliem pārtraukumiem) visi 15 teicēji. Divi no viņiem (11₁₉₆₁, 63₁₉₇₁) intervijas laikā dzīvoja ārpus izloksnes teritorijas. Būtiski ņemt vērā, ka teicēja 11₁₉₆₁ Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā ir dzīvojusi tikai līdz aptuveni 20 gadu vecumam, tāpēc viņas sniegtais valodas materiāls darbā ir salīdzinoši maz izmantots. Septiņi teicēji nav mainījuši dzīvesvietu un joprojām dzīvo savās dzimtajās mājās. Trīs teicēji mainījuši dzīvesvietu izloksnes robežās, paliekot Ošas labajā krastā. Jāatzīmē, ka divi teicēji (61₁₉₃₂, 48₁₉₅₈) ir mainījuši

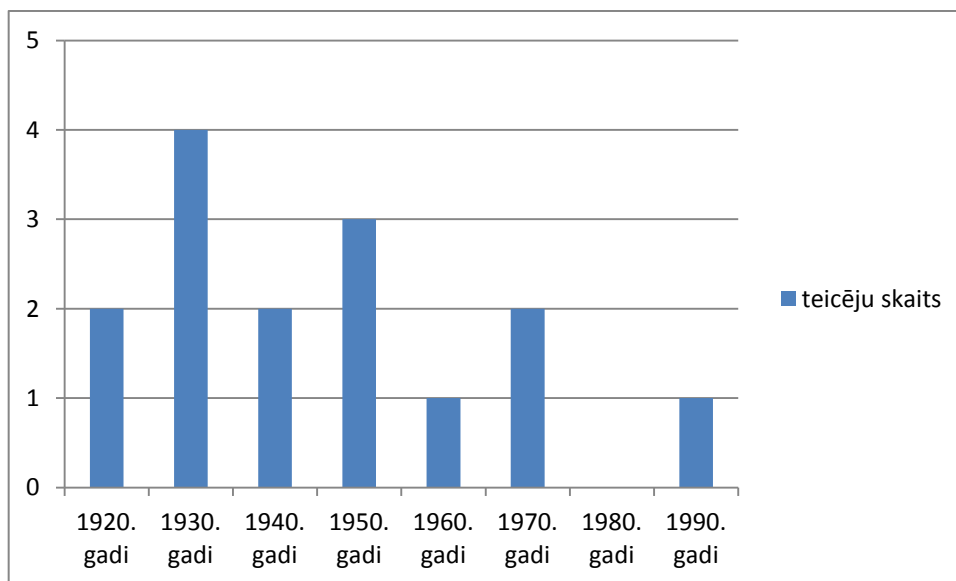
dzīvesvietu Rudzātu₄₃₇ izloknes robežās un pārcēlušies uz Ošas labo krastu, tāpēc, vērtējot šo teicēju runas īpatnības, šis apstāklis jāatceras.

Tikai trim teicējiem, kas paši nav mainījuši dzīvesvietu ārpus Rudzātu₄₃₇ izloknes Ošas kreisā krasta, arī abi vecāki ir no šīs pašas teritorijas – 57₁₉₄₁, 59₁₉₃₆, 64₁₉₃₀, kas nozīmē ka tieši viņu runai jāpievērš vislielākā uzmanība, jo tā vislabāk var raksturot šīs Rudzātu₄₃₇ izloknes daļas īpatnības. Teicējai 229₁₉₅₃ abi vecāki ir no Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijas, taču no pretējiem Ošas krastiem, tāpēc analizējot viņas runu, šis apstāklis jāņem vērā, tāpat arī tas, ka viņa 25 gadus ir nodzīvojusi Preiļos₄₃₉.

Vairumam teicēju – 9 – tikai viens no vecākiem dzimis Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijā, tāpēc šo teicēju runā iespējams var saklausīt arī citu izlokšņu īpatnības. Teicēja 48₁₉₅₈ tēva izlokni nevar noteikt, jo norāde, ka tēvs dzimis Rožupes pagastā ir nepietiekama, ņemot vērā, ka lielākā daļa šī pagasta atrodas ārpus Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijas.

Analizējot teicēju 229₁₉₅₃ un 228₁₉₂₄ runu, jāņem vērā tas, ka abas ir luterānes. Lai gan teicējas skaidri neatceras, no kurienes un kad viņu dzimta ienāca Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijā, ir diezgan liela varbūtība, ka ir saglabāta ne tikai luterāņu konfesija, bet arī dzimtas izcelsmes vietas izloknes īpatnības. Uz to, ka luterticīgie ienācēji no Zemgales novadiem Kalupē ir zināmā mērā saglabājuši savu dzimtā novada izloknes īpatnības, norāda arī A. Rēķēna.¹⁹⁸

Informācija par Ošas kreisā krasta teicēju dzimšanas gadiem apkopota grafikā (skat. 9. att.).

9. attēls. Ošas kreisajā krastā dzimušo teicēju sadalījums pēc dzimšanas gadiem

¹⁹⁸ Rēķēna, A. *Kalupes izloknes vārdnīca*. 1. sēj. A–M. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998. 6. lpp.

Ošas kreisā krasta Rudzātu₄₃₇ izloknes teicēji pārstāv ne tikai vecāko un vidējo paaudzi, bet arī jaunāko, tāpēc analizējot materiālu, ir jāņem vērā, ka jaunākās paaudzes runā var vairāk saklausīt arī LLV vai latgaliešu rakstu valodas ietekmi.

Lielākā daļa aptaujāto teicēju pamatnodarbošanas ir zemkopība, vecākās paaudzes teicēji intervijas sniegšanas laikā bija sasnieguši pensijas vecumu. Izglītība pamatā iegūta blakus dzīvesvietai, lai gan daži mācījušies arī ārpus Latgales.

3.3. Secinājumi

Sociolingvistiskais apkopojums par teicējiem norāda, ka abās analizējamajās Rudzātu₄₃₇ izloknes daļās (Ošas labajā krastā, kas atbilst Krievijas imperijas laika Rēzeknes apriņķa nomalei, un Ošas kreisajā krastā, kas atbilst Krievijas impērijas laika Daugavpils apriņķa nomalei) kopā ir tikai 6 teicēji, kas nav pārcēlušies no šīs teritorijas, un kuru abi vecāki ir uzskatāmi par vietējiem. Tātad vislabāk Rudzātu₄₃₇ izloknes Ošas labā krasta valodas īpatnības var tikt saklausītas teicēju 43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂ runā, savukārt Ošas kreisā krasta – teicēju 57₁₉₄₁, 59₁₉₃₆, 64₁₉₃₀ runā.

Teicēju 61₁₉₃₂, 48₁₉₅₈ valodu varētu būt ietekmējusi pārcelšanās uz pretējo Ošas krastu Rudzātu₄₃₇ izloknes robežās, savukārt 11₁₉₆₁, 63₁₉₇₁, un, iespējams, bet mazākā mērā arī 226₁₉₃₉ – pārcelšanās ārpus izloknes teritorijas. Pārējo teicēju valodu var būt ietekmējusi vecāku dzimtā izlokne, tāpēc, analizējot viņu valodas īpatnības, tās jāsalīdzina arī ar šo izlokšņu īpatnībām.

Tā kā iepriekš 2. nodaļā tika konstatēts, ka Rudzātu₄₃₇ izloknes teritorijā 19. gs. b. ienāca luterticīgie latvieši no Vidzemes un Kurzemes guberņām, uzmanība jāpievērš luterticīgo teicēju 44₁₉₃₂, 229₁₉₅₃ un 228₁₉₂₄ valodai, kas varētu atspoguļot dzimtas izcelsmes izloknes pazīmes.

Vairums teicēju ir vecākās paaudzes pārstāvji – virs 60 gadiem, kas varētu nozīmēt, ka viņu valodā vislabāk ir saglabājušās izloknes īpatnības. Uzmanīgi jāanalizē jaunākās paaudzes teicējas 66₁₉₉₃ runa, jo viņas valodā jūtama LVV ietekme, piem., aptaujā atbilstoši LLV ierunāts vārds *sievas*, vai izskaņa vārdā *lapas*.

4. RUDZĀTU₄₃₇ IZLOKSNES VOKĀLISMA ANALĪZE

Maģistra darbā analizētas Rudzātu₄₃₇ izlokšnes patskaņu un divskaņu atbilstes LLV, kā arī patskaņu atmešana, reducēšana un iespraudumi gala zilbēs. Īpaša uzmanība pievērsta gadījumiem, kad LLV patskaņiem un divskaņiem teicēji lieto atšķirīgas atbilstes. Lai varētu noteikt, vai šīs atšķirības ir saistītas ar kultūrvēsturiskajām robežām, kas tika analizētas 2. nodaļā, atšķirīgās atbilstes atspoguļotas kartēs, kā arī grafikos, kuros teicēji grupēti pēc dzimšanas vietas Ošas labajā vai kreisajā krastā.

Pamatā izmantots maģistra darba vajadzībām un ESF projekta „Savs kaktiņš...” gaitā aptaujāto teicēju sniegtais materiāls audio formātā. Tā kā ne visi teicēji bija atbildējuši uz „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas” fonētikas aptaujas anketas jautājumiem, vajadzīgās atbilstes meklētas arī teicēju brīvi ierunātā tekstā (sarunas par pagātni, bērnību, lauku darbiem u.tml.). Tas darīts arī tāpēc, ka atsevišķām skaņu atbilstēm darbā tika pievērsta lielāka uzmanība un bija nepieciešams iegūt lielāku skaitu piemēru.

Papildus darbā izmantotas arī LVDA kartes un komentāri,¹⁹⁹ M. Rudzītes izlokšņu kartes²⁰⁰ un V. Rūķes Latgales izlokšņu kartes un paskaidrojumi.²⁰¹ Šie papildu materiāli jau iepriekš ļauj noteikt, kuru skaņu atbilstēm būtu jāpievērš uzmanība, jo nereti Rudzātu₄₃₇ izlokšnē atzīmēts paralēlformu lietojums.

Aptaujātie teicēji izlokšnē lieto patskaņus *a, ā, ä, e, ē, ģ, ģ, ģ, ģ, i, ī, y, o, ō, u, ū*, kā arī divskaņus *ai, au, ie, ei, eu, iu, yu, ou, uo, ui*. Transkribcijas apraksts pieejams nodaļā „Izmantotā fonētiskā transkripcija”. Ar kvadrātiekvām ([]) vārdā norādīta konkrētā aprakstam aktuālā skaņa. Piemēriem klāt pievienots teicēja kods gadījumos, ja ierunājuši ir tikai daži teicēji, vai ja teicēji lieto atšķirīgas atbilstes.

¹⁹⁹ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

²⁰⁰ Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005.

²⁰¹ Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti, 19*. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

4.1. LLV īso patskaņu atbilstmes

Latviešu literārās valodas mantotos vārdos ir 4 īsie patskaņi – *a, e, u, i*. Patskanis *o* LLV mantotos vārdos sastopams tikai latviešu valodas izloksnēs,²⁰² tāpēc tā dialektālās atbilstmes netiek analizētas.

4.1.1. Patskaņa *a* atbilstmes

Latviešu valodas mantotiem vārdiem ar *a* saknes zilbē lietuviešu un prūšu valodās arī atbilst vārdi ar *a*, kas norāda uz to, ka tas ir mantots no baltu pirmvalodas.^{203 204}

LLV *a* skaņai augšzemnieku izloksnēs noteiktās pozīcijās atbilst *o*, bet citās – saglabājas *a*. Dziļajos augšzemnieku izlokšņu apgabalos par *o* ir pārvērties tāds *a*, kam seko nemīkstināts līdzskanis ar velāru patskani. Izlokšņu rietumdaļā *a > o* tikai zilbēs ar galveno uzsvāru, austrumdaļā – arī zilbēs ar palīgakcentu.²⁰⁵

a) Uzsvērtās saknes zilbēs, ja seko velārs patskanis un starpā nav mīkstinājuma, skaņai *a* Rudzātu₄₃₇ izloksnē atbilst *o*, piem., *g[o]Ķva* ‘galva’, *m[o]Ķka* ‘malka’, *g[o]Ķc* ‘galds’, *k[o]Ķsc* ‘karsts’, *d[o]Ķps* ‘darbs’. Šāds lietojums fiksēts arī LVDA 10. kartē.²⁰⁶ Vienīgi vārdu *daba* teicēja S.Z.₁₉₆₃ lieto, saglabājot skaņu *a*, kas varētu norādīt uz LLV ietekmi. Arī uzsvērtās zilbēs tautosillabiska *r* un līdzskaņa *g* priekšā *a > o* – *s[o]Ķkònc*, *s[o]Ķrma*, *n[o]Ķgla*, *r[o]Ķgovys*, kas atbilst LVDA 14.²⁰⁷ un 15.²⁰⁸ kartei. Teicēja 228₁₉₂₄ lieto patskaņa pagarinājumu vārdā *no:glas*.

b) Neuzsvērtās zilbēs, ja seko velārs patskanis un starpā nav mīkstinājuma, teicēju izmantotās LLV skaņas *a* atbilstmes nedaudz atšķiras. Vārdos *vasara*, *vakars*, *ragavas*, *sarkans*, *asaka* arī neuzsvērtās zilbes skaņa *a* pamatā tiek pārveidota par *o* – *vos[o]ra*, *vok[ò]rs*, *sork[ò]nc*, *os[o]ka*, vienīgi P.P.₁₉₅₀ vārdā *vasara* otro patskani *a* nepārveido par *o*, bet saglabā *a* – *vos[à]ra*. Vārdā *ragavas* visiem teicējiem arī otrajā zilbē *a > o* – *rog[o]vys*, izņēmums ir S.Z.₁₉₆₃, kas saglabā skaņu *a* – *rog[a]vys*. LVDA 11. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē līdzīgi kā kaimiņizloksnēs

²⁰² Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 143. lpp.

²⁰³ Turpat. 138. lpp.

²⁰⁴ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 57. lpp.

²⁰⁵ Endzelīns, J. *Latviešu valodas skaņas un formas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938. 40. lpp.

²⁰⁶ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 200. lpp.

²⁰⁷ Turpat. 204. lpp.

²⁰⁸ Turpat. 205. lpp.

fiksēts *o* lietojums arī otrajā zilbē vārdos *vasara*, *vakars*, izņemums – *a > o* // *a* norādīts Atašienes₄₃₂ izloksnē.²⁰⁹

M. Rudzīte pēc uzsvara ietekmes uz *a* labializācijas procesu iedala trīs augšzemnieku izlokšņu grupas,²¹⁰ un aptaujāto teicēju sniegtā informācija liecina, ka Rudzātu₄₃₇ izloksne pamatā atbilst grupai, kurā *a > o* uzsvērtā un piedēkļa zilbē, savukārt gala zilbē *a* tiek saglabāts.

c) Uzsvērtā zilbē pirms sekojoša palatāla patskaņa vai mīkstināta līdzskaņa vārdos *zaļš*, *garš*, *galviņa*, *darīt*, *latvietis* lietots nepārveidots *a* – *z[â]l's*, *g[â]rš* (salīdzinājumam, vārdā *gars a > o* – *g[ò]rs*), *g[a]l'v'eņa*, *d[a]r'eit'*, *l[a]t'víc'*. Tas atbilst M. Rudzītes 8. kartei, kurā arī fikssēts nepārveidots *a* lietojums.²¹¹ Savukārt LVDA 12. kartē vārdos *zaļš*, *galviņa* Rudzātu₄₃₇ izloksnē norādīts gan *a > o*, gan *a* saglabāšana.²¹²

Vārdos *maziņš* un *labiņš* teicēji *a > o*, neskatoties uz sekojošo *i* skaņu un mīkstinātiem līdzskaņiem: *m[o]z'èn'č* // *m[o]z'è'n'č* // *m[o]z'in'č* (S.Z.₁₉₆₃, 45₁₉₄₂, 50₁₉₃₃, 226₁₉₃₉, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀, 228₁₉₂₄, 229₁₉₅₃, 230₁₉₂₁), *l[o]b'è'n'č* (S.Z.₁₉₆₃, P.P.₁₉₅₀, 229₁₉₅₃). Savukārt skaņa *a* saglabājas ne tikai infinitīvā *v[a]r'êt'* 'varēt', bet arī vēlējuma izteiksmē, kur *a* skaņai seko velārs patskanis – *v[a]rātu*. Šo īpatnību fiksējis arī A. Ancītis, norādot, ka Aknīstes₃₆₈ izloksnē šis verbs patur *a* visās formās tāpat kā citi *i*-celma verbi.²¹³

Nedaudz atšķiras vārda *dadzis* vsk. Ģ. lietojums – vairums teicēju lieto formu *d[o]ža*, kas atbilst likumsakarībai pirms velāra patskaņa vai nemīkstināta līdzskaņa *a* pārveidot par *o* (3 figurē kā cietais līdzskanis²¹⁴), savukārt T.R.₁₉₄₇ un 61₁₉₃₂ lieto formu *doža*, tātad *a > o* šajā gadījumā palatāla līdzskaņa priekšā. Daudzskaitlī *dadži* teicēji ir lietojuši tikai kā *d[o]ž'i*, izņemums ir T.R.₁₉₄₇ – *daž'i*. Iespējams, to var skaidrot ar teicēju T.R.₁₉₄₇ un 61₁₉₃₂ individuālās runas īpatnībām vai kļūdainu izrunu, jo, lai gan T.R.₁₉₄₇ divreiz lieto vārdu *doža* frāzē *doža lopa*, pirms tam vienreiz ierunāja, saglabājot *a* skaņu – *daža lopa*, pati starpību nejutot.

Tātad kopumā arī šajā pozīcijā gandrīz visi teicēji vienādi lieto skaņas *a* atbilstes.

d) Neuzsvērtās zilbēs pirms mīkstināta līdzskaņa vārdos *asariņa*, *vasariņa* izmantotās atbilstes atšķiras. Vārdu *vasariņa* ierunājusi ir tikai 229₁₉₅₃, kas lieto paralēlformas – *vos[a]r'en'a* // *vos[o]r'en'a*. Vārdā *asariņa* gan uzsvērtās, gan neuzsvērtās zilbes S.Z.₁₉₆₃ *a > o* – *os[o]r'en'a*, savukārt P.P.₁₉₅₀, 228₁₉₂₄, 229₁₉₅₃ izrunā *a* saglabājas – *as[a]r'en'a*. Izdarīt apkopojušus

²⁰⁹ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 201. lpp.

²¹⁰ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 228. lpp.

²¹¹ Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 114-115. lpp.

²¹² LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 202. lpp.

²¹³ Ancītis, K. *Aknīstes izloksne*. Rīga: Zinātne, 1977. 55. lpp.

²¹⁴ Turpat.

secinājumus par *a* pārveidojumu neuzsvērtās zilbēs pirms mīkstināta līdzskaņa liedz tas, ka šos vārdus ierunājuši tikai daži teicēji, taču, ņemot vērā, ka iezīmējas atšķirīgs lietojums, būtu vērts veikt papildu teicēju aptaujas.

e) Vārdā *sari*, ko ierunāja S.Z.¹⁹⁶³, T.R.¹⁹⁴⁷, 229¹⁹⁵³, uzvērtajā zilbē tiek paturēta *a* skaņa, kas atbilst LVDA 13. kartei.²¹⁵

f) Prepozīcijas *ap*, *da*, *pa*, *ar* tiek lietotas, saglabājot *a* skaņu, līdzīgi arī priedēkļos, piem., *[a]bguôs's* 'apgāzis', *[a]pčēřu* 'apķēru', *[a]capòus't'ís* 'atpūsties', partikulā gan *a > o – g[ò]n*.

g) Pronomenu *kas* un *tas* locījumos, kur tiek lietots īsais *a* (*kas*, *kam*, *tam*) *a* saglabājas, savukārt vārdā *tas a > y – t[y]s*.

h) Adverbos *kad*, *tad a > o – k[ò]t*, *t[ò]t*.

Kopumā LLV skaņas *a* atbildmes visu aptaujāto Rudzātu⁴³⁷ izloknes teicēju runā sakrīt, lai gan vērojami atsevišķi izņēmuma gadījumi, kurus to mazskaitlīguma dēļ nav iespējams sistematizēt.

4.1.2. Patskaņu *ę*, *e* atbildmes

Latviešu valodas mantotiem vārdiem ar *e* saknē citās baltu valodās arī atbilst vārdi ar *e*, tāpēc var secināt, ka *e* šajos gadījumos ir mantots no baltu pirmvalodas.²¹⁶ Latviešu valodā izšķir šauru un platu *e* skaņu, taču šāda kvalitātes šķiršana nav mantojums no baltu pirmvalodas.²¹⁷

ę

a) Uzsvērtā saknes zilbē Rudzātu⁴³⁷ izloksnē *ę > a*, piem., *v[a]cs* 'vecs', *s[a]skys* 'sesks', *c[a]ľms* 'celms', *m[â]nc* 'melns', kas atbilst LVDA 18. kartei.²¹⁸ Arī šaura patskaņa priekšā uzsvērtā saknes zilbē *ę > a*, piem., *c[a]ľ'm'i* 'celmi', *p[â]ľ'n'i* 'pelni'.

b) Neuzsvērtās zilbēs, kā arī tautosillabiskā savienojumā izskaņās *-ęls*, *-ęrs* teicēji lieto pārveidojumu *ę > a – vâd[â]rs* 'vēders', *vas[â]ls* 'vesels', *az[â]rs* 'ezers', kas atbilst LVDA 66. kartei.²¹⁹

c) Piedēklī *-ęn-* vārdā *brūklenāji* S.Z.¹⁹⁶³, P.P.¹⁹⁵⁰, 229¹⁹⁵³ un 228¹⁹²⁴ *ę > y – bręukl[y]ņūoji // bròukl[y]ņūoji*, kas atbilst LVDA 68. kartei.²²⁰

²¹⁵ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 203. lpp.

²¹⁶ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 60. lpp.

²¹⁷ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 135. lpp.

²¹⁸ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 208. lpp.

²¹⁹ Turpat. 256. lpp.

Rudzātu₄₃₇ izloksnei kopumā raksturīgs *e* paplatinājums gan saknes, gan piedēkļu zilbēs. Taču jāatzīmē, ka *ē* paplatinājuma pakāpe variē atkarībā no teicēja un skaņas pozīcijas vārdā, atsevišķos gadījumos robežojoties ar *ā*.

a) Vārda sākumā LLV *e* tiek pārveidots par *ē*, bet ne par *a* – [ē]g'lē (S.Z.₁₉₆₃) // [ē]g'lā (T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀).

b) Gala zilbes *-e* vairums teicēju > *ē* // *ā*. No analizētajiem vārdiem visbiežāk teicēji *e* > *ā* vārda *niedre* gala zilbē – n'îd'r[ä] (S.Z.₁₉₆₃, 45₁₉₄₂, 57₁₉₄₁, 59₁₉₃₆, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀), *e* > *ē* n'îd'r[ē] (61₁₉₃₂, 229₁₉₅₃, 64₁₉₃₀, 66₁₉₉₃), citos vārdos pamatā *e* > *ē*.

Līdz ar to gala zilbes *-e* lietojums nav vienāds – teicēji izmanto atšķirīga platuma *ē*, kas dažos gadījumos ir pārveidojies par *ā*.

c) Vienzilbes infinitīvos *mest* un *celt* pamatā *e* > *ē* – m'[ē]s't' un c'[ē]l't', kas sakrīt ar LVDA 23. karti.²²¹ Taču 61₁₉₃₂ teicēja sporādiski lieto arī *e* – c'[e]l't', m'[e]s't' // m'[e]s't'.

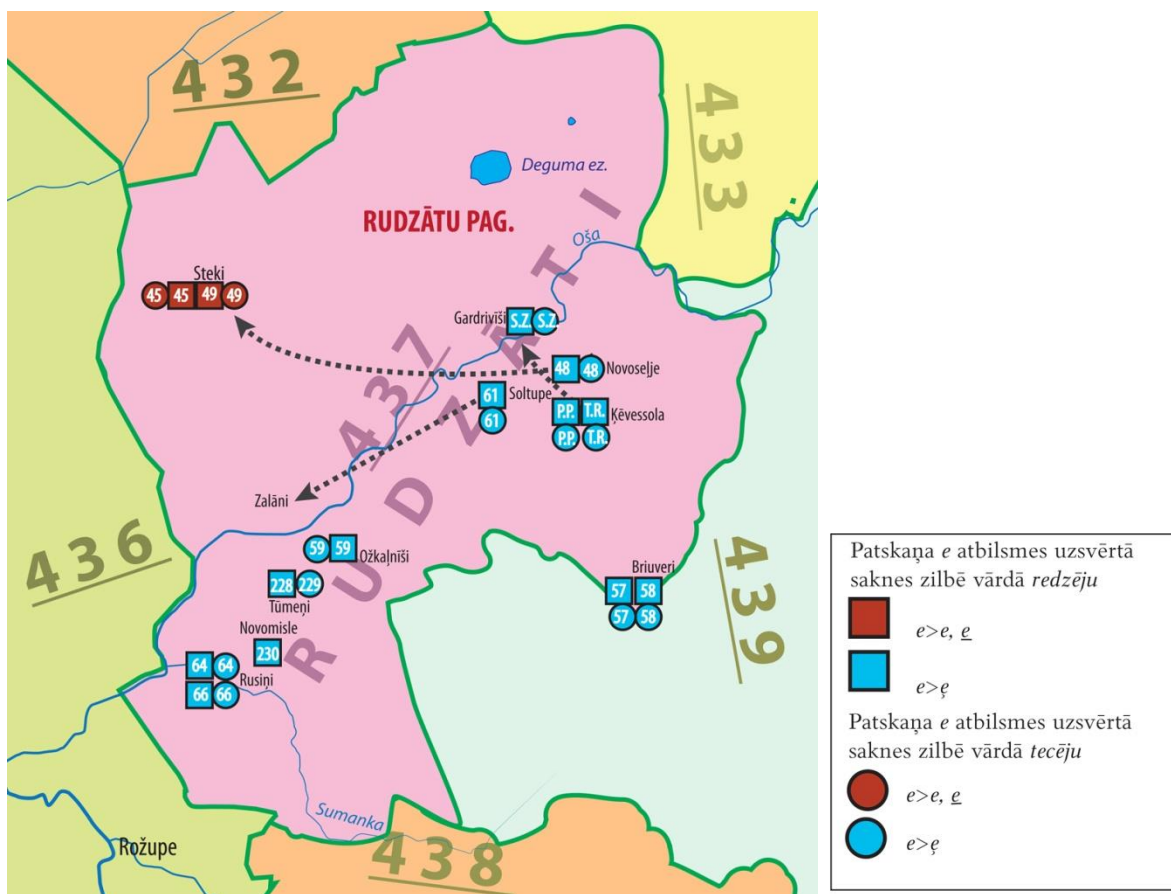
d) Vienzilbes infinitīvu refleksīvajās formās vārdos *mesties*, *celties* *e* > *ē* – c'[ē]l't'îs', m'[ē]s't'îs', kas atbilst LVDA 25. kartei.²²²

e) Uzsvērtā zilbē infinitīvos *tecēt*, *redzēt* pamatā teicēji *e* > *ē*, – r[ē]z'êt', t'[ē]c'êt', lai gan 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂ šajā pozīcijā izmanto pusplato vai šauro *e* – r[e]z'êt', r[e]z'êt', t'[e]c'êt'. Atbilstmju izvietojumu kartē skat. 10. att.

²²⁰ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 258. lpp.

²²¹ Turpat. 212. lpp.

²²² Turpat. 215. lpp.

10. attēls. Patskaņa *e* atbilstmes uzsvērtā saknes zilbē vārdos *redzēju*, *tecēju*

LVDA 26. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē norādīts $e > \epsilon$ pārveidojums, kaimiņizloksnēs – Līvānu₄₃₆ un Atašienes₄₃₂ – $e > e//\epsilon$.²²³ Tas, ka teicējas 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂, kam arī abi vecāki ir pēc izcelsmes vietējie, pirmajā zilbē lieto šauro vai pusplato *e*, var norādīt, ka robeža starp parādībām $e > \epsilon$ un $e > e//\epsilon$ šajos vārdos iet pāri Rudzātu₄₃₇ izloksnes ZR malai. Ošas kreisā krasta teicēju runā tika saklausīts viedabīgs $e > \epsilon$.

f) Vairākjilbju infinitīvu refleksīvajās formās *redzēties*, *precēties* saknes zilbē pamatā $e > \epsilon$ – $r[\epsilon]ʒ' \epsilon' \acute{t} \acute{s}'$, $pr[\epsilon]c' \epsilon' \acute{t} \acute{s}'$, tiesa, tā kā šos vārdus ierunājuši ir tikai trīs teicēji S.Z.₁₉₆₃, P.P.₁₉₅₀ un T.R.₁₉₄₇, vispārīnājumus izteikt nevar. Īpaši, ņemot vērā to, ka tas nesakrīt ar LVDA 27. karti, kur Rudzātu₄₃₇ izloksnē šajos vārdos saknes zilbē norādīts šaurā *e* lietojums.²²⁴

g) Verbu *derēt*, *drebēt*, *peldēt* tagadnes 3. personas formās *e* teicēju runā pārveidots atšķirīgi. Lai gan LVDA 30. kartē norādīts, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnē tiek lietota forma *dar*,²²⁵ aptaujātie

²²³ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 216. lpp.

²²⁴ Turpat. 217. lpp.

²²⁵ Turpat. 220. lpp.

teicēji $e > \text{ę} // \underline{e} // e$. Pusplato vai šauro e šajos vārdos lietojusi S.Z.₁₉₆₃ – $d'[\text{è}]r'$, $dr'[\underline{e}]p'$, $p'[\text{è}]l't'$, 45₁₉₄₂ – šauro e vārdā *drep*, bet pusplato – *der* un *peld*. Ošas kreisā krasta teicēji pamatā šajos vārdos $e > \text{ę}$. P.P.₁₉₅₀ izmanto pusplato $e - d'[\underline{e}]r'$, $dr'[\underline{e}]p'$, bet $e > \text{ę}$ vārdā *peld*. Pusplato vārdos *der* un *dreb* lieto arī teicēja 66₁₉₉₃ no Rusiņiem, kas ir jaunākā informante. Tikai viena teicēja – 49₁₉₆₂ no Steķiem ierunāja a vārdā *dreb*, lai gan pati apšaubīja šādu formu – $dr[a]p$.

LVDA 31. un 32. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē vārdos *dreb* un *peld* atzīmēts $e > \text{ę}$ pārveidojums.²²⁶ Taču maģistra darba gaitā tika konstatēts, ka ZR daļas teicējas pamatā tomēr lietoja pusplato vai pat šauro e . Atlasot tikai to teicēju atbildes, kam arī abi vecāki ir vietēji (Ošas labajā krastā šos vārdus ir ierunājusi tikai 45₁₉₄₂, kreisajā – 64₁₉₃₀, 59₁₉₃₆, 57₁₉₄₁) var vērot tendenci, ka, līdzīgi kā uzsvērtās zilbēs iepriekš analizētajos vārdos *tecēt*, *redzēt* (skat. 10. att.), labajā krastā $e > e // \underline{e}$, savukārt kreisajā $e > \text{ę}$. Kaimiņizloksnēs pusplatā e lietojums vārdā *dreb* fiksēts Līvānu₄₃₆ izloksnē, savukārt *peld* – Līvānu₄₃₆ un Stirnienes₄₃₃. Atašienes₄₃₂ izloksnē tiek izmantota cita leksēma.

h) Verba *degt* pagātnes formā saknes zilbē $e > a - d[a]ga$, kas atbilst LVDA 33. kartei.²²⁷

i) Lai gan visi teicēji vārda *celms* pamatformā lieto pārveidojumu $\text{ę} > a - c[a]lms$, deminutīvā *celmiņš* vairums teicēju pirmajā zilbē atstāj šauro $e - c'[e] \text{ł}m' \text{ę}n' \text{č}$ (58₁₉₇₀, 64₁₉₃₀) // $c'[e] \text{ł}m' \text{ę}n' \text{č}$ (50₁₉₃₃, 57₁₉₄₁, 59₁₉₃₆, 48₁₉₅₈, 229₁₉₅₃), S.Z.₁₉₆₃ izmanto pusplato $\underline{e} - c'[\underline{e}] \text{ł}m' \text{ę}n' \text{č}$, P.P.₁₉₅₀ $e > \text{ę} - c'[\text{ę}] \text{ł}m' \text{ę}n' \text{č}$, līdzīgi arī 66₁₉₉₃ LLV pietuvinātu formu ar pārveidojumu $e > \text{ę} - c[\text{ę}] \text{ł}m' \text{ę}n' \text{č}$. Teicēja T.R.₁₉₄₇ $e > a - c[a] \text{ł}m' \text{ę}n' \text{č}$.

LVDA 38. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē tāpat kā visās kaimiņizloksnēs šajā vārdā pirmajā zilbē norādīts šaurā e lietojums,²²⁸ kas vairumam teicēju arī atbilst, taču jānorāda, ka 4 teicēji pārveidoja par pusplato vai plato e .

j) Negācijā *ne-* pirms palatālām skaņām vārdos *nezinu*, *nedzīvs*, *nediena* teicēji $e > a - n[a]z\text{y}nu$, $n[a]z' \text{e} \text{ı}vs$, $n[a]d\text{i}na$. Savukārt neuzsvērtā zilbē vārdos *neviens*, *neviens* $e > i - n'[\text{i}]v' \text{ı}nc$, $n'[\text{i}]v' \text{ı}na$. LVDA 39. kartē²²⁹ Rudzātu₄₃₇ izloksnē negācijā *ne-* fiksēts $e > a$, savukārt komentāros ir piezīme par to, ka neuzsvērtā zilbē tiek lietots *ni-*,²³⁰ kas atbilst teicēju sniegtajai informācijai. Negācijā *ne-* pirms velārām skaņām vārdos *nevaru*, *neredzu*, *nelabs*, *nelaime* arī konsekventi lietots pārveidojums $e > a$, kas atbilst LVDA 40. kartei.²³¹

²²⁶ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 221., 222. lpp.

²²⁷ Turpat. 223. lpp.

²²⁸ Turpat. 228. lpp.

²²⁹ Turpat. 229. lpp.

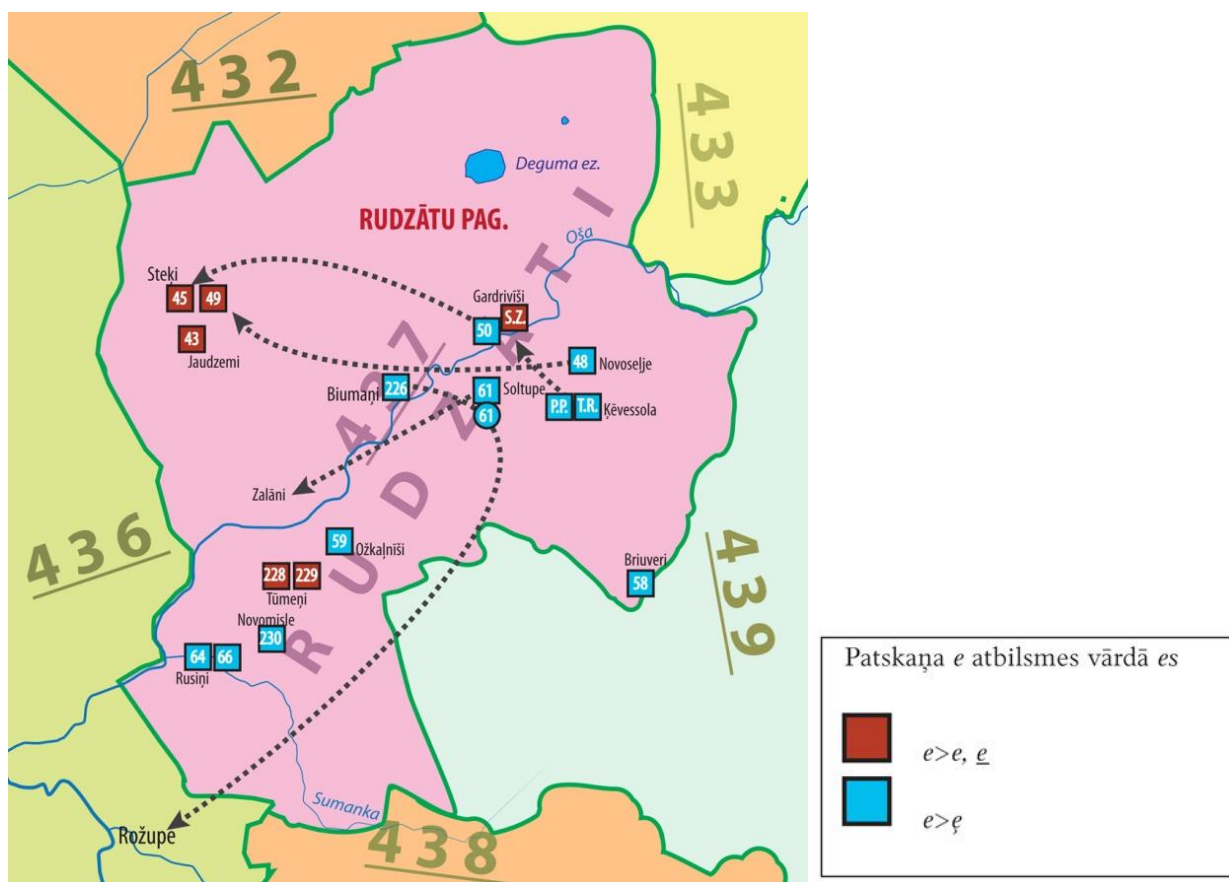
²³⁰ Turpat. 66. lpp.

²³¹ Turpat. 230. lpp.

k) Kārtas skaitļa vārdā *desmitais* uzsvērtā zilbē visi teicēji konsekventi lieto pārveidojumu $e > a$, kas atbilst LVDA 41. kartei.²³²

l) Vietniekvārdā es vērojama e atbilstmju dažādība – Ošas labā krastā teicējas 43₁₉₃₃, S.Z.₁₉₆₃ lieto šauro e , 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂ – $e > \underline{e}$, savukārt 50₁₉₃₃ un 226₁₉₃₉ $e > \underline{e}$. Ošas kreisā krasta 9 teicēji $e > \underline{e}$, kas dažiem robežojas ar a skaņu (48₁₉₅₈, P.P.₁₉₅₀), izņēmums šajā upes krastā ir tikai abas Tomiņu teicējas 228₁₉₂₄, 229₁₉₅₃, kas $e > \underline{e}$ (skat. 11. att.).

LVDA 42. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē vārdā es norādīts $e > \underline{e}$ pārveidojums. Ja apskata tikai to teicēju lietotās atbildmes, kam abi vecāki ir vietējie (43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂ Ošas labajā krastā un 59₁₉₃₆, 64₁₉₃₀ kreisajā krastā), var pieņemt, ka Rudzātu₄₃₇ izloksni šķērso robeža starp $e > e // \underline{e}$, kas no kaimiņizloksnēm raksturīgi tikai Līvānu₄₃₆ izloksnei, un $e > \underline{e}$, kas, savukārt, LVDA 42. kartē norādīts pārējās kaimiņizloksnēs.²³³

11. attēls. Patskaņa e atbildmes vārdā es

²³² LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 231. lpp.

²³³ Turpat. 232. lpp.

m) Vienzilbes vārdos *bet, bez, pret* LVDA 44. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē norādīts šaurā *e* lietojums,²³⁴ kas pamatā atbilst teicēju izrunai, vienīgi P.P.₁₉₅₀ lieto *b[e]t', b[e]s'*.

n) Piedēklī *-en-* *e > i* vārdos *iūd' [i]n'c' // eūd' [i]n'c' 'ūdens', meit' [i]n'e // meit' [i]n'e* 'meitene'.

Izanalizējot LLV patskaņa *e* atbilstmes, iezīmējas tendence, ka atsevišķos vārdos un pozīcijās – *tecēt, redzēt* infinitīvā, *derēt, drebēt, peldēt* tagadnes 3. personas formās, kā arī vietniekvārdā *es* – Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicēju lietotās atbilstmes atšķiras, atkarībā no tā, kurā Ošas krastā viņi un viņu vecāki ir dzimuši. Ošas labā krasta teicēju *e > e // e* šajos vārdos ir tuvāks Līvānu₄₃₆, kā arī Atašienes₄₃₂ (mazākā mērā, jo vairākos gadījumos šajā izloksnē fiksētas citas leksēmas, kas nav salīdzināmas) un Stirnienes₄₃₃ izloksnes atbilstmēm, kamēr Ošas kreisā krasta teicēji pamatā *e > e*, kas tuvāks Vārkavas₄₃₈ un Preiļu₄₃₉ izloksnēs raksturīgajam šīs skaņas pārveidojumam.

4.1.3. Patskaņa *i* atbilstmes

Latviešu valodas mantotiem vārdiem ar *i* lietuviešu un prūšu valodā arī atbilst vārdi ar *i*, tāpēc var secināt, ka *i* šajos gadījumos ir mantots no baltu pirmvalodas.²³⁵

a) Pozīcijās, kurās nākamajā zilbē seko vai ir sekojis plats patskanis un starp *i* un nākamās zilbes plato patskani nav mīkstinātu līdzskaņu, augšzemnieku izloksnēs mantotais *i* tiek pārveidots par *y*²³⁶. Piem., vārdos *miza, vilks* visi teicēji *i > y – v[ÿ]lks, m[y]za*, kas atbilst LVDA 46. kartei²³⁷, tāpat arī *v[ÿ]lna* 'vilna', *p[ÿ]lnc* 'pilns', *sl[ÿ]ms* 'slims'.

b) Aiz mīkstināta līdzskaņa, vai ja seko palatalizēts līdzskanis vai šaurs patskanis, *i* paliek nepārveidots, piemēram *k'ip'eit's'* 'ķipītis', kā arī verbu infinitīvos *r'[i]m't'* 'rimt', *p'urorl'[i]k't'* 'pārlikt'.

c) Līdzskaņa *v* priekšā vārdā *zius* tiek saglabāts *i – z'[i]us'*, savukārt līdzskaņa *b* priekšā vārdos *dibens* un *sivēns* *i > y – d[ÿ]bync, s[ÿ]vānc*, kas atbilst LVDA 47. kartei²³⁸. Jāatzīmē, ka šajos vārdos (*zius, dibens, sivēns*) *i* LLV ir cēlies no **u*.²³⁹

d) Tautosillabiskā savienojumā ar *r* vārdos *mirstu, mirt, pirksts, pirts, zirņi, sirms* skaņu kopa *ir > ier*. Arī vārdā *civis* nenotiek pārveide uz *-īr-*, bet gan *ir > ier – c[ie]rs'* (S.Z.₁₉₆₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂,

²³⁴ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 234. lpp.

²³⁵ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 122. lpp.

²³⁶ Ancītis, K. *Aknīstes izloksne*. Rīga: Zinātne, 1977. 81. lpp.

²³⁷ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 236. lpp.

²³⁸ Turpat. 237. lpp.

²³⁹ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 126. lpp.

59₁₉₃₆, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀) vai *c[ie]rvoš* (58₁₉₇₀, 61₁₉₃₂, 64₁₉₃₀). Vārdos *zirnīs*, *zirņi*, lai gan pamatā teicēji lieto *-ier-* pārveidojumu, 49₁₉₆₂ teicēja brīvā runā dsk. D. izmanto vāji diftongizētu formu *z[ĕ]rn'im*, bet pēc brīža citā teikumā šī pati teicēja *ir > ģr z[ĕ]rn'im*. Pārveidojumu *īr > ģr* lieto arī teicējas 60₁₉₃₈ un 228₁₉₂₄. Arī vārdā *dzirdēt* parādās *ģ* lietojums – 52₁₉₂₉ teicējai 1. pers. pag. – *dzĕrdĕju*, lai gan pārējie teicēji lieto diftongu *dziĕdrĕt*.

Tātad gandrīz visi teicēji izmanto *ir > ier* pārveidojumu, kas sakrīt ar LVDA 62. karti, lai gan vērojams arī sporādisks *-ĕr-* lietojums, kas no kaimiņizloksnēm kartē fiksēts Preiļos₄₃₉, Atašienē₄₃₂ un Līvānos₄₃₆.²⁴⁰ Tā kā *-ĕr-* lietojuši teicēji, kam viens no vecākiem ir bijis citas izloksnes runātājs, no tā vispārinājumus attiecībā uz Rudzātu₄₃₇ izloksni izdarīt nevar.

Diftongizācija *ir > ier* nenotiek vārdos ar lauzto intonāciju. Vārdā *zirgs* skaņu kopa *-ir-* visu teicēju runā tiek pārveidota par *-yr-* (*zy[r]ks*), savukārt vārdos *sirds*, *sirdij*, kur seko palatalizēts līdzskanis, *-ir-* tiek saglabāts nepārveidots.

V. Rūķes kartē izoglosu kartē Rudzātu pagastu šķērso gan 4.a izoglosa, kas nošķir apgabalus, kur *ir > ĩr* vai *īr*, gan 4.b izoglosa, kas no pārējiem nošķir abgabalus, kur *ir > ĕr*.²⁴¹ Tādējādi Rudzātu pagasts tiek sadalīts 3 zonās: Z daļa – *ir > ĕr* apgabalā, DA – *ir > ier*, bet pati R mala tiek nošķelta ar 4.a izoglosu, kas to atstāj to *ir > ĩr* apgabalā. Taču jāatzīmē, ka 4.b izoglosas līnija Rudzātu pagastam pāri iet punktēta, tātad aptuvena, arī fonētikas dati par šo parādību no Rudzātu pagasta Rūķes rīcībā nav bijuši.²⁴²

e) Skaņu kopa *ij > ej*, piem., *b'[ej]ušys* 'bijušas', *b'[ej]a* 'bija', *l'[ej]a* 'lija'.

f) Gala zilbē *-i* paliek nepārveidots vārdos *zirņi*, *zirgi*, *celmi* u.c., izņemot gadījumus, ja pirms tam ir patskaņi *š, č, ž*, piem., *gūojuš[y]*, *skrĕjušy*, *luôč[y]*, *v'ĕž[y]*.

Kopumā LLV patskaņa i atbilstes visu aptaujāto Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicēju runā sakrīt. Izņēmumi saklausāmi tautosillabiskā savienojumā ar *r*, kur saklausāms arī sporādisks *-ĕr-* lietojums, taču tā, kā šādu atbilstmi lietojuši teicēji, kam viens no vecākiem nav vietējais, vispārinājumus izdarīt nevar.

²⁴⁰ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 253. lpp.

²⁴¹ Rūķe, V. Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 141. lpp.

²⁴² Latgales izoglosu karte. Fonētiskās atšķirības. Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

4.1.4. Patskaņa u atbilstes

Mantotiem latviešu valodas vārdiem ar *u* saknē atbilst arī lietuviešu un prūšu vārdi ar *u*, tātad šis *u* ir mantots no baltu pirmvalodas.²⁴³

a) Saknes zilbēs parasti *u* tiek saglabāts, piem., *p[u]ča* ‘puķe’, *p[u]tnys* ‘putns’, *s[u]n’c’* ‘suns’.

b) Vārdos *tumsa*, *tuvu* *u* > *y* *tymsa*, *tyvai*.

c) Tautosillabiskā savienojumā ar *r* augšzemnieku lielā daļā krītoši intonētajos savienojumos *u* ir pagarināts vai diftongizēts, bet lauztajos (kāpjošajos) – saglabāts²⁴⁴. Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teicēju runā vārdos *kurpe*, *purns*, *kurmīš* *u* pamatā paliek nepārveidos, t.i., tiek lietots īsais patskanis *u* gan vārdos ar krītošo intonāciju *k[ūr]p’ē*, *k[ūr]m’š*, gan ar laužto – *p[u̇]n’c’*. Garo *ū* vārdā *kurpe* lieto tikai 59₁₉₃₆, 60₁₉₃₈ – *k[ūr]p’ē*, S.Z.₁₉₆₃ un P.P.₁₉₅₀ *ur* > *ūr* vārdā *kurmīš* – *k[ūr]m’š*. Vārdā *urbt* garo *ū* lieto 4 teicēji (S.Z.₁₉₆₃, 45₁₉₄₂, 57₁₉₄₁, 59₁₉₃₆), viens no tiem (59₁₉₃₆) pirms *ū* pievieno līdzskani *v* – *v[ūr]p’t’*. Vārdā *urbt* īso patskani *u* lieto 5 teicēji (60₁₉₃₈, T.R.₁₉₄₇, 61₁₉₃₂, 229₁₉₅₃, 64₁₉₃₀), no tiem 61₁₉₃₂, pievienojot līdzskani *v* – *v[ur]p’t’*. P.P.₁₉₅₀ paralēli lieto *[ūr]p’t’* // *v[ur]p’t’*. Vārdu *durt* 5 lieto ar garo *ū* – *d[ūr]t’* (S.Z.₁₉₆₃, 45₁₉₄₂, 57₁₉₄₁, 58₁₉₇₀, 59₁₉₃₆), 5 – ar īso (66₁₉₉₃, 229₁₉₅₃, 228₁₉₂₄, 61₁₉₃₂, P.P.₁₉₅₀). T.R.₁₉₄₇ un 64₁₉₃₀ *d[ur]t’* // *d[ūr]t’*. Vārdā *purvs* īsais patskanis nav sastopams, visi teicēji lieto *p[ūr]s*.

Robežu novilkta nav iespējas, jo teicēji jaukti lieto *ūr* // *ur* atkarībā no vārda, bieži teicēji ir ierunājuši arī vienā vārdā gan garo, gan īso *u*. Arī LVDA 64. kartē vārdā *durt* Rudzātu₄₃₇ izlokšnē norādīts *ūr* // *ur* lietojums.²⁴⁵ Savukārt V. Rūķe Rudzātu pagastu ir atstājusi areālā, kur ar krītošo intonāciju skaņu kopa *ur* > *ūr*²⁴⁶. Vārds *purvs*, kurā ir laužtā intonācija, konsekventi visiem teicējiem ir ar īso *u*, kas atbilst LVDA 65. kartei.²⁴⁷

²⁴³ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 130. lpp.

²⁴⁴ Turpat. 257. lpp.

²⁴⁵ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 254. lpp.

²⁴⁶ Rūķe, V. Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 139. lpp.

²⁴⁷ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 255. lpp.

4.2. LLV garo patskaņu atbilstmes

Latviešu literārās valodas mantotos vārdos ir 4 garie patskaņi – *ā*, *ē*, *ī*, *ū*. Tā kā garo patskaņi *ō* mantotos vārdos sastop tikai izloksnēs,²⁴⁸ tā dialektālās atbilstmes šeit netiek analizētas.

4.2.1. Patskaņa *ā* atbilstmes

Latviešu valodas mantotiem vārdiem ar *ā* atbilstme lietuviešu valodā ir *ō*, prūšu *ā* vai *ū*, bet pēc Elbingas vārdīcas – *o* vai *oa*²⁴⁹. Gan M. Rudzīte, gan Z. Zinkevičs latv. val. *ā* uzskata par baltu un indoeiropiešu **ā* turpinājumu.^{250 251}

Augšzemnieku izloksnēs mantotā *ā* vietā parasti runā vairāk vai mazāk labializētu skaņu.²⁵² Rudzātu₄₃₇ izloksnes teicēju runā skaņas *ā* pārveidojumā vērojamas atšķirības. Pamatā tiek izmantots divskaņi *oa*, *ua*, *uo*, vāji diftongizēts “*ō*”, vai garais patskaņis *ō*, kas atbilst arī LVDA 16. kartei, kur iezīmēts gan *oa*, gan *uo*, gan *ō* lietojums.²⁵³ Teicēju izrunātajos divskaņos starppakāpes bieži vien ir grūti nošķiramas, ko atzīst arī M. Rudzīte²⁵⁴.

a) Saknes zilbēs vairumam teicēju *ā* > *uo* – *br[ūo]l's', m[ūo]l'is', r[ūo]d'eit', m[ūo]ls* u.c. Taču atsevišķi teicēji *ā* > *oa* // *ua*, ko M. Rudzīte raksturojusi kā sēliskām izloksnēm tipisku parādību.²⁵⁵ Visbiežāk tas saklausāms vārdā *māsa* > *m[ōa]sa*, īpaši skaidri to izrunā Ošas labā krasta tiecēji – 45₁₉₄₂, 52₁₉₂₉, 50₁₉₃₃, savukārt 43₁₉₃₃ un 49₁₉₆₂ drīzāk saklausāms *ua*. No šajā krastā dzimušajiem teicējiem neviens vārdā *māsa* neizrunā skaidru *uo*. Savukārt Ošas kreisā krasta teicēji pamatā *ā* > *uo*, lai gan teicēju 61₁₉₃₂ un 48₁₉₅₈, kas dzīves laikā ir pārcēlušies uz Ošas labo krastu, izrunā saklausāma drīzāk *ua* skaņa. *ua* izrunā arī 230₁₉₂₁ teicēja, kuras māte ir no Stirnienes₄₃₃ izloksnes teritorijas tieši uz robežas ar Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z daļu Ošas labajā krastā. LLV *ā* atbilstmju izvietojumu kartē vārdā *māsa* skat. 12. att.

²⁴⁸ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 144. lpp.

²⁴⁹ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 63. plp.

²⁵⁰ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 142. lpp.

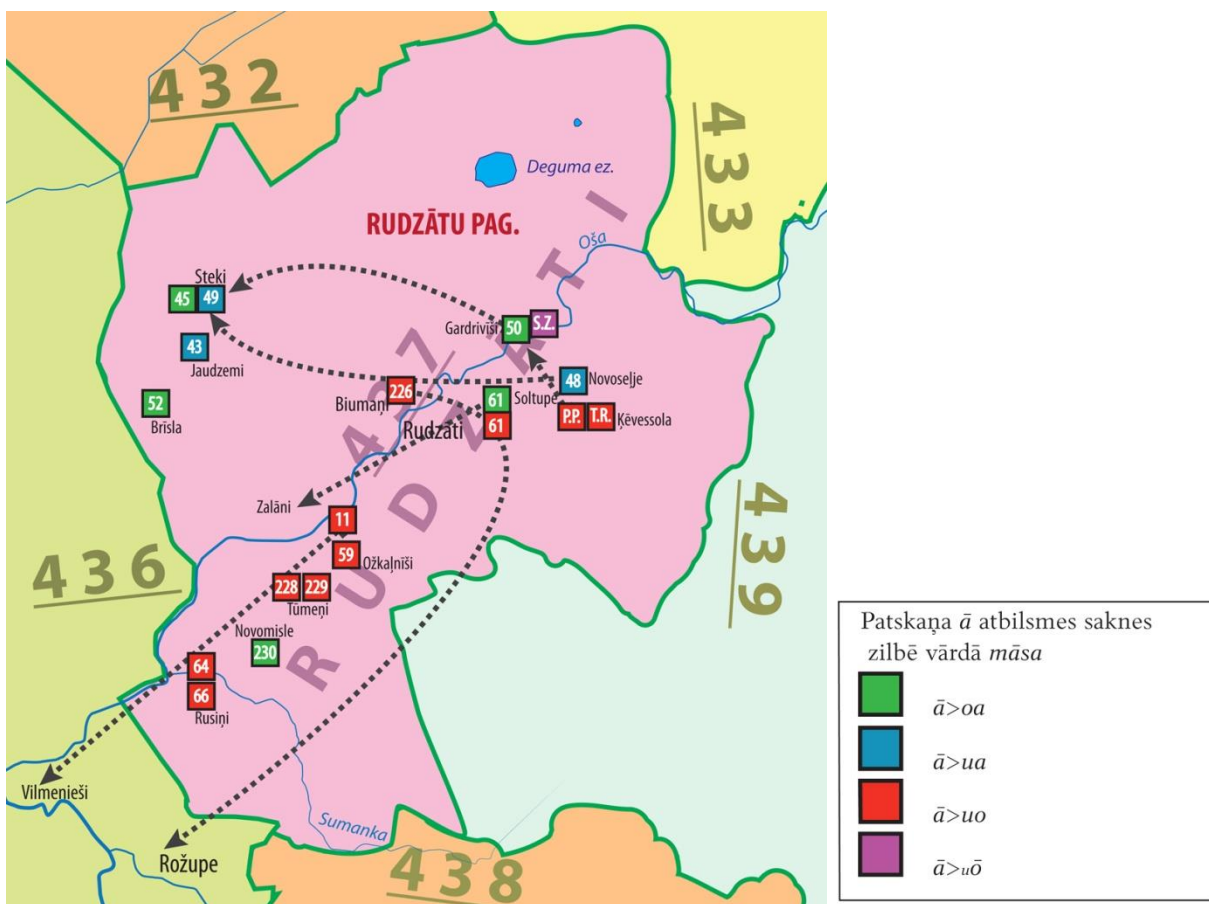
²⁵¹ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 63. plp.

²⁵² Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 236. lpp.

²⁵³ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 206. lpp.

²⁵⁴ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 236. lpp.

²⁵⁵ Turpat. 237. lpp.

12. attēls. Patskaņa ā atbilstes vārdā māsa

Apskatot tikai to teicēju izmantotās atbilstes vārdā *māsa*, kam arī abi vecāki ir vietējie, var secināt, ka Ošas labajā krastā raksturīgs $\bar{a} > uo // oa$ (teicējas 43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂), savukārt kreisajā krastā – $\bar{a} > uo$ (teicēji 59₁₉₃₆, 64₁₉₃₀).

Pārējie vārdi, kuros saknē ir \bar{a} , abu krastu teicējiem pamatā tiek pārveidots par *uo*, lai gan sporādiski parādās arī *oa* – 45₁₉₄₂ *st[oa]d'ei't'*, *k[oa]ja*, 49₁₉₆₂ *z[oa]žš*, arī kreisā krasta teicējs 59₁₉₃₆ vārdā *kāja* ir ierunājies *oa* – *k[oa]ja*. Konsekventi gandrīz visos vārdos tikai $\bar{a} > oa$ 52₁₉₂₉ teicēja – *m[oa]ju*, *k[oa]ju*, *m[oa]sa*, *m[oa]tē // m[ūo]tē*.

Vairākiem Oša labajā krastā dzimušajiem fiksēts arī sporādisks "ō" lietojums – S.Z.₁₉₆₃ atkarībā no vārda $\bar{a} > "ō$ vai $\bar{a} > uo$ – *m[ō]ja*, *m[ō]sa*, *d[ō]rks*, bet *k[ūo]ja*, *p[ūo]r'ik't'*, *v[ūo]rna* un *d[ūo]rss*. Vāji diftongozētu *uo* lieto arī 49₁₉₆₂ vārdā *m[ū]ls*. Savukārt 44₁₉₃₂ teicējs pamatā visos vārdos $\bar{a} > \bar{o}$ – *k[ō]ja*, *p[ō]r'i 'pāri'*, *m[ō]ls // m[ū]ls*, taču šajā gadījumā jāņem vērā, ka, lai arī viņš pats ir dzimis Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā, neviens no viņa vecākiem nav vietējais, bet gan no Dignājas₄₃₅ un Līvānu₄₃₆ izloksnes. Ošas kreisajā krastā dzimušo teicēju runā $\bar{a} > "ō$ vai $\bar{a} > \bar{o}$ lietojums netika fiksēts.

M. Rudzīte savā darbā norāda, ka Rudzātos kā *ā* atbilsme ir izmantots arī *ō* vārdā *brōl's*²⁵⁶, taču maģistra darba gaitā šāda vārda *brālis* forma netika konstatēta. LVDA 16. kartē arī kaimiņizloksnēs fiksēts jaukts *ā* atbilstumu lietojums.²⁵⁷

b) Infinitīvu izskaņā *-āt* patskanis *ā > uo* – *dažyn[uô]t'* 'dedzināt', *z'îd[uô]t'* 'dziedāt', *rîek'in[uô]t'* // *rêk'in[uô]t'* 'rēķināt', *strûod[uô]t'* 'strādāt'. Taču arī šajā izskaņā Ošas labā krasta teicēju runā sporādiski parādās vāji diftongizēts *-ōt* variants – S.Z.₁₉₆₃ vārdos *dziedāt*, *rêķināt* *z'îd[uô]t'* un *rêk'in[uô]t'* (savukārt vārdā *dadzynuot ā > uo*), kā arī *z'îd[uô]t'* 49₁₉₆₂ teicējai un *strûod[uô]t'* 226₁₉₃₉ teicējam. 44₁₉₃₂ teicējs arī izskaņā *-āt* līdzīgi kā citos vārdos konsekventi lieto *ā > ō* *strûod[ô]t'*.

Pamatā, lai gan *ā* pārveidojumos vērojamas nekonsekvences teicēju runā, tomēr vairāki apstākļi norāda uz to, ka Ošas labajā krastā, lai gan tiek lietots arī *ā > uo*, salīdzinoši vairāk raksturīgs *ā > ua // oa*, kamēr kreisajam krastam – *ā > uo*. Tam par labu liecina vārda *māsa* analīze, kā arī tas, ka *ā > ua // oa* ievērojami biežāk tika saklausīts Ošas labā krasta teicēju runā, lai gan jāatzīst, ka arī 59₁₉₃₆, kam abi vecāki ir vietējās izcelsmes, vārdā kāja *ā > oa*, citos vārdos lietojot stabilu *uo*.

Interesanti ir tie gadījumi, kad *ā > ō // "ō*. Ja 44₁₉₃₂ lietoto pārveidojumu *ā > ō* var skaidrot ar viņa vecāku izcelsmi no sēlisko izlokšņu areāla, tad S.Z.₁₉₆₃ un 49₁₉₆₂ lietotais *ā > "ō* ir sarežģītāk skaidrojams, jo nevienai no viņām vecāki nav no sēlisko izlokšņu teritorijas. Abas teicējas vienojošais apstāklis ir viņu vecums – ap 50 gadiem, tāpēc var pieļaut, ka tā ir nesen izveidojusies īpatnība Rudzātu₄₃₇ izlokšnes Ošas labā krasta izrunā, jo vecākās paaudzes teicēji, kam abi vecāki ir vietējie, šādu pārveidojumu nelietoja. To palīdzētu noskaidrot lielāka skaita vidējās un jaunākās paaudzes teicēju aptaujāšana šajā izlokšnes daļā.

Tā kā *ā* atbilstmēs ir tik nevienmērīga aina, būtu vērts sīkāk izpētīt, jo starppakāpes šajos divskaņos bieži vien ir grūti izšķiramas.

c) Skaņa *ā* tiek saglabāta lokatīvā – *vosor[â]*, *sât[â]*, *pûr[â]*, kā arī atsevišķos aizguvumos – *dālija*, *sātans*.

d) Skaņa *ā* tiek saglabāta verbu 3. personas tagadnes refleksīvajās formās *pienākās > pîsanûok[â]s* 'pienākās', taču *ā > uo* vārdā *izmainās – izamâinu[ô]s* (P.P.₁₉₅₀). Tā kā par refleksīvajām verbu formām trūkst materiāla, vispārīnājumus izteikt nav iespējams, jo būtu nepieciešams papildus aptaujāt teicējus vai izanalizēt viņu ierunāto brīvo runu.

²⁵⁶ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 144. lpp.

²⁵⁷ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 206. lpp.

Līdz ar to LLV patskaņa \bar{a} atbilstmju analīze norāda uz atsevišķām atšķirībām Rudzātu₄₃₇ izlokšnes Ošas labā krasta un kreisā krasta teicēju runā. Raksturīgi, ka Ošas labā krasta teicēji biežāk izmanto sēliskajām izlokšnēm raksturīgo \bar{a} pārveidojumu par $oa // ua$. Šī krasta teicēju runā runā saklausāma arī Līvānu₄₃₆ izlokšnei raksturīgā \bar{o} skaņa, taču to drīzāk var skaidrot ar neseno Rudzātu pagasta administratīvo piesaisti Līvānu novadam, jo vecākās paaudzes teicēji to nelieta.

4.2.2. Patskaņu \bar{e} un \bar{e} atbilstmes

Latviešu valodas mantotos vārdos \bar{e} ir gan saknes, gan piedēkļu zilbēs, tam atbilst lietuviešu \bar{e} (izņemot žemaišu izlokšnes) un prūšu \bar{e} (Elbinas vārdīca) vai \bar{i} (II un III katehisms).²⁵⁸

\bar{e}

Uzsvērtā zilbē Rudzātu₄₃₇ izlokšnē visu teicēju runā $\bar{e} > \bar{a}$, piem., $t[\bar{a}]vs$ ‘tēvs’, $d[\bar{a}]ls$ ‘dēls’, $b[\bar{a}]g\bar{a}m$ ‘bēgam’, kas atbilst LVDA 19. kartei²⁵⁹.

\bar{e}

Rudzīte šķir trīs aukšemnieku izlokšņu grupas pēc tā, kā tiek pārveidots \bar{e} : 1. katrs $\bar{e} > \bar{e}$ sēliskajās izlokšnēs un daļā izlokšņu Latgales dienvidos; 2. katrs $\bar{e} > ie$ Vidzemes ziemeļaustrumos un Latgales dienvidrietumos, kā arī Sēlijas Lašos; 3. \bar{e} vietā radies vai nu \bar{e} vai ie . Kā norāda Rudzīte, parasti šajā izlokšņu grupā $\bar{e} > ie$ zilbēs, kurām neseko zilbe ar e , \bar{e} .²⁶⁰ Patskaņa \bar{e} diftongizēšanās par ie tiek uzskatīta vienu no jaunākajiem procesiem augšzemnieku vokālisma pārmaiņu ķēdē.²⁶¹

a) Uzsvērtās zilbēs \bar{e} -celmu vārdos, kur nākamajā zilbē seko e , šaurais \bar{e} Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teicēju runā tiek pārveidots par dažāda platuma pakāpes $\bar{e} - \zeta'[\bar{e}]r'v'e$ ‘dzērve’, $m'[\bar{e}]l'e$ ‘mēle’, tomēr skaidru \bar{a} uzsvērtā zilbē šajos vārdos neviens teicējs nav lietojis (sīkāk skat. 3. tabulu).

Lielākā daļa teicēju $\bar{e} > \bar{e}$ arī vārdā $\bar{k}\bar{e}ve - \check{c}[\bar{e}]v'e // k'[\bar{e}]v'e$, taču abas teicējas no Tūmeņiem 228₁₉₂₄, 229₁₉₅₃ lieto diftongu $ie - k'[\bar{i}\bar{e}]v'e$. Tā kā abas ir vienas ģimenes locekles, var pieņemt, ka

²⁵⁸ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 137. lpp.

²⁵⁹ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 209. lpp.

²⁶⁰ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 226. lpp.

²⁶¹ Turpat. 245. lpp.

šī ir ģimenes īpatnība, kas, iespējams, skaidrojama ar 228₁₉₂₄ mātes un 229₁₉₅₃ vecāsmātes izcelsmi no Kalupes₄₄₅, kur raksturīgs $\bar{e} > ie$ arī gadījumos, kad nākamajā zilbē seko *e*.²⁶²

	teic. kods	<i>m[ē]le</i>	<i>dz[ē]rve</i>	<i>dz[ē]rvenes</i>	<i>k[ē]ve</i>	<i>m[ē]ness</i>
Ošas labajā krastā dzimušie teicēji	43 ₁₉₃₃	è	é			è
	45 ₁₉₄₂	è	é		è	è
	49 ₁₉₆₂	è	é	é	è	è
	50 ₁₉₃₃				è	
	52 ₁₉₂₉			é		è
	266 ₁₉₃₉	è				
	S.Z. ₁₉₆₃	è	é		è	è
Ošas kreisajā krastā dzimušie teicēji	57 ₁₉₄₁	è	é			ie
	59 ₁₉₃₆	è	é		è	ie
	64 ₁₉₃₀	è	é		è	ie
	11 ₁₉₆₁			é		è
	48 ₁₉₅₈	è	é	é		ie
	58 ₁₉₇₀	è	é		è	ie
	60 ₁₉₃₈				è	
	61 ₁₉₃₂	è	é		è	ie
	63 ₁₉₇₁					è
	66 ₁₉₉₃	è	é		è	è
	228 ₁₉₂₄		é	é	ie	è
	229 ₁₉₅₃	è	é	é	ie	è
	230 ₁₉₂₁			é		è
	T.R. ₁₉₄₇	è	é		è	ie
P.P. ₁₉₅₀	è	é		è	è	

Krāsu skaidrojumi:

	Teicēji, kam abi vecāki ir vietējie
	$\bar{e} > \bar{e} // \bar{e}$
	$\bar{e} > ie$

3. tabula. Patskaņa \bar{e} atbilstes vārdos, kur nākamajā zilbē seko *e*

²⁶² LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 210. lpp.

Daudz biežāka un izteiktāka diftongizācija ir saklausāma vārdā *mēness*. Lai gan Ošas labajā krastā dzimušie teicēji konsekventi lieto plato $\bar{e} - m[\bar{e}]n'es's'$, Ošas kreisajā krastā dzimušo teicēju runā vērojama jau vairāk vai mazāk izteikta diftongizēšana – $m'[i\bar{e}]n'es's' // m'[\bar{e}]n'es's'$. Sīkāk analizējot teicēju izcelsmi, var vērot, ka stabilu diftongu lieto tie Ošas upes kreisā krasta teicēji, kas nav mainījuši dzīvesvietu – 57₁₉₄₁, 58₁₉₇₀, 59₁₉₃₆, T.R.₁₉₄₇. Arī divi teicēji, kas dzīves laikā ir pārcēlušies Ošas labajā krastā, lieto *ie* – 48₁₉₅₈, 61₁₉₃₂. Pārveidojumu $\bar{e} > \bar{e}$ lieto P.P.₁₉₅₀, savukārt $\bar{e} > \bar{e}$ – teicēja 11₁₉₆₁, kas pārcēlusies uz Vilmeniešiem Līvānu₄₃₆ izloksnes teritorijā.

Teicēji, kas dzīvo Rudzātu₄₃₇ izloksnes dienviddaļā, vārdā *mēness* jaukti lieto *ie*, \bar{e} un pusplato \bar{e} . Īpaši jaukts \bar{e} atbilstmju lietojums raksturīg 228₁₉₂₄ un 229₁₉₅₃ teicējam, ko grūti sistematizēt, iespējams, sava nozīme ir vairākiem sociolingvistiskiem apstākļiem, kas šīs teicējas liedz uzskatīt par „tīras“ Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātājām: abas ir luterānes, Tūmeņos 19. gs. b. / 20. gs. sāk dzīvoja pamatā ienācēji no Baltijas gubernām (skat. 2. nodaļu), 228₁₉₂₄ māte bija no Kalupes₄₄₅, savukārt vīrs un 229₁₉₅₃ tēvs no Pelēčāres, kas atrodas Ošas upes labajā krastā, 229₁₉₅₃. 20 gadus nodzīvoja Preiļos.

Taču jāatzīst, ka arī Rusiņos katram teicējam savs vārda *mēness* variants – jaunākā informante 66₁₉₉₃, kuras izrunu, var dzirdēt, ir ietekmējusi LLV, lieto pusplato \bar{e} , vecākā teicēja 64₁₉₃₀, kas visu mūžu ir nodzīvojusi Rusiņos, abi vecāki un arī vīrs ir vietējie, lieto diftongu *ie*, bet 63₁₉₇₀, kas šobrīd dzīvo Līvānos, plato \bar{e} . Šajā gadījumā, iespējams, nozīme ir teicēju paaudzēm un LLV ietekmei uz valodu. Teicēja 230₁₉₂₁ no Novomiles $\bar{e} > \bar{e}$, taču šajā gadījumā jāņem vērā tas, ka viņas māte ir no Stirnienes₄₃₃ izloksnes teritorijas, kur nav rakturīga \bar{e} diftongizācija.²⁶³

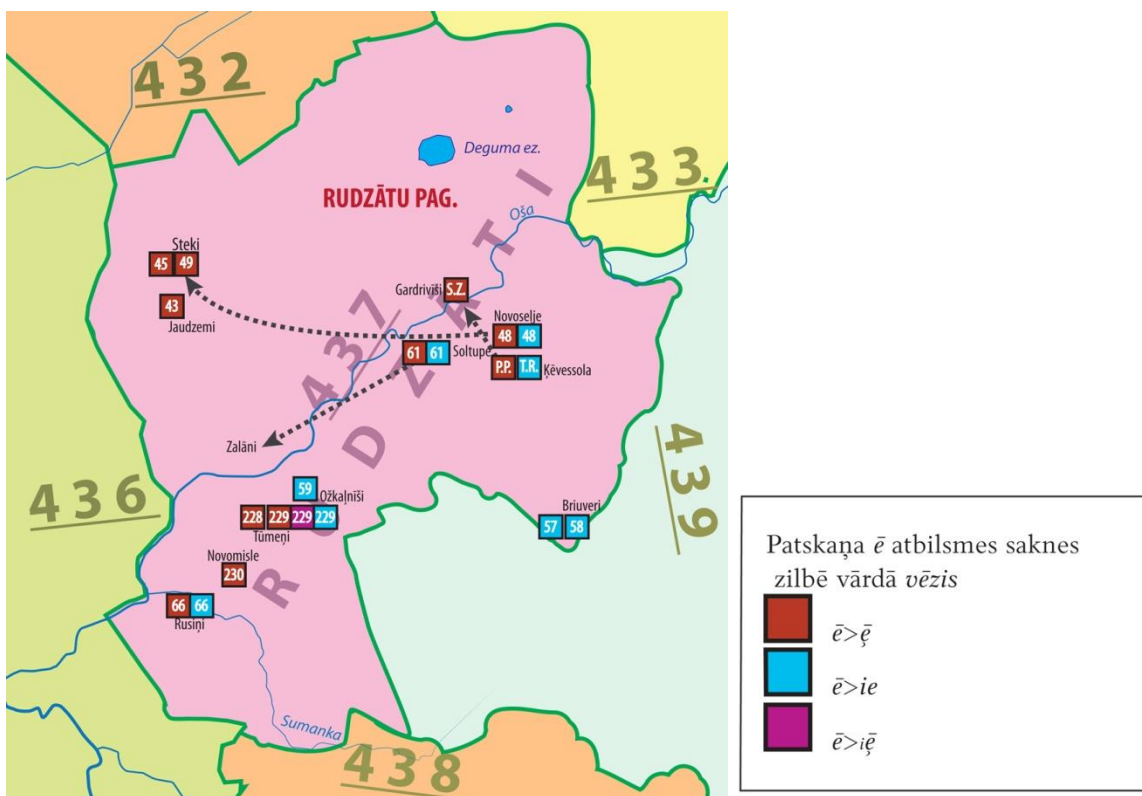
LVDA 20. kartē,²⁶⁴ kā arī A. Breidaka atlanta 20. kartē²⁶⁵ šī teritorija atspoguļota kā $\bar{e} > \bar{e}$ areāls, taču analīze liecina, ka Ošas kreisā krasta teicēju runā var vērot diftongizācijas tencences arī vārdos, kur nākamajā zilbē seko *e* – *ķēve*, bet jo īpaši izteikti vārdā *mēness*. Zīmīgi, ka $\bar{e} > ie$ vārdā *mēness* arī vecākās paaudzes teicēji, tostarp tādi, kam abi vecāki ir dzimuši šajā teritorijā – 64₁₉₃₀, 57₁₉₄₁.

b) Uzsvērtās zilbēs *ijō-* un *i-*celmu vārdos *vēzis* (skat. 13. att.), *dēlis*, *klēts* Ošas labajā krastā dzimušie teicēji $\bar{e} > \bar{e}$ – S.Z.₁₉₆₃, 43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂, 44₁₉₃₂, 226₁₉₃₉.

²⁶³ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 210. lpp.

²⁶⁴ Turpat. 210. lpp.

²⁶⁵ Breidaks, A. *Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*. Daugavpils: DPU izdevniecība „Saule”, 1996. 28. lpp.

13. attēls. Patskaņa ē atbilsmes vārdā vēzis

Vienīgi vārdā *vējš* 43₁₉₃₃ izrunā vienu reizi no trim ir saklausāms vāji difongizēts *iē*, kas drīzāk būtu skaidrojams ar ierunāšanas īpatnību (teicēja to dara ar ļoti izteiktu uzsvāru, skaņas it kā izgrūžot).

Neviendabīgāka aina paveras Ošas kreisā krasta teicēju ē atbilsmēs. Vārdu *dēlis* visi kreisajā krastā dzimušie teicēji izrunā ar diftongu *ie* – *d' [ie] l' s'*. Izņēmums ir P.P.₁₉₅₀, kurš dzīvo pie pašas upes un lieto *ē*, lai gan viņa māsa T.R.₁₉₄₇ *ē > ie*. Vairums teicēju vārdā *ē > ie* arī vārdos *vēzis* un *klēts* – *v' [iē] s' s'* 'vēzis' (57₁₉₄₁, 58₁₉₇₀, 59₁₉₃₆, T.R.₁₉₄₇) un *kl' [iē] c'* (58₁₉₇₀, 59₁₉₃₆, T.R.₁₉₄₇, 61₁₉₃₂, 64₁₉₃₀). Teicēji, kas ir pārcēlušies uz Ošas labo krastu, vārdā *vēzis* jaukti pārveido *ē* par *ie* // *ē* – *v' [ē] s' s'* vai dsk. *v' [ē] žy* // *v' [iē] žy* (48₁₉₅₈) un *v' [iē] s' s'* // *v' [ē] s' s'* (61₁₉₃₂). Arī Rudzātu₄₃₇ D daļas teicēji paralēli lieto *ē* un *ie* atbilsmes. Atšķirības saklausāmas pat vienas ģimenes ietvaros – māte 228₁₉₂₄ *ē > ē*, savukārt meita 229₁₉₅₃ *ē > ie* // *ē* // *iē*. Teicēja 230₁₉₂₁, kuras māte ir no Stirnienes₄₃₃ izloksnes teritorijas, tāpat arī šajos lietot tikai *ē* un diftongs viņas runā nav saklausāms. Detalizētāk ē atbilsmes skat. 4. tabulu.

	teic. kods	<i>kl[ē]ts</i>	<i>d[ē]lis</i>	<i>v[ē]zis</i>	<i>v[ē]ja</i>	<i>v[ē]jš</i>	<i>kr[ē]jums</i>	<i>kl[ē]pis</i>	<i>r[ē]ķināt</i>
Ošas upes labajā krastā dzimušie teicēji	43 ₁₉₃₃		è	ê		ⁱ è//è		è	
	45 ₁₉₄₂		è	ê		è			è
	49 ₁₉₆₂	è	è	ê					
	44 ₁₉₃₂	è	è			è			
	52 ₁₉₂₉								
	266 ₁₉₃₉	è						è	
	S.Z. ₁₉₆₃	è	è	ê	è	è	è	è	è
Ošas upes kreisajā krastā dzimušie teicēji	57 ₁₉₄₁		ie	iê	ie	ie			ie
	59 ₁₉₃₆	ie	ie	iê	ie	ie	ie	ie	ie
	64 ₁₉₃₀	ie	ie			ie	ie	ie	
	48 ₁₉₅₈	ie//è		iê//ê					
	58 ₁₉₇₀	ie	ie	iê		ie			ie
	60 ₁₉₃₈								ie
	61 ₁₉₃₂	ie	ie	iê//ê		ie			
	66 ₁₉₉₃	è		iê//ê		ie	è	è	
	228 ₁₉₂₄			ê	è	è	è	ⁱ è	
	229 ₁₉₅₃	è		iê// ⁱ ê//ê	è	ie	è	è	
	230 ₁₉₂₁	è		ê					
	T.R. ₁₉₄₇	ie	ie	iê		ie	ie	ie	ie
	P.P. ₁₉₅₀	è	è	ê	ie	è	è	è	ie

Krāsu skaidrojumi:

	Teicēji, kam abi vecāki ir vietējie
	$\bar{e} > \bar{\eta}$
	$\bar{e} > \overset{i}{\bar{\eta}}$ vai $\bar{e} > ie // \bar{\eta}$
	$\bar{e} > ie$

4. tabula. Patskaņa \bar{e} atbilstmes vārdos, kur nākamajā zilbē neseko *e*

Tātad Ošas labā krasta teicēji stabili lieto $\bar{e} > \bar{\eta}$. Savukārt kreisajā krastā dzimušie teicēji pamatā šajos vārdos izmanto diftongu *ie*, īpaši skaidri tas saskatāms to teicēju izrunā, kam arī abi vecāki ir no Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas kreisā krasta teritorijas, jo viņu runā $\bar{e} > \bar{\eta}$ vispār netika saklausīts. Teicējas 230₁₉₂₁ $\bar{e} > \bar{\eta}$ var skaidrot ar viņas mātes izcelsmi no Stirnienes₄₃₃ izloksnes,

kur $\bar{e} > \bar{e}$,²⁶⁶ arī teicējas 66₁₉₉₃ viens no vecākiem ir no citas izlokšnes, bez tam viņas runā bieži vērojama LLV ietekme, 229₁₉₅₃ tēvs ir no Oša labā krasta, savukārt 228₁₉₂₄ teicējas gadījumā jau iepriekš ir aprakstīta virne faktoru, kas liedz viņu uzskatīt par „tipisku“ Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teicēju (par to liecina arī citas fonētiskas īpatnības, kas sastopamas viņas runā, piem., izskaņa *-iņš*). P.P.₁₉₅₀ atšķirībā no māsas T.R.₁₉₄₇ arī reti izmanto diftongu, ko gan ir grūti izskaidrot, iespējams sava loma ir ciešajam kontaktam ar S.Z.₁₉₆₃. LVDA 21. kartē Rudzātu₄₃₇ izlokšnē norādīts $\bar{e} > ie // \bar{e}$. Jāatzīmē, ka Rudzātu₄₃₇ izlokšne atrodas pa vidu starp Preiļu₄₃₉ un Vārkavas₄₃₈ izlokšnēm, kur $\bar{e} > ie // \bar{a}$, un Līvānu₄₃₆, Atašienes₄₃₂ un Stirnienes₄₃₃, kur $\bar{e} > \bar{e}$.²⁶⁷ Savukārt A. Breidaka 19. kartē Rudzātu₄₃₇ izlokšnē norādīts $\bar{e} > \bar{e}$.²⁶⁸ Pēc maģistra darba gaitā izanalizētā materiāla un tā salīdzināšanas ar teicēju un viņu vecāku izcelsmes vietām, var spriest, ka izoglosa, kas šķir $\bar{e} > ie$ un $\bar{e} > \bar{e}$ vārdos, kur nākamajā zīlē neseko *e*, \bar{e} skaņa, Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teritorijā iet pa Ošas upi, jeb Krievijas impērijas laiku apriņķu robežu, jo labajā krastā teicēji konsenventi lieto \bar{e} , savukārt kreisajā – pamatā $\bar{e} > ie$, bet atsevišķu teicēju jaukto lietojumu lielā mērā nosaka sociolingvistiskie faktori.

Arī V. Rūķe savā 1939. g. kartē izoglosas, kas šķir $\bar{e} > ie$, \bar{e} un $\bar{e} > \bar{e}$ lietojumu ir novilkusi pāri Rudzātu pagastam, nošķirot tā DA galu kā $\bar{e} > ie$, \bar{e} lietojuma areālu.²⁶⁹ Tā kā karte ir shematiska un pāri Rudzātu pagastam iet punktota līnija, kas nozīmē, ka autorei ir trūcis datu, robeža ir uzskatāma par aptuvenu, lai gan izskatās, ka pēc V. Rūķes datiem $\bar{e} > ie$, \bar{e} areāls bijis mazāks nekā tika konstatēts maģistra darba gaitā.

c) Līdzīgi arī deminutīvos *bērniņš*, *sētiņa* uzsvērtā zīlē \bar{e} atbilstes teicēju runā atšķiras. Četri teicēji (S.Z.₁₉₆₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂, 50₁₉₃₃), kas dzimuši Ošas labajā krastā, vārdā *bērniņš* lieto \bar{e} – *b' [ē]rn'en'č*, teicējas 52₁₉₂₉ runā saklausāma neskaidra vāji diftongizēta skaņa *ᶲ̄*. Gandrīz visi Ošas kreisā krasta teicēji (10), kas šo vārdu ierunāja, lietoja skaidru diftongu *ie*, vāji diftongizētu formu *ᶲ̄* ierunājis ir P.P.₁₉₅₀, kura runā arī citos vārdos \bar{e} diftongizācija maz raksturīga. Skaidru \bar{e} lietojusi 228₁₉₂₄, kas līdzīgi ierunājusi arī vārdu *bērziņš* – *b' [ē]rn'in'č*, *b' [ē]rz'in'č*. Šajā gadījumā iezīmējas vēl viena teicējas īpatnība – piedēlis *-iņ-* netiek pārveidots par *-eņ-*. Tas var liecināt, ka abas šīs īpatnības vārdos *bērniņš* un *bērziņš* saglabājušās no teicējas vecvecāku vai vēl tālāku

²⁶⁶ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 211. lpp.

²⁶⁷ Turpat. 211. lpp.

²⁶⁸ Breidaks, A. *Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*. Daugavpils: DPU izdevniecība „Saule“, 1996. 27. lpp.

²⁶⁹ Latgales izoglosu karte. Fonētiskās atšķirības. Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

priekšteču laikiem, kas, iespējams, bija ienācēji no Dunavas (skat. 3. nodaļu), kas ietilpst dziļo sēlisko izlokšņu areālā.

Atkarībā no teicēju dzimšanas vienā vai otrā Ošas krastā, nošķiras $\bar{e} > \bar{\eta}$ un $\bar{e} > ie$ arī vārdā *sētiņa*, lai gan to ierunājis mazāks skaits teicēju.

LVDA 37. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē atzīmēts tikai $\bar{e} > \bar{\eta}$ pārveidojums.²⁷⁰ Taču izanalizētais teicēju materiāls liecina, ka vairums šajos vārdos lieto $\bar{e} > ie$ pārveidojumu. Tas, ka šāds lietojums fiksēts pamatā tikai Ošas kreisajā krastā, norāda, ka arī šajā gadījumā par aptuvenu robežu starp $\bar{e} > \bar{\eta}$ un $\bar{e} > ie$ uzskatāma Ošas upe.

d) Vienzilbes infinitīvos *ēst* un *sēt* Rudzātu₄₃₇ izloksnē teicēju runā konstatēts stabils $\bar{e} > \bar{\eta}$, kas dažiem Ošas kreisā krasta teicējiem (P.P.₁₉₅₀, 48₁₉₅₈) robežojas ar $\bar{e} > \bar{a}$. $\bar{e} > \bar{\eta}$ pārveidojums atbilst arī LVDA 24. kartes datiem.²⁷¹

e) Divzilbju infinitīvu *tecēt*, *redzēt*, *sēdēt* izskaņā *-ēt* pamatā $\bar{e} > \bar{\eta} - rez'[\bar{\eta}]t'$, *t'ec'[\bar{\eta}]t'*, *s'ēd'[\bar{\eta}]t'*. Atsevišķiem teicējiem no Ošas kreisā krasta $\bar{\eta}$ robežojas ar garo \bar{a} skaņu (57₁₉₄₁, 58₁₉₇₀, 59₁₉₃₆). Arī LVDA 81. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē norādīts *-ēt* lietojums.²⁷²

Tas norāda, ka šajos vārdos \bar{e} pārveidojums pamatā visā Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teritorijā sakrīt ar LVDA 24. un 81. karti, lai gan jāatzīmē, ka atsevišķu Ošas kreisajā krastā dzimušo teicēju izrunā saklausāmā gandrīz jau \bar{a} skaņa netika fiksēta neviena Ošas labā krasta teicēja runā.

f) Vārdā *vēlētis* pamatā gan saknes zilbes, gan izskaņas $\bar{e} > \bar{\eta}$. Jāatzīmē, ka šo vārdu ierunājuši tikai četri teicēji. S.Z.₁₉₆₃, P.P.₁₉₅₀ un T.R.₁₉₄₇ – *v'[\bar{\eta}]l'[\bar{\eta}]t'is'*, savukārt teicēja 229₁₉₅₃ uzsvērtajā zilbē lieto diftongu *v'[\bar{\eta}e]l'[\bar{\eta}]t'is'*. Diemžēl šo vārdu ir ierunājis pārāk maz teicēju, lai varētu izteikt vispārinājumus, arī LVDA 27. kartes komentāros Rudzātu₄₃₇ izlokšnes numurs nav atrodams.²⁷³

g) Pirms piedēkļa *-ju-* divdabjos *skrējuši*, *lējuši* vārda saknē četri teicēji (S.Z.₁₉₆₃, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀ un 229₁₉₅₃) $\bar{e} > \bar{\eta}$, lai gan T.R.₁₉₄₇ šaubās vārdā *skrējuši* un lieto $\bar{e} > \bar{\eta} // ie$. LVDA 34. kartē norādīts, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnē šajos vārdos tiek lietots diftongs *ie* tāpat kā A un D kaimiņizloksnēs,²⁷⁴ taču teicēju, kas šos vārdus ierunāja, piemēri liecina, ka Rudzātos₄₃₇ tiek lietots arī $\bar{\eta}$ tāpat kā Līvānu₄₃₆ un Atašienes₄₃₂ izloksnēs. Līdzīgi pirms piedēkļa *-ju-* lietvārdā *sējums* S.Z.₁₉₆₃, P.P.₁₉₅₀ $\bar{e} > \bar{\eta} - s'[\bar{\eta}]jums$, 229₁₉₅₃ teicējas lietojumā parādās arī vāji diftongizēta forma $\bar{e} > \bar{\eta} // i\bar{\eta}$. Skaidru diftongu vārdā *sējums* izrunā tikai T.R.₁₉₄₇.

²⁷⁰ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 227. lpp.

²⁷¹ Turpat. 214. lpp.

²⁷² Turpat. 271. lpp.

²⁷³ Turpat. 53.-55. lpp.

²⁷⁴ Turpat. 224. lpp.

Lai gan LVDA 35. kartē līdzīgi kā vārdos *skrējuši, lējuši* Rudzātu₄₃₇ izloksnē $\bar{e} > ie$,²⁷⁵ izanalizētais teicēju materiāls norāda uz biežāku $\bar{e} > \bar{e}$ pārveidojumu. Tiesa, izteikt vispārīgus secinājumus par \bar{e} atbilstēm pirms piedēkļa *-ju-*, šajā gadījumā nevar, jo šos vārdus nav ierunājis neviens teicējs, kam abi vecāki būtu vietējie.

h) Vietniekvārdā *mēs* visi teicēji ir lietojuši $\bar{e} - m'[\bar{e}]s'$, kas dažiem teicējiem robežojas ar *ā* skaņu, izņēmums ir 229₁₉₅₃, kas lieto pusplato $m'[\bar{e}]s'$. LVDA 43. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē norādīts $\bar{e} > \bar{e} // \bar{a}$.²⁷⁶

i) Vienzilbes vārdā *vēl* visi teicēji izmanto īsu plato vai pusplato *e* skaņu, kas sakrīt ar LVDA 45. karti.²⁷⁷

Kopumā LLV \bar{e} atbilstmju analīze ļauj konstatēt, ka Rudzātu₄₃₇ izloksni šķērso izoglosa $\bar{e} > ie, \bar{e}$ un $\bar{e} > \bar{e}$, kas pamatā apstiprina V. Rūķes kartē sniegto informāciju, ka izloksne ir neviendabīga. Tā kā diftongizācija tika konstatēta tikai Ošas kreisā krasta teicēju runā, savukārt visi Ošas labā krasta teicēji (arī S.Z.₁₉₆₃, kas dzīvo tieši upes krastā), ir lietojuši tikai \bar{e} atbilstmi, var pieņemt, ka šī robeža iet pa Ošas upi un sakrīt ar Krievijas impērijas apriņķu robežu. Tātad Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un ZR, jeb bijušajā Rēzeknes apriņķī esošā teritorija, kas kultūrvēsturiski bijusi saistīta ar Stirnieni un Atašieni, ietilpst izlokšņu grupā, kur katrs $\bar{e} > \bar{e}$, un kas ir raksturīgi sēliskajās izloksnēs un daļā izlokšņu Latgales dienvidos, bet D un DA – grupā, kur \bar{e} vietā radies vai nu \bar{e} vai *ie*. Jāatzīmē, ka kreisā krasta teicēju runā konstatēta diftongizācija arī atsevišķos vārdos (*mēness* un *ķēve*), kur nākamajā zilbē seko *e* skaņa. Atšķirības vērojamas arī \bar{e} skaņas kvalitātē – tikai Ošas kreisā krasta teicēju runā saklausāma skaņa, kas robežojas ar *ā*.

4.2.3. Patskaņa \bar{i} atbilstmes

Latviešu valodas mantotos vārdos \bar{i} atbilst lietuviešu \bar{i} (rakstīts tiek *y*) un prūšu \bar{i} (Elbingas vārdnīcā) vai *ei* (katehismos), kas norāda, ka \bar{i} ir mantots no baltu pirmvalodas.^{278 279} Taču, tā kā \bar{i} ir arī tādos mantotos vārdos, kuros citās baltu valodās nav sastopams \bar{i} , latviešu valodas \bar{i} visos mantotos vārdos nav ar vienādu cilmi.²⁸⁰

²⁷⁵ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 225. lpp.

²⁷⁶ Turpat. 233. lpp.

²⁷⁷ Turpat. 235. lpp.

²⁷⁸ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 128. lpp.

²⁷⁹ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 66. plp.

²⁸⁰ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 128. lpp.

Augšzemnieku izlokšņu vairumā $\bar{i} > ei$, daļā izlokšņu gan saknes zilbēs, gan piedēkļos, citur tikai saknes zilbēs²⁸¹. Šis tiek uzskatīts par vecāko augšzemnieku diftongizējumu.²⁸²

a) Saknes zilbē visi teicēji $\bar{i} > ei$ – $v'[\hat{e}]jrs$ 'vīrs', $z'[\hat{e}]vs$ 'dzīvs', $r[\hat{e}]c$ 'rīts' u.c., kas atbilst LVDA 48. kartei.²⁸³ Atšķirības teicēju runā netika konstatētas.

b) Līdzīgi arī piedēklī $-\bar{i}b$ $\bar{i} > ei$, kas atbilst LVDA 67. kartei.²⁸⁴ Teicējas S.Z.₁₉₆₃ izrunā saklausāma vājāk izteikta diftongizācija – $bar[\hat{e}]ba$ 'barība', $lab[\hat{e}]ba$ 'labība'.

c) Infinitīvos piedēklis $\bar{i} > ei$ – $raks't'[\hat{e}]t'$ 'rakstīt', $rūd'[\hat{e}]t'$ 'rādīt', vienīgi 61₁₉₃₂ teicējai piedēklī vārdos $darīt$ un $ciņīt$ ir $\bar{i} > \bar{e}$ – $dar[\hat{e}]t'$, $c'īn'[\hat{e}]t'$.

Kopumā būtiskas atšķirības teicēju izmantotajās atbilstmēs netika konstatētas.

4.2.4. Patskaņa \bar{u} atbilstmes

Latviešu valodā ir mantoti vārdi ar \bar{u} , kam atbilstošos lietuviešu un prūšu valodas vārdos arī ir \bar{u} , kas norāda, ka tas ir mantots no baltu pirmvalodas.^{285 286} Rudzātu₄₃₇ izloksnē pamatā tiek diftongizēts.

Saknes zilbē vārdos $cūka$, $ūdēns$ patskanis \bar{u} tiek diftongizēts, taču atšķiras teicēju izmantotais diftongs. Vārdā $ūdēns$ vairums teicēju – 10 no Ošas kreisajā krastā dzimušajiem – lieto diftongu eu – $[e\hat{u}]d'in'c'$. Izņēmums ir 61₁₉₃₂ teicēja, kas $\bar{u} > iu$, taču šajā gadījumā, iespējams, jāņem vērā, ka viņa ir pārcēlusies uz Ošas labo krastu Zalāniem, citos vārdos šīs skaņas viņa lieto jaukti – $\bar{u} > eu // iu$ vai yu . Datu analīze liecina, ka Ošas labā krasta 3 teicēji vārdā $ūdēns$ $\bar{u} > iu$, izņēmums ir S.Z.₁₉₆₃, kas $\bar{u} > eu$.

Līdzīgi arī vārdā $cūka$ – Ošas labajā krastā dzimušie teicēji 43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂ un 226₁₉₅₀ $\bar{u} > yu$ – $c[\hat{y}u]ka$, kamēr S.Z.₁₉₆₃ $\bar{u} > eu$. Ošas kreisajā krastā dzimušie 8 teicēji lieto $\bar{u} > eu$, 61₁₉₃₂ šaubās un $\bar{u} > yu // eu$, lai gan brīvā runā divreiz izmanto diftongu eu – $c[\hat{e}u]ka$ (skat. 14. att.)

²⁸¹ Endzelīns, J. *Latviešu valodas skaņas un formas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938. 41. lpp.

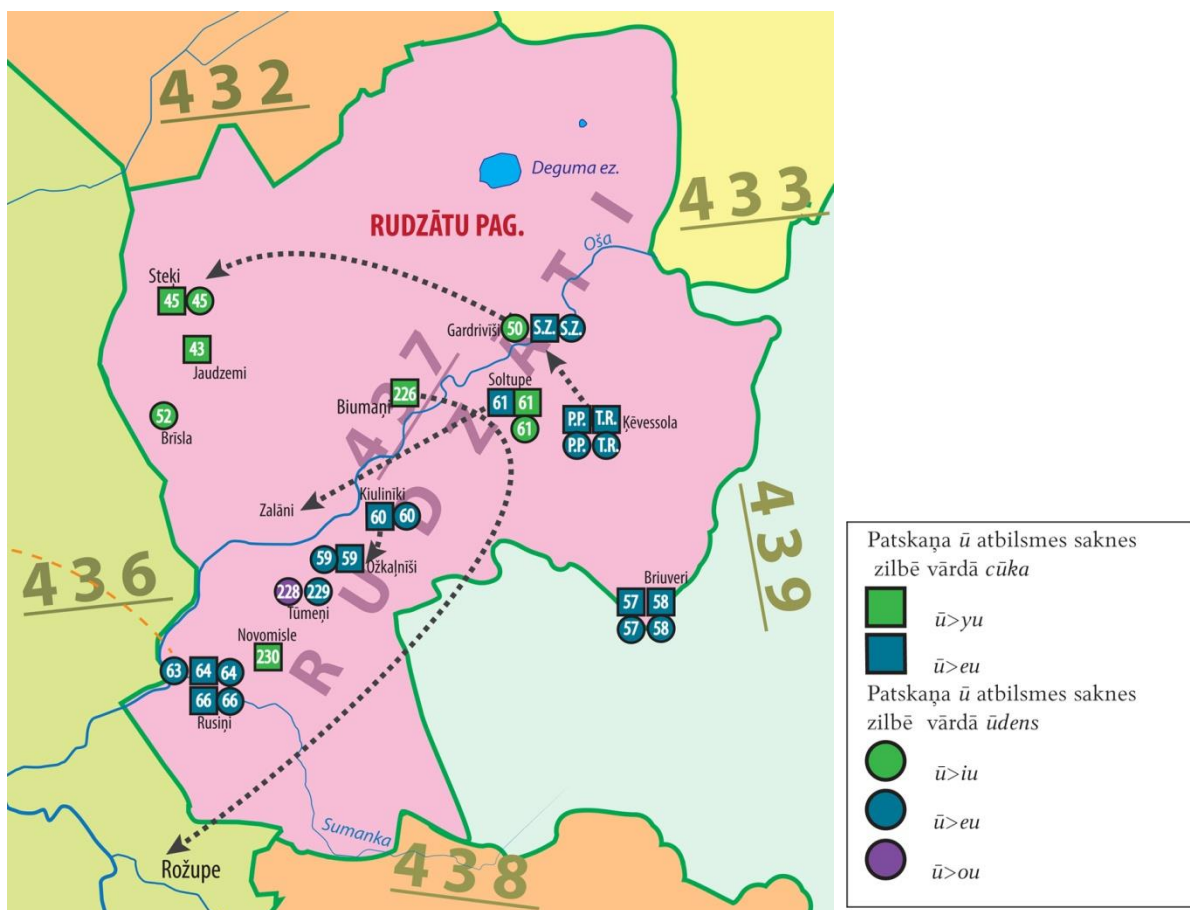
²⁸² Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 246. lpp.

²⁸³ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 238. lpp.

²⁸⁴ Turpat. 257. lpp.

²⁸⁵ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 133. lpp.

²⁸⁶ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 67. plp.

14. attēls. Patskaņa ū atbilstes vārdos *cūka* un *ūdēns*

To, ka $\bar{u} > yu$ un $\bar{u} > eu$ lietojumu Rudzātu₄₃₇ izloksnē, iespējams, šķir Ošas upe, apliecina arī citi vārdi, jo $\bar{u} > yu$ vai iu lietojums pamatā parādās vienīgi labajā upes krastā dzimušo teicēju runā (gan atbildot uz jautājumiem, gan arī brīvā runā), kā arī sporādiski 61₁₉₃₂ teicējai, kas dzīves laikā ir pārcēlusies no kreisā upes krasta uz labo. Izņēmums ir S.Z.₁₉₆₃, kas konsekventi visos vārdos lieto *eu* pārveidojumu. Iespējams, šīs teicējas gadījumā nozīme ir ne tikai tam, ka viņa dzīvo pašā upes malā blakus bijušā Preiļu pagasta teritorijai (skat. 2. nodaļu), bet arī mātes izcelsmei no Preiļu izloksnes₄₃₉, kur LVDA 49. kartē atzīmēts $\bar{u} > eu // yu (iu)$ pārveidojums.²⁸⁷ Sīkāk \bar{u} atbilstes dažādos vārdos atspoguļotas 5. tabulā.

²⁸⁷ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 239. lpp.

		<i>c</i> [ū]ka	<i>[ū]</i> dens	<i>p</i> [ū]pols	<i>d</i> [ū]mi	<i>l</i> [ū]pa	<i>b</i> [ū]šu	<i>b</i> [ū]s	<i>l</i> [ū]dzam	<i>l</i> [ū]gt	<i>j</i> [ū]ra	<i>š</i> k[ū]nis	<i>br</i> [ū]klenāji	<i>k</i> [ū]p	<i>st</i> [ū]ris	<i>m</i> [ū]ris	<i>a</i> izs[ū]līja	<i>kr</i> [ū]mi	<i>sal</i> [ū]za	<i>gr</i> [ū]li	
Ošas uabajā krastā dzimušie teicēji	43 ₁₉₃₃	yu						yū							yu					yu	
	45 ₁₉₄₂	yu	iū	yū	yu	yu	yū		yu												
	49 ₁₉₆₂											iu				yu				yū	
	44 ₁₉₃₂				yu										yu	yu			ou		
	50 ₁₉₃₃		iū									iu									
	52 ₁₉₂₉		iū				ou	ou		ou	iu							yu	eu		
	266 ₁₉₃₉	yu					yū								yu					yu	
	S.Z. ₁₉₆₃	eu	eū	eū	eu	eu	eū		eu	eu	eu	eu	eu								
Ošas kreisajā krastā dzimušie teicēji	57 ₁₉₄₁	eu	eū	eū	eu	eu			eu												
	59 ₁₉₃₆	eu	eū	yū	eu	eu	eū		eu			eu		eū							
	64 ₁₉₃₀	eu	eū	eū	eu	eu	eū		eu												
	48 ₁₉₅₈																			yu	
	58 ₁₉₇₀	eu	eū	eū	eu	eu			eu						eū						
	60 ₁₉₃₈	eu	eū			eu															
	61 ₁₉₃₂	eu// yu	iū		eu // yu	eu // yu	yū		eu		iu				eū						
	63 ₁₉₇₁		eū				eū														
	66 ₁₉₉₃	eu	eū	eū	eu	eu	eū		eu						eū						
	228 ₁₉₂₄		ou		eu // ou		ou		ou	ou	ou			ou	ou						
	229 ₁₉₅₃		eū		eu // yu		eu	eū		eu	eu	eu	eu	eu	eu	iū // eū					
	230 ₁₉₂₁	yu			yu		yū					iu								yu	
T.R. ₁₉₄₇	eu	eū	eū	eu	eu	eū			eu	eu	eu	eu	eu								
P.P. ₁₉₅₀	eu	eū	eū	eu	eu	eū			eu	eu	eu	eu	eu								

Krāsu skaidrojums

	Teicēji, kam abi vecāki ir vietējie
	<i>ū</i> > <i>yu/iu</i>
	<i>ū</i> > <i>eu</i>
	<i>ū</i> > <i>ou</i>
	paralēls lietojums

5. tabula. Patskaņa ū atbildmes

Ošas kreisajā krastā konsekvents $\bar{u} > yu//iu$ pārveidojums raksturīgs vienīgi 230₁₉₂₁ teicējai. Taču arī šo izņēmuma gadījumu var skaidrot ar sociolingvistisko informāciju, jo teicējas māte ir no Stirnienes₄₃₃ izloksnes, kur, līdzīgi kā Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas labajam krastam, raksturīgs $\bar{u} > yu$.²⁸⁸ Pārējie 10 kreisajā krastā dzimušie teicēji ar nelieliem izņēmumiem lieto *eu* pārveidojumu arī citos vārdos (skat. 5. tabulu.). Konsekvents $\bar{u} > eu$ ir 57₁₉₄₁, 58₁₉₇₀, 60₁₉₃₈, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀, 63₁₉₇₁, 64₁₉₃₀, 66₁₉₉₃. Savukārt 59₁₉₃₆ teicēja, lai gan pamatā lieto *eu*, vārdā *pūpols* izmanto *yu* – *p[yû]pùls*. 229₁₉₅₃ teicēja pamatā $\bar{u} > eu$, taču vārdā *kūp* šaubās – parādās $\bar{u} > eu // iu$. 61₁₉₃₂ teicēja, kā jau iepriekš minēts, jaukti lieto *yu // eu* arī citos vārdos.

Tādējādi var pieļaut, ka robeža sarp $\bar{u} > eu$ un $\bar{u} > yu$ vai *iu* lietojumu novelkama pa Ošas upi. LVDA 49. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē atzīmēts abējāds lietojums, neiezīmējot robežu starp variantiem,²⁸⁹ savukārt A. Breidaka 16. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē $\bar{u} > eu$.²⁹⁰ M. Rudzīte un J. Endzelīns $\bar{u} > eu$ pārveidojumu uzskata par raksturīgu tikai nelielā augšzemnieku izlokšņu apgabalā ap Līvāniem un Vārkavu.^{291 292} Savukārt V. Rūķes 1939. g. izoglosu kartē viss Rudzātu pagasts ir atstāts $\bar{u} > eu$ pārveidojuma areālā un robeža Z iet starp Atašienes un Rudzātu pagastiem.²⁹³ Arī M. Rudzītes 14. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksnē $\bar{u} > eu$, savukārt Stirnienes₄₃₃ un Atašienes₄₃₂ – $\bar{u} > yu$.²⁹⁴ Analizējot skaņu materiālu, atsevišķu teicēju valodā tika konstatēta arī \bar{u} diftongizēšanās par *ou*, kas pēc LVDA 49. kartes no kaimiņizloksnēm ir raksturīgi tikai Līvānu₄₃₆ izloksnei.²⁹⁵ Atsevišķi jāpievēršas teicējai 228₁₉₂₄, kas gan nosaucot vārdus, gan arī brīvā runā, konsekventi lieto *ou* (skat. 5. tabulu.). Meitas, teicējas 229₁₉₅₃, iespaidā šaubās vienīgi par vārdu *dūmi* – *d[eu]m'i // d[ou]m'i*. Šajā gadījumā var meklēt vairākus skaidrojumus, balsoties sociolingvistiskajā informācijā par teicēju un šīs apdzīvotās vietas vēsturē: 1) teicēja ir Līvānu draudzei piederīga luterāne; 2) teicējas māte ir no Kalupes₄₄₅, kur konstatētas luterāņu *salas* ar raksturīgu $\bar{u} > ou$ pārveidojumu;²⁹⁶ 3) 19. gs. b. Tūmeņos dzīvoja tikai divas luterticīgas ienācēju

²⁸⁸ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 239. lpp.

²⁸⁹ Turpat. 239. lpp.

²⁹⁰ Breidaks, A. *Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*. Daugavpils: DPU izdevniecība „Saule”, 1996. 24. lpp.

²⁹¹ Endzelīns, J. *Latviešu valodas skaņas un formas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938. 41. lpp.

²⁹² Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 159. lpp.

²⁹³ Latgales izoglosu karte. Fonētiskās atšķirības. Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

²⁹⁴ Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 126-127. lpp.

²⁹⁵ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 239. lpp.

²⁹⁶ Trumpa, E., *Latviešu ģeolingvistikas etīdes*. Rīga: Zinātne, 2012. 60. lpp.

ģimenes ar tādu pašu uzvārdu kā teicējai,²⁹⁷ un arī 1940. g. te dzīvoja ģimenes tikai ar šādu uzvārdu²⁹⁸, kas var liecināt, ka šie luterticīgie ienācēji Tūmeņos dzīvoja diezgan noslēgti un, asimilējoties vietējā latgaliskajā vidē, bet saglabājot luterticību un esot piederīgiem Līvānu draudzei, izveidoja jauktu izloksnes variantu. Visi šie apstākļi liedz uzskatīt 228₁₉₂₄ par „tīras“ Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātāju, taču nevar arī ignorēt šo *ū* pārveidojumu, jo tas sastopams arī citu teicēju runā.

Vārdā *krūmi* diftongs *ou* parādās 44₁₉₃₂ teicējam no Ošas labā krasta – *kr[ou]m'i*, lai gan citos vārdos lieto pārveidojumu *ū > yu*. Taču arī šis teicējs nav uzskatāms par „tīras“ Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātāju, jo abi vecāki nav vietējie (skat. 1. tabulu).

52₁₉₂₉ respondente lieto grūti klasificējamu, dziļu, nenospriegotu skaņu, kas vārdos *aizsūtīja*, *krūmi* līdzinās starppakāpei starp *yu* un *eu*. Vārdu *lūgšana* ir ierunājusi 6 reizes, no tām 5 ar skaidri saklausāmu *ou* – *l[ou]gšona*, vienreiz ar neskaidri izrunātu, dziļu, nenospriegotu *eu//yu*, arī vārdu *būs* vairākas reizes ierunājusi ar *ou*. Vietniekvārdu *mūs* izrunā dažādi – *m[û]s // m[ŷû]s // m[ou]s*. Jāatzīmē, ka šī teicēja nesauca vārdus pēc fonētikas anketas, bet gan runāja brīvā tekstā. Arī viņa līdzīgi kā 228₁₉₂₄ ir vietējā, taču iespaidu uz *ū* diftongizēšanu varēja būt atstājusi atstājusi māte, kas ir no Līvāniem vēsturiski piederīgās Eņģeļu sādžas (skat. 1. tabulu).

V. Rūķes kartē 6.b izoglosa, kas šķir *ū > ou* un *ū > yu* nošķel Rudzātu pagasta pašu R malu (tajā, iespējams, varētu atrasties arī 52₁₉₂₉ respondentes dzimtā vieta Brīsla).²⁹⁹ Tiesa, komentāros viņa Rudzātu pagastu iedala *ū > eu* areālā,³⁰⁰ tāpēc grūti spriest, kāpēc kartē tās R mala atrodas *ū > ou* lietojuma zonā. Protams, var pieļaut, ka tā ir bijusi raksturīga iezīme šim Rudzātu₄₃₇ izloksnes nostūrim, kas atrodas pie pašas robežas ar Līvānu₄₃₆ izloksni. Taču domājams, ka lielāka nozīme konstatētajos *ū > ou* gadījumos ir sociolingvistiskajiem faktoriem, jo neviens no teicējiem, kam abi vecākie ir vietēji, šādu formu nelieto.

Kopumā LLV *ū* skaņas atbilstmēs vērojama liela dažādība, taču, izanalizējot pēc iespējas lielāku vārdu skaitu ar *ū* skaņu, īpašu uzmanību pievēršot sociolingvistiskajiem un kultūrvēstures faktoriem, var secināt, ka Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un ZR daļā, kas impērijas laikā atradās Rēzeknes apriņķī, līdzīgi kā Stirnienes₄₃₃ un Atašienes₄₃₂ izloksnēs raksturīgs *ū > yu, iu*, savukārt A un D daļā – *ū > eu*. Fiksētās *ū > ou* drīzāk skaidrojamas ar šo atbilstmi lietojošo teicēju izcelsmi.

²⁹⁷ LVVA, 2706. f., 1. apr., 84. l., 346.-350. lp.

²⁹⁸ Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003. 173. lpp.

²⁹⁹ Latgales izoglosu karte. Fonētiskās atšķirības. Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.-188. lpp.

³⁰⁰ Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 144. lpp.

4.3. LLV divskaņu atbilstmes

4.3.1. Divskaņa *ai* atbilstmes

Divskanis *ai* ir latviešu valodas mantotos vārdos, kas atbilst lietuviešu un prūšu vārdiem ar *ai*, tāpēc jāsecina, ka tas ir mantots no baltu pirmvalodas.^{301 302}

Divskanis *ai* teicēju izrunā pamatā paliek nepārveidots. Piemēram, uzsvērtā zilbē *ai* vārdos *maize*, *aiz*, *gaisma*, *gailis*, *skaida* > *m[âi]z'ē*, *[âi]s*, *g[âi]sma*, *g[âi]l's'*, *sk[âi]da*, neuzsvērtā zilbē – *desmitais* > *dasmyt[âi]s*, priedēklī *aiz-* > *[âi]ssÿut'êit'*. Tas atbilst LVDA 50. kartei.³⁰³ Vārdu *kails* teicēji nelieto, tā vietā – *plÿks*. Divskaņa *ai* pārveidojums par *oi* vai *ei* netika konstatēts.

4.3.2. Divskaņa *au* atbilstmes

Divskanis *au* ir latviešu valodas mantotos vārdos, kas atbilst lietuviešu un prūšu vārdiem ar *au*, tāpēc jāsecina, ka tas ir mantots no baltu pirmvalodas.^{304 305}

Līdzīgi kā divskanis *ai* arī *au* Rudzātu⁴³⁷ izloksnē paliek nepārveidots, piemēram, vārdi *s[âu]l'ē*, // *s[âu]l'ä* ‘saule’, *br[âu]k't'*, *dr[âu]ga* ‘drauga’, kas atbilst LVDA 51. kartei.³⁰⁶ Divskaņa *au* pārveidojums par *ou* netika konstatēts.

4.3.3. Divskaņa *ie* atbilstmes

Latviešu valodas mantotiem vārdiem ar *ie* tikai lietuviešu valodā atbilst *ie*, lai gan arī ne vienmēr, savukārt prūšu valodā atbilst *ei*, kas var liecināt, ka latviešu valodas *ie* ir radies no baltu pirmvalodas *ei*.^{307 308}

³⁰¹ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 145. lpp.

³⁰² Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 73. plp.

³⁰³ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 240. lpp.

³⁰⁴ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 147. lpp.

³⁰⁵ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 74. plp.

³⁰⁶ LVDA: *fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

³⁰⁷ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 150. lpp.

³⁰⁸ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 76. plp.

a) Saknes zilbēs vārdos *sieva, zieds, sieviņa, pieci* Rudzātu₄₃₇ izloksnē *ie* tiek monoftongizēts par \bar{i} neatkarīgi no intonācijas – $s'[\bar{i}]va, z'[\bar{i}]c, s'[\bar{i}]v'eņa, p'[\bar{i}]c'i$, kas atbilst LVDA 53. kartei.³⁰⁹ Tāpat arī vārdos *liesma, niedre* u.c.

b) Refleksīvo infinitīvu galotnē *-ties* divskanis *ie* > \bar{i} , kas atbilst LVDA 78. kartei.³¹⁰

c) Vārdos ar skaņu kopu *ien* izloksnē vērojama tendence lietot īso *i* – vārdā *viens* S.Z.₁₉₆₃, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀ un 226₁₉₃₉ $v'[\bar{i}]nc$, arī vārdā *ceturtā* vairumam teicēju (10) lietots īsais *i* – $catùrd[\bar{i}]n'ę // catùrd[\bar{i}]n'ę$, tikai 2 teicēji lieto \bar{i} – $catùrd[\bar{i}]n'ę$ (64₁₉₃₀) un $catùrd[\bar{i}]na$ (57₁₉₄₁). Vārdā *diena* visiem teicējiem *ie* > \bar{i} .

d) Prievārdā *pie* *ie* > *i*, kamēr priedēklī *pie-* *ie* > \bar{i} , piem., *pielūdzam* > $p[\bar{i}]ļyuzam$.

e) Vārdā *liels* diftonga vietā tiek lietots $ę$, piem., $l[ę]ļajūs$ 'lielajos' vai $l'[\bar{ę}]la$ 'liela'.

Kopumā atšķirīgas atbilstmes netika konstatētas, lai gan fiksēti daži izņēmumi atsevišķos vārdos.

4.3.4. Divskaņa *ei* atbilstmes

Latviešu valodas mantoti vārdi ar divskani *ei* atbilst lietuviešu un prūšu valodas vārdiem ar *ei*, kas norāda uz to, ka divskanis *ei* ir mantots no baltu pirmvalodas.^{311 312}

Saknes zilbēs vārdos *meita, beigt* Rudzātu₄₃₇ izloksnē divskanis pamatā tiek pārveidots par $ęi, \bar{e}i$ vai saglabājas *ei*. Vārdā *meita* Ošas labajā krastā dzimušās teicējas S.Z.₁₉₆₃ un 45₁₉₄₂ *ei* > $ęi$, taču vairums labajā krastā dzimušo teicēju (43₁₉₃₃, 49₁₉₆₂, 52₁₉₂₉, 50₁₉₃₃) lieto pusplato vai šauru *e* – $m'[\bar{e}]ta // m'[\bar{ę}]ta$. Ošas kreisajā krastā dzimušie teicēji vairums izmanto $ęi$ – 57₁₉₄₁, 58₁₉₇₀, 59₁₉₃₆, 60₁₉₃₈, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀, 48₁₉₅₈, 61₁₉₃₂, 229₁₉₅₃, 63₁₉₇₁, šauru vai pusplato lieto 230₁₉₂₁, 66₁₉₉₃, 228₁₉₂₄, 11₁₉₆₁. Vārdu *beigt* ir ierunājuši tikai trīs teicēji (S.Z.₁₉₆₃, P.P.₁₉₅₀, T.R.₁₉₄₇), visi *ei* > $ęi$. Taču *ei* > *ai* pārveidojums netika konstatēts.

Skaidru robežu starp *ei* > $ęi$ un *ei* > $\bar{e}i // \bar{e}i$ noteikt nevar, lai gan iezīmējas tendence, līdzīgi kā gadījumos ar šaurā *e* pārveidojumiem, piem., vārdos *es, der, dreb* u.c., Ošas labajā krastā dzimušajiem teicējiem lietot šaurāku *e* nekā Ošas kreisajā krastā dzimušajiem. LVDA 52. kartē Rudzātu₄₃₇ izloksne norādīta kā *ei* > $ęi$ areāls, *ei* lietojums fiksēts Preiļu₄₃₉, Stirnienes₄₃₃,

³⁰⁹ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 243. lpp.

³¹⁰ Turpat. 268. lpp.

³¹¹ Rudzīte, M. Latviešu valodas vēsturiskā fonētika. Rīga: Zvaigzne, 1993. 149. lpp.

³¹² Zinkevičius, Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika I, Vilnius: Mokslas, 1980. 76. plp.

Atašienes₄₃₂ un Līvānu₄₃₆, līdz ar to nav pārsteidzoši *ei* lietojumu konstatēt arī Rudzātu₄₃₇ izlokšnē.³¹³

4.3.5. Divskaņa *uo* atbilstmes

Latviešu valodas mantotos vārdus divskanīm *uo* parasti atbilst lietuviešu valodas *uo*, prūšu valodā *o*, *oa* (Elbinas vārdnīcā) un *o*, *ō*, *ou* (katehismos)³¹⁴. Latviešu valodas *uo* var būt radies no baltu pirmvalodas un indoeiropiešu garā **o*.³¹⁵ M. Rudzīte norādījusi, ka *ie*, *uo* monoftongizācija ir jaunāka par citu augšzemnieku izlokšnēm tipisku pārveidojumu – *ī* un *ū* diftongizāciju, jo *ī* un *ū*, kas radies, monoftongizējot *ie* un *uo*, nav diftongizēts.³¹⁶

a) Rudzātu₄₃₇ izlokšnē saknes zilbēs *uo* monoftongizējas par patskani *ū* neatkarīgi no intonācijas – [û]zûls ‘ozols’, kûks ‘koks’, slûta ‘slotas’, zûb’i ‘zobi’, lûks ‘loks’, kas atbilst LVDA 54. kartei.³¹⁷ Arī neuzsvērtā zilbē *uo* > *ū*, piem., vol[û]da ‘valoda’.

b) Piedēklī *-uol-* vārdos *pūpols*, *dābols*, *sīpols*, *vītols* visiem teicējiem divskanis ir monoftongizēts par īso *u*. Izņēmums ir teicēja 229₁₉₅₃, kas lieto pagarinātu *u* vārdā *vīrols* – *v’ēit[ū:]ls*. Vārdā *ozols* teicēja 45₁₉₄₂ otrās zilbes *uo* > *o* – *ûz[ô]ls*, S.Z.₁₉₆₃ lieto paralēli – *ûz[û]ls* // *ûz[ô]ls*. Pamatā atbilst LVDA 69. kartei, kur Rudzātu₄₃₇ izlokšnē norādīts *uo* > *u*.³¹⁸

c) Substantīvu dsk. lokatīvā *uo* > *ū*, piem., *arodos* > *orûd[û]s* un *skapjos* > *skap[û]s*

d) Prievārdā *no* lietots īsais *u* – *nu*.

4.3.6. Divskaņa *ui* atbilstmes

Latviešu valodā ir tikai daži mantoti vārdi ar divskani *ui*, līdzīgi arī lietuviešu valodā tas ir reti sastopams. Prūšu valodā *ui* nav atrodamas.³¹⁹ Rudzātu₄₃₇ izlokšnes teicēji ierunājuši tikai aizgūtus vārdus *puika*, *puisis* ar divskani *ui*, un tajos *ui* palicis nepārveidots.

³¹³ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 242. lpp.

³¹⁴ Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980. 78. plp.

³¹⁵ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 154. lpp.

³¹⁶ Turpat. 243. lpp.

³¹⁷ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 244. lpp.

³¹⁸ Turpat. 259. lpp.

³¹⁹ Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993. 157. lpp.

4.4. Patskaņu atmešana un reducēšana gala zilbēs

a) Rudzātu₄₃₇ izloknei, tāpat kā vairumam augšzemnieku izlokšņu, nav raksturīga gala īsā patskaņa *a* atmešana vai reducēšana – vārdos *doba*, *koza*, *lopa*, *rūka* tie tiek saglabāti. Atbilst LVDA 70. un 71. kartei.³²⁰

b) *ījo*-celma lietvārdu galotnēs raksturīgs *i* zudums pirms -s, piem., *brālis* > *brūol's'*, *kurmīš* > *kūrm's'*, *zaķis* > *zacš*, *kaķis* > *kačs*. Vārdos *kurmīš* un *brālis* patskanis *i* ir zudis visiem teicējiem, kas šos vārdus ierunājuši – S.Z.₁₉₆₃, 226₁₉₃₉, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀, 228₁₉₂₄, 229₁₉₅₃. Tas atbilst LVDA 73., 74. 75. kartēm,³²¹ kurās atspoguļota leksēmu *brālis* un *kurmīš* lietošana Rudzātu₄₃₇ izloksnē bez *i*. Arī vārdā *šķūnis* vairumam teicēju ir zudis *i* – S.Z.₁₉₆₃, 50₁₉₃₃, 59₁₉₃₆, T.R.₁₉₄₇, P.P.₁₉₅₀. Izņēmums ir 229₁₉₅₃, kas lietojusi *šk'èun'is'*. Arī vārdos *pavasaris*, *zvirbulis* un *skroderis* konstatēts *i* zudums -s priekšā, kas atbilst LVDA 77. kartei.³²² Tāpat arī *ījo*-celma vairākzilbju lietvārdos *brālītis*, *latvietis* > *lat'v'ic'*, *brūol' eic'*, kas atbilst LVDA 76. kartei.³²³

c) Verbos 3. personas pagātnē var būt sastopams pēdējās zilbes zudums *aizgāja* > *àisgūoja* // *àizgūo*, *nevarēja* > *navarè*. Arī citos gadījumos ātrā runā medz zust gala zilbes.

Kopumā būtiskas atšķirības teicēju runā netika konstatētas.

4.5. Patskaņu iespraudumi gala zilbēs

o-celmu vsk. N. galotnēs vārdos *kakls*, *sesks*, *stiprs*, *putns* starp *l*, *k*, *r*, *n* un *s* ir dzirdams velārais jeb cietais *y* – *koklys*, *styprys*, *saskys*, *putnys*. Respondente 66₁₉₉₃ lieto literārajai valodai pietuvinātu formu *stiprys*. Šāda parādība ar *y* iespraudumu Rudzātu₄₃₇ izloksnē fiksēta arī LVDA 72. kartē.³²⁴

4.6. Secinājumi

Teicēju audio materiāla analīze apliecina, ka, analizējot fonētikas parādības, ir būtiski to darīt, ņemot vērā katra teicēja precīzu dzimšanas un dzīves vietu, pat ja tā ir tās pašas izlokšnes

³²⁰ LVDA: fonētika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013. 260., 261. lpp.

³²¹ Turpat. 265. lpp.

³²² Turpat. 267. lpp.

³²³ Turpat. 266. lpp.

³²⁴ Turpat. 262. lpp.

teritorijā. Analizējamās Rudzātu₄₃₇ izloksnes gadījumā ir ļoti svarīgi apzināt, vai teicējs dzīves laikā ir vai nav pārcēlies uz Ošas pretējā krasta teritoriju. Tikpat būtiska ir arī katra teicēja vecāku izcelsme – vai abi vecāki ir dzimuši tajā pat sādžā, vai ienākuši no Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas Ošas pretējā krasta, savukārt, gadījumos, kad kāds no vecākiem ir ienācējs no citas izloksnes, papildus jāapskata arī šīs izloksnes fonētiskās īpatnības. Maģistra darbā teicēju vecāku izcelsme ļāva skaidrot šķietamus izņēmuma gadījumus, kas atšķiras no citu konkrētajā Ošas krastā dzimušo Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātāju valodas. Piem., 230₁₉₂₁ teicējas runa liecina, ka viņa ir pārņēmusi vairākas būtiskas vokālisma īpatnības no savas mātes, kas bija Stirnienes₄₃₃ izloksnes runātāja.

Analīze tāpat rāda, ka teicēji, kas dzīves laikā ir pārcēlušies uz otru upes krastu (pamatā laulību rezultātā), vai kuru vecāki ir no citām izloksnēm, biežāk lieto paralēlas patskaņu atbilstmju formas, biežāk šaubās, un tāpēc nav uzskatāmi par „tīras“ izloksnes runātājiem. Piem., 61₁₉₃₂ teicēja kā *ū* atbilstmes lieto *eu // yu* ne tikai atkarībā no konkrētā vārda, bet abas paralēlformas vienā vārdā. Tādējādi analizē par uzticamākiem teicējiem uzskatāmi tie, kas paši un viņu vecāki dzimuši Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijas tai pat Ošas krastā un dzīves laikā nav mainījuši dzīvesvietu, pārceļoties uz upes pretējo krastu. Tādi no aptaujātajiem ir tikai 6 – katrā krastā pa trim. Taču, iespējams, jāņem vērā, ka 43₁₉₃₃ teicēja daudzus gadus jaunībā pavadīja izsūtījumā Sibīrijā, savukārt 49₁₉₆₂ pati atzīst, ka viņas izloksne ir mainījies pēc 8 gadu dzīvošanas Smelteros, Saunas pagastā.

Interesants ir 228₁₉₂₄ teicējas gadījums, kas rāda, ka, analizējot Latgales izloksnes, nozīme var būt arī teicēja konfesionālajai piederībai, jo līdzīgi kā Kalupes izloksnē ir konstatētas *ū > ou* lietotāju – luterāņu – salas, iespējams, agrāk, kad šādu vietējo luterāņu Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorijā bija vairāk, varēja runāt par šādām salām arī šajā izloksnē. Šobrīd tā ir tikai viena teicēja, bet viņas meitas runā *ū > ou* vairs netika konstatēts.

Atšķirības abu krastu teicēju runā vērojamas *e* atbilstmēs, jo Ošas labā krasta teicējiem raksturīgāks *e > e // ģ*, kamēr Ošas kreisā krasta teicēji pamatā *e > ģ*.

Tāpat atšķirības vērojamas garo patskaņu *ā, ē* un *ū* atbilstmēs.

LLV patskaņa *ā* atbilstmju analīze norāda, ka Ošas labā krasta teicēji biežāk izmanto sēliskajām izloksnēm raksturīgo *ā > oa // ua*. Šī krasta teicēju runā runā saklausāma arī Līvānu₄₃₆ izloksnei raksturīgā *ō* skaņa.

Analizējot *ē* atbilstmes, tika izdarīts secinājums, ka Ošas upe uzskatāma par nosacītu robežu, kuras labajā krastā teicēji pēc Rudzītes klasifikācijas atbilst izlokšņu grupai, kur katrs *ē > ģ*. Ne tik viendabīga aina vērojama upes kreisajā krastā, ko var pieskaitīt izlokšņu grupai, kur *ē >*

ie, ja neseko zilbe ar *e*, \bar{e} , savukārt pretējā gadījumā tiek lietots pārveidojums $\bar{e} > \bar{e}$. Tomēr, pat aplūkojot to teicēju, kas gan paši, gan abi vecāki ir vietējie, izmantotās atbildmes, var vērot diftongizēšanās tendenci arī vārdos, kur sekojošā zilbē *e*, \bar{e} (īpaši skaidri tas vērojams vārdā *mēness*). Labā krasta teicēju valodā šāda diftongizēšanās tendence netika novērota.

Savukārt \bar{u} atbildmes liecina, ka pa Ošas upi, iespējams, iet izoglosa, kas šķir $\bar{u} > yu$ lietojumu labajā krastā un $\bar{u} > eu$ lietojumu kreisajā krastā. Teicēji, kas divās paaudzēs ir vietējie, konsekventi lieto vienu no šīm formām, savukārt tie, kas vai nu mainījuši dzīvesvietu, vai kāds no vecākiem ir ienācējs, biežāk izmanto paralēlformas.

Apkopojot vokālismu atbildmes Rudzātu₄₃₇ izloksnes runātāju valodā, jāsecina, ka nevar runāt par viedabīgu izloksni, un, lai gan vairums patskaņu un divskaņu atbilstmju teicēju runā sakrīt, taču dažām parādībām nosacīta robeža novelkama aptuveni gar Ošas upi, kas sakrīt ar agrāko robežu starp Krievijas impērijas laika Rēzeknes un Daugavpils apriņķiem.

SECINĀJUMI

Izanalizējot Rudzātu₄₃₇ izloksnes apdzīvoto vietu piederību muižām, lauku sabiedrībām un pagastiem, tās iedzīvotāju migrāciju, konfesijas un piederību Romas katoļu draudzēm, aptaujāto teicēju un viņu vecāku izcelsmi, kā arī salīdzinot konstatētās atšķirības teicēju lietotajās LLV patskaņu atbilstmēs, galvenie secinājumi ir šādi:

1) No 1772. g. līdz 1918. g., atrodoties Krievijas impērijas pakļautībā, Latgales zemniekus apvienoja muižas, bet pēc dzimtbūšanas atcelšanas – lauku sabiedrības un pagasti, kā arī draudzes. 19. gs. 2. pusē sākās zemnieku pārvietošanās, iziešana no sava pagasta un zemes iepirkšana citviet, Latgalē ienāca ģimenes no Baltijas guberņām. Migrācija savā ziņā vājināja līdz tam pastāvējušās robežas starp muižām (vēlāk – lauku sabiedrībām), ap kurām bija veidojušās izloksnes.

2) Rudzātu₄₃₇ izloksnes teritorija sakrīt ar 1939. g. Rudzātu pagastu, kas tika izveidots 20. gs. 20. gados, apvienojot Stirnienes, Preiļu, Vārkavas un Līvānu pagastu nomales. Rudzātu draudze tika izveidota 1915. g., apvienojot Stirnienes, Preiļu un Līvānu draudžu nomales. Tas liecina, ka izloksnes teritorijā līdz tam nepastāvēja centrs, ap kuru būtu varējusi formēties šīs teritorijas iedzīvotājus vienojoša izloksne. Arī migrācija 19. gs. b. pagasta robežās bija maz izteikta, vienlaikus teritorijā ieplūda liels skaits ienācēju no citiem pagastiem un guberņām. Tādējādi netika konstatēts neviens kultūrvēsturisks apstāklis, kas varētu būt veicinājis viendabīgas izloksnes izveidi.

Vienīgā teritorija, kurā var runāt par kādu tikai tās iedzīvotājus apvienojošu faktoru ir Z un ZR daļa, kur zemnieki bija pakļauti sākotnēji Rudzātu muižai, vēlāk – Rudzātu lauku sabiedrībai, līdz ar to varēja nostiprināt sev raksturīgas, stabilas izloksnes īpatnības, taču arī šī teritorija bija saistīta ar pagasta centru Stirnienē.

3) Tā kā vēsturiski pastāvīgākā robeža, kas nošķir Rudzātu₄₃₇ izloksnes Z un ZR daļu no A un D bija Daugavpils un Rēzeknes apriņķu robeža, kas lielākajā daļā analizējamās teritorijas sakrīta ar Ošas upi, teicējus svarīgi klasificēt pēc dzimšanas vienā vai otrā upes krastā, pievēršot

uzmanību arī viņu vecāku izcelsmes vietai. Rezultātā no aptaujātajiem 23 teicējiem tikai 6 uzskatāmi par vietējiem vismaz divās paaudzēs.

4) Tika konstatētas būtiskas atšķirības LLV patskaņu atbilstēm, kas apstiprina, ka kultūrvēsturiskā robeža, ko mūsdienu kartē iezīmē Ošas upe, atspoguļojas arī nevienādā izloksnes lingvistisko īpatnību lokalizācijā:

- Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas labā krasta daļa pēc \bar{e} un \bar{u} patskaņu atbilstēm sakrīt ar Stirnienes₄₃₃ un Atašienes₄₃₂ izloksnēm (pēc LVDA datiem) un ietilpst izlokšņu grupās, kur $\bar{e} > \bar{e}$, bet $\bar{u} > yu, iu$. Tas nozīmē, ka šīs īpatnības ir veidojušās un nostiprinājušās laikā, kad šo trīs izlokšņu teritoriju vienoja, sākotnēji, piederība Vārakļānu Borhiem, vēlāk Stirnienes pagastam un Stirnienes draudzei. Ošas kreisā krasta teicēji $\bar{e} > ie, \bar{e}$, bet $\bar{u} > eu$.
- Ošas labā krasta teicēji biežāk izmanto sēliskajām izloksnēm raksturīgo $\bar{a} > oa // ua$. Šīm parādībām būtu nepieciešama papildu analīze, jo, tā kā šīs atbilstes lieto arī vecākās paaudzes teicēji, ar Rudzātu₄₃₇ neseno pievienošānu Līvānu novadam to nevar skaidrot. Šī krasta teicēju runā runā saklausāma arī Līvānu₄₃₆ izloksnei raksturīgā \bar{o} skaņa.
- Rudzātu₄₃₇ izloksnes Ošas labā krasta teicējiem noteiktos vārdos raksturīga LLV e saglabāšana vai pārveidošana par \underline{e} , kas to tuvina Līvānu₄₃₆ izloksnei. Ar Atašienes₄₃₂ izloksni nevar pilnvērtīgi salīdzināt, jo LVDA fiksētas skaņas ir norādītas citos vārdos. Lai rastu skaidrojumu šai parādībai, būtu nepieciešams salīdzināt ne tikai ar LVDA kartēm un to komentāriem, bet arī ar mūsdienu teicēju materiālu no kaimiņizloksnēm. Ošas kreisā teicēji $e > \underline{e}$, kas akustiski bieži robežojas ar \bar{a} , tātad vairāk līdzinās Vārkavas₄₃₈ un Preiļu₄₃₉ izloksnēs raksturīgai šīs skaņas atbilstmei.
- Ošas labā krasta teicējas 228₁₉₂₄ runā saklausāmās sēliskajām izloksnēm raksturīgās īpatnības apstiprina, ka Rudzātu₄₃₇ teritorijā ir pastāvējušas luterticīgo ienācēju salas, kurās vēl līdz mūsdienām ir saglabājušās šo ienācēju senās izloksnes pazīmes.

Tātad Rudzātu₄₃₇ izloksnes kultūrvēsture – apdzīvoto vietu dažādā administratīvā un draudžu piederība, kā arī iedzīvotāju migrācija – noteica to, ka mūsdienās nevar runāt par viendabīgu izloksni, jo izanalizētais un apkopotais fonētiskais materiāls apliecina, ka vairākas

izoglosas sakrīt ar bijušo Daugavpils un Rēzeknes apriņķu robežu. Tas nozīmē, ka šīs teritorijas atrašanās vienā administratīvā vienībā (Rudzātu pagastā) no 1925. līdz 1949. gadam nav bijusi pietiekami ilga, lai izlīdzinātos līdz tam abos Ošas krastos pastāvējušās lingvistiskās atšķirības. Tāpēc var teikt, ka šajā teritorijā gadu simtiem ilguši kultūrvēsturiskie procesi veicinājuši to, ka joprojām nav izveidojusies vienota Rudzātu⁴³⁷ izloksne.

Nākotnē būtu nepieciešams salīdzināt konstatētās LLV patskaņu un divskaņu atbilstes ne tikai ar LVDA, M. Rudzītes, A. Breidaka, V. Rūķes u.c. publicētajiem materiāliem par Līvānu⁴³⁶, Stirnienes⁴³³, Atašienes⁴³², Vārkavas⁴³⁸ un Preiļu⁴³⁹ izlokšņu īpatnībām, bet arī ar šo izlokšņu teicēju audio ierakstiem. Tādējādi varētu konstatēt, vai Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR daļa uzskatāma par kādas kaimiņizloksnes nomali, vai arī kādreiz pastāvējušie salīdzinoši labvēlīgie kultūrvēsturiskie apstākļi (viena muiža un lauku sabiedrība) ļāvuši šajā teritorijā izveidoties patstāvīgai izloksnei. Līdzīgus secinājumus varētu izdarīt arī par Rudzātu⁴³⁷ izloksnes A un D daļu, kas kultūrvēsturiski bija saistīta ar Preiļu⁴³⁹ un Vārkavas⁴³⁸, kā arī mazākā mērā – Līvānu⁴³⁶ – izlokšņu teritoriju.

AVOTU UN IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

ESF projekta „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes – Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas“ materiāli: teicēju 43₁₉₃₃, 45₁₉₄₂, 49₁₉₆₂, 44₁₉₃₂, 50₁₉₃₃, 52₁₉₂₉, 266₁₉₃₉, 57₁₉₄₁, 59₁₉₃₆, 64₁₉₃₀, 11₁₉₆₁, 48₁₉₅₈, 58₁₉₇₀, 60₁₉₃₈, 61₁₉₃₂, 63₁₉₇₁, 66₁₉₉₃, 228₁₉₂₄, 229₁₉₅₃, 230₁₉₂₁, atbildes uz „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas“ fonētikas aptaujas anketas jautājumiem un brīvā runa. 2010. – 2012. g. ieraksti.

Teicēju S.Z.₁₉₆₃ P.P.₁₉₅₀, T.R.₁₉₄₇. atbildes uz „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas“ fonētikas aptaujas anketas jautājumiem un brīvā runa. 2015. g. ieraksti.

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2706. f., 1. apr., 107. l. (Krievijas 1895. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiāli 1897. g.) Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2706. f., 1. apr., 180. l. (Krievijas 1895. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiāli 1897. g.). Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2706. f., 1. apr., 89. l. (Krievijas 1895. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiāli 1897. g.) Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2706. f., 1. apr., 96. l. (Krievijas 1895. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiāli 1897. g.) Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2706. f., 1. apr., 97. l. (Krievijas 1895. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiāli 1897. g.) Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2706.f., 1. apr., 84. l. (Krievijas 1895. gada tautas skaitīšanas Kurzemes, Vitebskas un Vidzemes guberņā materiāli 1897. g.) Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/> [skatīts 20.05.2015.]

Literatūra

Ancītis, K. *Aknīstes izloksne*. Rīga: Zinātne, 1977.

AŠĢTD200 – Armijas štāba ģeodēzijas-topogrāfijas daļas kartes. Mērogs 1:200000. Rīga, 1931–1940.

AŠĢTD75 – Armijas štāba ģeodēzijas-topogrāfijas daļas kartes. Mērogs 1:75000. Rīga, 1925–1931.

Boruks, A. *Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, 2003.

Breidaks, A. *Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*. Daugavpils: DPU izdevniecība „Saule“, 1996.

Brežgo, B. *Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861–1914*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1954.

Brežgo, B. *Latgolas inventari un generalmēreīšonas zem'u aproksti 1695–1784*. Daugavpils: VI.Lōča izdevnīceiba, 1943.

Brežgo, B. *Latgolas zemnieki krīvu dzimtbūšanas laikūs*. Viļaka: J. Cybuļska izdavums, 1940.

Būmanis, J. *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga, 2003.

Cakuls, J. *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrijas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1997.

Cekula, Z. Daugavpils rajona Latgales daļas apdzīvoto vietu nosaukumi. *Acta Latgalica 11*. Rēzekne : Latgolas Pētnīceības institūta izdevnīceiba, 2001. 180.–233. lpp.

Ceturtā tautas skaitīšana Latvijā 1935. gadā. Iedzīvotāju skaits, dzimums un pavalstniecība. Salnītis, V. (sast.). Rīga, 1936.

Dunsdorfs, E. *Latgales vēsturiskās kartes*. Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 1991.

Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture 1710–1800*. Stokholma: Daugava, 1973.

Endzelīns, J. *Latviešu valodas skaņas un formas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938.

Endzelīns, J. Latvijas vietu vārdi. 2. daļa. Kurzemes un Latgales vārdi. Darbu izlase, 4. sēj., 1. daļa. Grabis, R. (atb. red.). Rīga: Zinātne, 1981.

Hołowinski, I. *Mogiļovas arhidiecēzes draudžu un tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu saraksti*, 1850. Aglonas bazilikas arhīva materiāli. Pieejams: http://home.lu.lv/~etrumpa/Dialekti/DATUBAZE/A_SARAKSTI_DRAUDZU_1.html [skatīts 20.05.2015.]

Iekšzemē. *Daugavas Vēstnesis*. 1924, 5. sept.

Kemps, F. *Latgalieši*. Rīga: D. Zeltiņš, 1910.

Kursīte, J., Markevica K. Ieskats Vārkavas novada un pagasta vēsturē. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 12.–23. lpp.

Latgales izōglosu karte. Fonētiskās atšķirības. Rūķe, V., Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.–188. lpp.

Latviešu konversācijas vārdnīca. X. sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.–1940.

Latviešu konversācijas vārdnīca. XVIII sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.–1940.

Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materialu vākšanas programma. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954.

Latvijas Armijas štāba Ģeodēzijas–Topogrāfijas daļas Latvijas topogrāfiskā karte. Mērogs: 1:75000. Rīga, 1924–1935. Pieejams: <http://www.lithuanianmaps.com/Maps1931-38.html> [skatīts 20.05.2015.]

Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums. Rīga: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2007.

Latvijas pagastu saraksts. *Valdības Vēstnesis*. 1925, 3. aug.

LCK – Latvijas ceļu karte. Mērogs 1:200000. Rīga: Šoseju un zemesceļu departaments, 1940.

LGIA Vietvārdu datubāze. Pieejams: <http://vietvardi.lgia.gov.lv> [skatīts: 20.05.2015.]

Likums par Latvijas teritorijas iedalīšanu apriņķos. *Valdības Vēstnesis*. 1924, 26. jūn.

LVDA – *Latviešu valodas dialektu atlants: fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

Malahovskis, V. Sādžas koncepts Latgalē. *Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali, III*. Rēzeknes augstskola, 2011. 142.–153. lpp.

Maldups, A. *Apriņķu un pagastu apraksti*. Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1937.

Mieriņa, A. Latvijas administratīvais iedalījums (1918–1940). *Latvijas zemju robežas 1000 gadus*. Caune, A. (sast.). Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1999. 210.–240. lpp.

Mieriņa, A. Robežas un administratīvi teritoriālais iedalījums Latvijas teritorijā (19. gs. – 1918. g. novembris). *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Caune, A. (sast.). Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 1999. 148.–181. lpp.

Okupētās Latvijas administratīvi teritoriālais iedalījums: vēsturiskās uzziņas un pārvaldes iestāžu arhīvu fondu rādītājs (1940 – 1941, 1944 – 1990). Bērze D. (sast.). Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, 1997.

Punka, A. Agrārā reforma. *Latvijas zeme, zemnieki un viņu darbs*. Grinens, V. (red.). Rīga: Lauksaimniecības pārvaldes izdevums, 1940. 87.–97. lpp.

Punka, A. Latviešu zemnieku likteņgaitas pagātnē. *Latvijas zeme, zemnieki un viņu darbs*. Grinens, V. (red.). Rīga: Lauksaimniecības pārvaldes izdevums, 1940. 51.–87. lpp.

Reķēna, A. *Kalupes izloksnes vārdnīca*. 1. sēj. A–M. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998.

Rīkojums pagastu robežu noapaļošanas lietā. *Valdības Vēstnesis*. 1924, 30. okt.

Rudzīte, M. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005.

Rudzīte, M. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne, 1993.

Rūķe, V. Latgales izlokšņu grupējums. *Filologu biedrības raksti*, 19. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1939. 133.–188. lpp.

Stafecka, A. Vārkavas novada valoda izlokšņu robežjoslā. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 104.–116. lpp.

Strods, H. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772–1959*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1989.

Stūre, I. „Uz gobolim voi jōgaist!“: Vārkavas sādžu pagātnes ainavu stāsti. *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Kursīte, J., Stauga, J. (sast.) Rīga: Madris, 2008. 24.–45. lpp.

Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800–1914*. Rīga: Avots, 1991.

Trumpa, E., *Latviešu ģeolingvistikas etīdes*. Rīga: Zinātne, 2012.

Turlajs, J., Milliņš, G. *Latvijas apdzīvotās vietas. Klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Jāņa Sēta, 1998.

Valdības uzsaukumi. *Pagaidu valdības vēstnesis*. 1918. 14. dec.

Valdības Vēstnesis. 1925, 26. jūn.

Zeile, P. *Latgales kultūras vēsture: no akmens laikmeta līdz mūsdienām*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2006.

Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas, 1980.

Большая карта Российской Империи 1812 года для Наполеона. Реејамс: http://www.etomesto.ru/map-atlas_1812/ [skatīts 20.05.2015.]

Военно-Топографическая карта Российской империи. Трехверстовка. 1846–1863 гг. Реејамс: <http://www.etomesto.ru/shubert/> [skatīts 20.05.2015.]

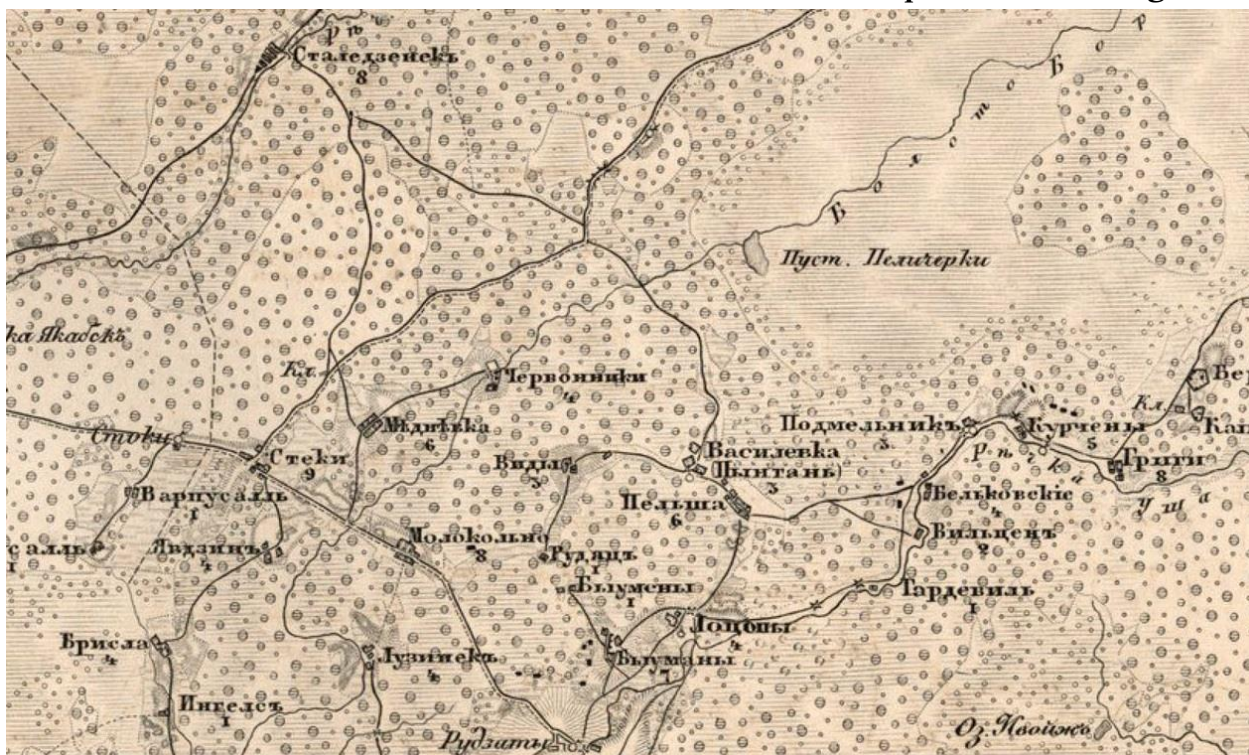
Генеральная карта Витебской губернии. Географический Атлас Российской Империи. Санкт-Петербург, 1824 г. Реејамс: <http://libinfo.org/index.php?dir1=10&dir2=03&dir3=05> [skatīts 20.05.2015.]

Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. V Витебская губерния. Санкт-Петербург: Центральный статистический комитет Министерства внутренних дел, 1899. 1. тет.

Планы генерального межевания. Масштаб 1:84000. 1780-х гг.

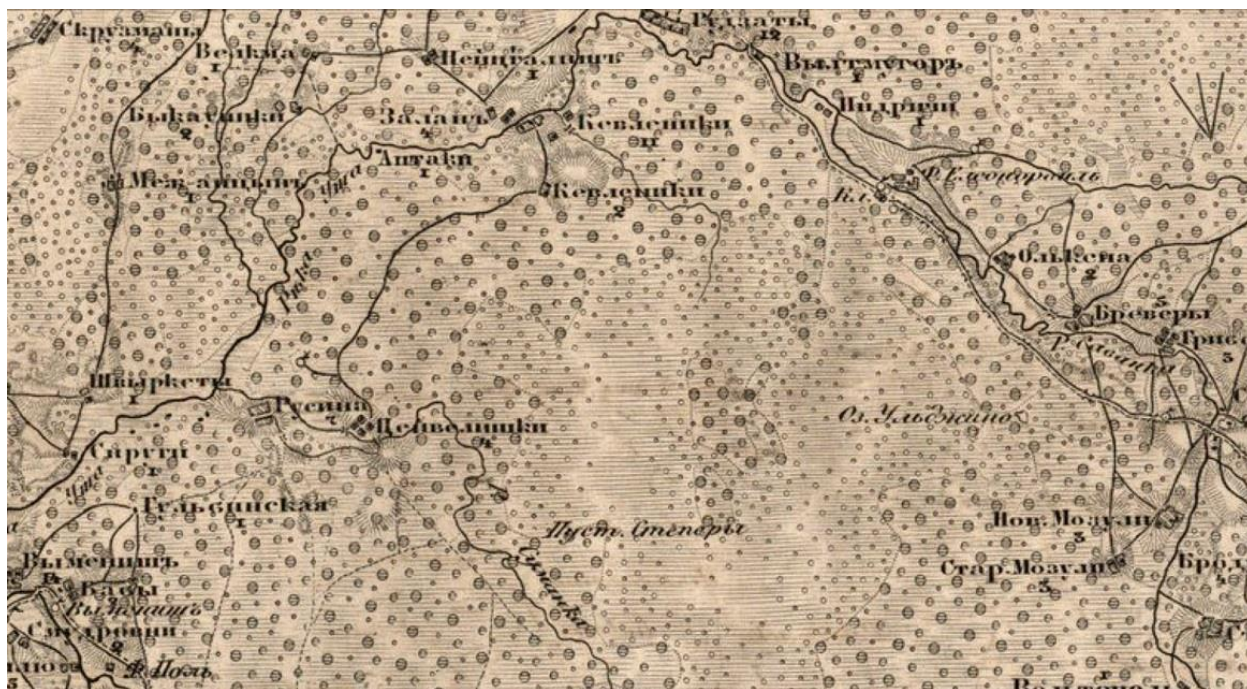
Списокъ населенных мѣстъ Витебской губерніи. Витебскъ: Витебскаго губернскаго статист. комитета и губернской типо-литографіи, 1906.

Krievijas impērijas trīsverstu militāri topogrāfiskās kartes
(Военно-Топографическая карта Российской империи) (1867. g.)
5. lapas IX rindas fragments

Крiевiяi импiриi трiсверсту милiтарi топогрiфiскi картi
(Военно-Топографическая карта Россiйской империи) (1867. г.)

5. lapas X rindas fragments

148

№ Листа 148

Безплатно

ПЕРВАЯ ВСЕОБЩАЯ ПЕРЕПИСЬ

населенія Россійской Имперіи

на основаніи ВЫСОЧАЙШЕ УТВЕРЖДЕННАГО ПОЛОЖЕНІЯ 5 Іюня 1895 года.

Губерніе или области: Витебская ПЕРЕПИСНОЙ ЛИСТЪ Уездъ или округъ: Вилкомирскій
ФОРМА А.

Съ переводомъ на латышскій и нѣмецкій языки.

Переписной участ. № 1 Сельское общество или общество городскихъ домовъ Городъ
 Станъ № 1 или полицейскій участокъ № 1 Городской
 (Перенести въ подчиненную общину и указать №)

Улицы, переулки, площади или соотвѣствующія имъ улицы Вилкомирская Село, деревня или другое поселеніе на земляхъ государственнаго общества (указать подробно въ какой уездъ относится и его название) Дер. Заланти

Имя, отчество и фамилія хозяина дома И. д. д. Писаревичъ Заланти

Хочетъ ли жить въ собственномъ-ли домѣ? _____ или въ квартирѣ въ чужомъ домѣ? _____

Сколько во дворѣ жилища строеній?

Всѣ эти жилища строены въ каменномъ	Число строеній	Всѣ эти жилища строены въ кирпичномъ	Число строеній
1		6	
2		7	
3		8	
4		9	
5		10	

Примечаніе. Въ столбцахъ отнормированныхъ къ числу домовъ въ каменномъ и кирпичномъ, если жилища живутъ въ своемъ домѣ или въ квартирѣ въ чужомъ домѣ. Если же въ домѣ живутъ государственнаго общества, то на переписи должны быть указаны все жилища государственнаго общества, а жилищъ въ каменномъ и кирпичномъ не указываютъ. Строенія въ дворѣ принадлежатъ къ каменнымъ или кирпичнымъ, въ которыхъ живутъ государственнаго общества, а жилищъ въ каменномъ и кирпичномъ не указываютъ. Строенія въ каменномъ и кирпичномъ не указываютъ. Строенія въ каменномъ и кирпичномъ не указываютъ.

Безплатно. № Листа *11*

ПЕРВАЯ ВСЕОБЩАЯ ПЕРЕПИСЬ

населения Российской Империи,
на основании ВЫСОЧАЙШЕ УТВЕРЖДЕННОГО ПОЛОЖЕНИЯ 5 Июня 1895 года.

Губернія или область: *Латвийская* ПЕРЕПИСНОЙ ЛИСТЪ *Уезд или округа: Латвийский*
ФОРМА Б.

Съ переводомъ на латышскій и нѣмецкій языки.

Переписной участокъ № *1* Сельский участокъ № *11* Станъ или полицейскій участокъ № *3*

Какой профессии? (Пашенному работнику, фабричному рабочему, деревенскому мастеру, ремесленнику, торговцу, земледельцу, садовнику, садовому рабочему, слуге, и т. п.). Профессия, ремесло, занятие и родъ занятий *Учитель гимназическаго училища*

Кому принадлежит означенный участокъ или на чей счетъ занятъ означенный участокъ? *Генералъ Михаилъ Александровичъ Пашковъ*

Число жителей въ этомъ домохозяйствѣ *19* № домохозяйства *11*

Служа ли воеводамъ, жандармамъ, стрелкамъ? *1*

Наименованіе лица по переписи	Число летъ	Наименованіе лица по переписи	Число летъ
<i>1. Мать</i>	<i>48</i>	<i>2. Отецъ</i>	<i>48</i>
<i>3. Дочь</i>	<i>19</i>	<i>4. Сынъ</i>	<i>18</i>
<i>5. Дочь</i>	<i>12</i>	<i>6. Сынъ</i>	<i>8</i>
<i>7. Дочь</i>	<i>7</i>	<i>8. Сынъ</i>	<i>7</i>

Подсчетъ населения въ день, къ которому призрета перепись.

Всего наличнаго населенія.		Полное число жителей здѣсь живущихъ.		На чужой сторонѣ временно отсутствующихъ жителей.	
М.	Ж.	М.	Ж.	М.	Ж.
<i>48</i>	<i>49</i>	<i>72</i>	<i>78</i>	<i>8</i>	<i>7</i>

Подпись, печать, подлинное изображеніе *Филиппъ*

**Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas apdzīvoto vietu
administratīvā piederība 1784.–2013. g.**

Ieteiktais nosaukums (2007. g. un 1998 g. sarakstā), of. ³²⁵ u.c. nosaukumi	Īpašums 1784. g. kadastrā	Aprīņķis, pagasts un lauku sabiedrība vai īpašnieks 1897. g. tautas skaitīšanas aptaujas lapās	Aprīņķis, pagasts, lauku sabiedrība / īpašnieks 1906.g. sarakstā	Pagasts J. Endzelīna vietvārdu sarakstā uz 1920.–1925. g.	Novads, pagasts LĢIA Vietvārdu datubāzē 2013. g.
Aizpūre (of.) (2007, 1998), <i>Aizpore</i>		<i>влад. заст. Айцпура</i> , Daugavpils aprīņķis, muižn. Reita īp.	<i>заст. Айцпура</i> , Daugavpils apr. Vārkavas pag., Reita īp.	<i>aizpurve</i> , Vārkavas pag.	Līvānu novads, Rožupes pag.
Aleksandrova (of.) (2007, 1998)		<i>поселокъ Александрова</i> , Daugavpils apr., muižn. Gulķeviča īp.			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Alksniši ³²⁶ (2007), <i>Alksniši</i> (1998), <i>Alksniši</i> (of.)		<i>поселокъ Альксниши</i> , Daugavpils apr., zemn. Ivbuļa īp. / <i>поселокъ Альксниши</i> , Daugavpils apr., zemn. Gudļevska īp.	<i>Фольв. Альксниши</i> , Daugavpils apr., Preiļu pag., zemn. Ivbuļa īp.	<i>alksnīši</i> , Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Aptaka (2007, 1998)		<i>заст. Аптека</i> , Daugavpils apr., muižn. Gulķeviča īp.		<i>aptēka</i> , Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rožupes pag.
Barauka (2007, 1998), <i>Borovka</i> (of.)		<i>заст. Баровка</i> , Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s. / <i>заст. Боровка</i> , Daugavpils apr., zemn. Eņģeļa–Turka īp.			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Bikauniķi (2007, 1998), <i>Bikaunieki</i> (of.), <i>Bykauniki</i>		<i>дер. Быкауники</i> , Daugavpils apr., Līvānu pag., Līvānu l.s.	<i>дер. Быкаунекъ</i> , Daugavpils apr. Līvānu pag., Līvānu l.s.	<i>bikaunieki</i> , Rudzātu pag. / Līvānu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Būmaņi (2007), <i>Būmaņi</i> (of.) (1998), <i>Byumaņi</i>			<i>дер. Бывманы</i> , Rēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.	<i>būmaņi</i> , Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Briuveri (2007, 1998), <i>Brūveri</i> (of.), <i>Bryuveri</i>		<i>дер. Бриверы</i> , Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.	<i>дер. Бриверы</i> , Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Brisla (2007, 1998), <i>Brisla</i> (of.), <i>Brieslas</i>			<i>дер. Брислы</i> , Rēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.	<i>brīšlas</i> , Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Caunes (of.) (2007, 1998), <i>Caunis</i>		<i>селения Цауни</i> , Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.	<i>дер. Цавня</i> , Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Cīlauka (2007, 1998), <i>Cielauka</i> (of.)		<i>влад. заст. Мадаля-целя I un II</i> , Daugavpils apr., muižn. Reita īp.			Līvānu novads, Rožupes pag.

³²⁵ Pēc LĢIA Vietvārdu datubāzes. Pieejams: <http://vietvardi.lgia.gov.lv> [skatīts: 20.05.2015.]

Čirvoļņiki (2007, 1998), <i>Čirvoļņiki (of.)</i>		<i>дер. Червоники, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>дер. Червоники, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Druvas (of.) (2007, 1998), <i>Dryvys, Drivas</i>				<i>druva, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Eleonorvīle (of.) (2007, 1998), <i>Skarbauska</i>		<i>Им. Елеонорвилъ, Daugavpils apr., namn. Petskova īp.</i>	<i>Им. Елеонорвилъ, Daugavpils apr., Preiļu pag., namn. Petskova īp.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Eriņbirze (of.) (2007, 1998), <i>Eriņbirze</i>		<i>заст. Энерберзя, Daugavpils apr., zemn. Kankara un Aizpūra īp./ заст. Эрнь-Берзя, Daugavpils apr., muižn. Reita īp.</i>			Līvānu novads, Rožupes pag.
Gaigalova (of.) (2007, 1998)		<i>влад. заст. Гайголово, Daugavpils apr., Reuta īp.</i>		<i>gaigalava, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Gardriviši (2007, 1998), <i>Gardriviši (of.)</i>			<i>дер. Гардривиши, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>gaŗdruviši, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Jaudzemi (of.) (2007, 1998), <i>Jaudzemi</i>			<i>дер. Явдземы, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>jaudzimi, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Kazimirovka (of.) (2007, 1998)					Līvānu novads, Rožupes pag.
Kiuliniki (2007, 1998), <i>Kivlenieki (of.), Keuliniki, Kūlenieki, Kiulenieki</i>	<i>дер. Кевлиникъ, Daugavpils apr., Preiļu un Vārkavas īp.</i>	<i>дер. Кивленики, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>	<i>дер. Кивленики, Daugavpils apr. Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>	<i>kūlenieki, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Korsikova (of.) (2007, 1998)		<i>заст. Корсаково - Зеленполь, Daugavpils apr., zemn. Upenieka īp.,</i>			Līvānu novads, Rožupes pag.
Kurčini (of.) (1998)		<i>дер. Курчины, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>дер. Курчины, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>kuŗčini, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Laivacumi (2007), <i>Otrie Laivacumi (1998), Laivacums</i>		<i>влад. заст. Лайва-вацумъ, Daugavpils apr., muižn. Reita īp.</i>	<i>заст. Лейвацума, Daugavpils apr., Vārkavas pag., Reita īp.</i>	<i>lāivacums, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Liuziniki (2007, 1998), <i>Lūzenieki (of.), Lyuzintiki</i>			<i>дер. Лывзеники, Rēzeknes apr., Stirnienes pag. Rudzātu l.s.</i>	<i>lūzenieki, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Locupi (2007), <i>Lācupi (of.) (1998), Luocupi, Lacupji</i>			<i>дер. Лоцупники, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>lācupji, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Medņauka (2007, 1998), <i>Medņevka (of.)</i>	<i>дер. Меднора, Rēzeknes apr., Varakļānu īp.</i>	<i>дер. Мѣдњевка, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s. / заст. Медњевка, Rēzeknes apr., muižn. fon Gejman īp.</i>	<i>дер. Мѣдњевка, Rēzeknes apr., Stirnienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>medņauka, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Mežvidi (of.) (2007, 1998)					Līvānu novads, Rudzātu pag.

Molakolns (2007, 1998), <i>Mālkalns (of.), Muolakolns</i>	<i>дер. Молоколна, Рēzeknes apr., Varakļānu īp.</i>		<i>дер. Молоколно, Рēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>māļakalns, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Nadzežda (of.) (2007), <i>Nadežda</i> (1998)		<i>поселение Надежда, Daugavpils apr., zemn. Briškas īp.</i>			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Neicgaļi (2007, 1998), <i>Nīcgaļi (of.), Neicgali</i>			<i>дер. Нейцгали, Рēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Novomisle (of.) (2007, 1998)					Līvānu novads, Rožupes pag.
Novoseļje (of.) (1998)		<i>заст. Новоселье, Daugavpils apr., namn. Budencova īp.</i>			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Ožkaļņiši (2007), <i>Ožkaļņiši (of.)</i> (1998), <i>Uožkaļņiši, Ožkaļnieši, Āžkaļnieši</i>		<i>дер. Ошкальники, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>	<i>дер. Ошкальники, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>	<i>āžkaļnieši, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Patmaļka (1998)			<i>дер. Патмалька, Рēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.</i>	<i>patmalnieki, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Peivelišķas (of.) (2007), <i>Peiveliški</i> (1998), <i>Peivelišķys</i>	<i>дер. Певлиники, Daugavpils apr., Preiļu un Vārkavas īp.</i>	<i>влад. фолв. Пейвилишки, Daugavpils apr., muižn. Reita īp.</i>		<i>pēivelišķys, Rudzātu pag. / pēivilišķas, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Pelēcore (2007), <i>Pelēčāre (of.)</i> (1998), <i>Pelēčuore</i>	<i>дер. Пелечора, Рēzeknes apr., Varakļānu īп.</i>	<i>заст. Пеличерокъ, Рēzeknes apr., muižn. fon Gejmana īpašums</i>	<i>заст. Пелечерка, Рēzeknes apr., Stirmienes pag., Turīna un Mirošņиченко īп.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Pelši (2007, 1998), <i>Pelši (of.)</i>			<i>дер. Пельши, Рēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Piļupsola (of.) (2007, 1998), <i>Piļupi</i>		<i>дер. Пилюпы, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s. / заст. Пилюпсoла, Daugavpils apr., muižn. Guļkeviča īп.</i>	<i>дер. Пилюпы, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Pintāni (of.) (2007, 1998), <i>Pyntāni</i>			<i>дер. Пынтаны, Рēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Pridauka (2007, 1998)			<i>заст. Придовка, Daugavpils apr., Vārkavas pag., Reita īп.</i>	<i>priedavka, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Punduri (2007, 1998), <i>Pundurieši, Punduriši</i>		<i>Им. Пундоры, Daugavpils apr., namn. Budencova īп.</i>	<i>им. Пундуры, Daugavpils apr., Preiļu pag, namnieka Budencova īп.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Pūdusola (2007, 1998), <i>Podusala (of.)</i>		<i>влад. заст. Пуда-сола I un II, Daugavpils apr., muižn. Reita īп.</i>			Līvānu novads, Rožupes pag.
Rogonoka (2007, 1998), <i>Rogonovka (of.)</i>		<i>заст. РоганьБэка, Daugavpils apr., namn. Budencova īп.</i>			Līvānu novads, Rudzātu pag.

Rubinkolns (2007, 1998), <i>Rubeņkalns (of.), Rubynkolns</i>					Līvānu novads, Rožupes pag.
Rudzāteņas (2007, 1998), <i>Rudzētiņas (of.), Rudzātenis, Rudzātiņas, Rudzāteņi</i>					Līvānu novads, Rudzātu pag.
Rudzāti ³²⁷ (of.) (2007, 1998)	<i>дер. Рудзаты I, II, Rēzeknes apr., Varakļānu īp.</i>		<i>дер. Рудзаты, Rēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s. / им. Рудзаты, Rēzeknes apr., Stirmienes pag., гр. Plātera–Zīberga īp.</i>	<i>rudzētas, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Rudzāti ³²⁸ (of.) (2007, 1998)	<i>дер. Рутцеты, Daugavpils apr., Preiļu un Vārkavas īp.</i>	<i>селение / дер. Рудзаты, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s. / при дер. Рудзаты влад. Усадьба, Daugavpils apr., Preiļu pag., Skuteļa īп.</i>	<i>дер. Рудзаты, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>	<i>rudzētas, Rudzātu pag.</i>	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Rusiņi (of.) (2007), <i>Rūšiņi</i> (1998)	<i>дер. Русина, Daugavpils apr., Preiļu un Vārkavas īп.</i>	<i>дер. Русины, Daugavpils apr., Vārkavas pag., Rožupes l.s.</i>	<i>дер. Русины, Daugavpils apr., Vārkavas pag., l.s.</i>	<i>rusiņi, Rudzātu pag. / rusiņi, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Samuldrīva (2007), <i>Samuldruva (of.)</i> (1998), <i>Samuldryva</i>		<i>влад. заст. Сумаль-дрива, Daugavpils apr., muižn. Reita īп.</i>		<i>samuldrīva, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Sličauka (of.) (1998)		<i>заст. Слищовка, Daugavpils apr., zemn. Gudļevska īп.</i>			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Soltupe (of.) (2007, 1998)		<i>поселокъ Солтопы, Daugavpils apr., namn. Budencova īп. / заст. Солтупы, Daugavpils apr., земн. Liuznieka īп. / заст. Солтупы, Daugavpils apr., земн. Velmes īп. / заст. Солтопы, Daugavpils apr., земн. Bogdanova īп.</i>	<i>заст. Солтупа, Daugavpils apr., Preiļu pag., zemnieka Velkmes īп.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Sprīdi (of.) (2007, 1998), <i>Sprūdi, Sprūdi</i>		<i>поселокъ / усадба Спрывды, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.</i>			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Staņislavova (of.) (2007, 1998)		<i>заст. Станиславово, Daugavpils apr., muižn. Gulķeviča īп.</i>			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Steķi (of.) (2007, 1998), <i>Steki</i>	<i>дер. Стеки, Rēzeknes apr., Varakļānu īп.</i>		<i>дер. Стеки, Rēzeknes apr., Stirmienes pag., Rudzātu l.s.</i>		Līvānu novads, Rudzātu pag.
Stepores (2007, 1998), <i>Stepuoris</i>		<i>влад. заст. Стенура, Daugavpils apr., muižn. Reita īп.</i>	<i>заст. Стенары, Daugavpils apr., Vārkavas pag., Reita īп.</i>	<i>stepāre jeb „steperi“, Vārkavas pag.</i>	Līvānu novads, Rožupes pag.
Sumanka (of.) (2007)		<i>влад. заст. Суманка, Daugavpils apr., muižn. Reita īп.</i>			Līvānu novads, Rožupes pag.

³²⁷ Bijusī Rudzātu muiža Ošas labajā krastā

³²⁸ Bijušais Rudzātu ciems Ošas kreisajā krastā

Šauri (of.) (2007, 1998), Šauris, Šaures		заст. Шавры, Daugavpils apr., zemn. Ivbuļa ip.			Līvānu novads, Rudzātu pag.
Tūmeņi (2007), Tomīņi (of.) (1998), Tūmeni		заст. Туманишки, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.		tūmeņi, Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rožupes pag.
Vīdi (of.) (2007, 1998), Vydi	дер. Виды, Rēzeknes apr., Varakļānu ip.		дер. Виды, Rēzeknes apr., Stimienes pag., Rudzātu l.s.	vidi, Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Vilcāni (of.) (2007, 1998), Vylcāni	дер. Вилцаны, Rēzeknes apr., Varakļānu ip.		дер. Вилцаны, Rēzeknes apr., Stimienes pag., Rudzātu l.s.	vilcēni, Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Vilkmugure (of.) (1998)		дер. Вилкмогура, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.	дер. Вилкмогуры, Daugavpils apr., Preiļu pag., Eleonorvīles l.s.	vilkmugara, Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Zalāni (of.) (2007, 1998)	дер. Залань, Rēzeknes apr., Varakļānu ip.	дер. Заланы, Rēzeknes apr., Stimienes pag., Rudzātu l.s.	дер. Заланы, Rēzeknes apr., Stimienes pag., Rudzātu l.s.	zalāni, Rudzātu pag.	Līvānu novads, Rudzātu pag.
Zelčēnovka (1998)					Līvānu novads, Rožupes pag.

**Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas apdzīvoto piederība
Romans katoļu draudzēm 1850.–1978. g.**

Ieteiktais nosaukums (2007. g. un 1998 g. sarakstā), of. u.c. nosaukumi	Draudzes piederība 1850. g. Holovinska sarakstā	Draudzes piederība / konfesija 1906. g. sarakstā	Draudzes piederība 1978. g.
Brisla (2007, 1998), <i>Brisla (of.), Brieslas</i>	<i>Brisli</i> , Stirnieņes R.k.	<i>дер. Брислы</i> , Stirnieņes R.k.	Rudzātu R.k.
Aizpūre (of.) (2007, 1998), <i>Aizpore</i>		<i>заст. Айспура</i> , Vārkavas R.k.	Rudzātu R.k.
Aleksandrova (of.) (2007, 1998)			
Alksniši (2007), <i>Alksniši (1998), Alksnieši (of.)</i> ,		<i>Фольв. Альксниши</i> , Preiļu R.k.	Rudzātu R.k.
Aptaka (2007, 1998)	<i>Apteki</i> , Preiļu R.k.		Rudzātu R.k.
Barauka (2007, 1998), <i>Borovka (of.)</i>			Rudzātu R.k.
Bikaunīki (2007, 1998), <i>Bikaunieki (of.), Bykauniki</i>	<i>Bicaunici</i> , Līvānu R.k.	<i>Одн. Быкаунокь</i> , Līvānu R.k.	Rudzātu R.k.
Biūmaņi (2007), <i>Būmaņi (of.) (1998), Byumaņi</i>	<i>Biwmani</i> , Stirnieņes R.k.	<i>дер. Бывманы</i> , Stirnieņes R.k.	Rudzātu R.k.
Briuveri (2007, 1998), <i>Brūveri (of.), Bryuveri</i>	<i>Bryuvery</i> , Preiļu R.k.	<i>дер. Брыверы</i> , Preiļu R.k.	Rudzātu R.k.
Caunes (of.) (2007, 1998), <i>Caunis</i>		<i>дер. Цавня</i> , Preiļu R.k.	
Cīlauka (2007, 1998), <i>Cielauka (of.)</i>			Rudzātu R.k.
Čirvolnīki (2007, 1998), <i>Čirvolnieki (of.)</i>		<i>дер. Червоники</i> , Stirnieņes R.k.	Rudzātu R.k.
Druvas (of.) (2007, 1998), <i>Dryuys, Drivas</i>			
Eleonorvīle (of.) (2007, 1998), <i>Skarbauska</i>	<i>Eleonorwil cum filia</i> , Preiļu R.k.	<i>Им. Елеонорвилъ</i> , vecticībņ.	
Eriņbirze (of.) (2007, 1998), <i>Eriņbierze</i>			Rudzātu R.k.
Gaigalova (of.) (2007, 1998)			Vanagu R.k.
Gardriviši (2007, 1998), <i>Gardriviši (of.)</i>		<i>дер. Гардривиши</i> , Stirnieņes R.k.	Rudzātu R.k.
Jaudzemi (of.) (2007, 1998), <i>Jaudzimi</i>	<i>Jaudzimi</i> , Stirnieņes R.k.	<i>дер. Явдземы</i> , Stirnieņes R.k.	Rudzātu R.k.
Kazimīrovka (of.) (2007, 1998)			
Kiulinīki (2007, 1998), <i>Kiolenieki (of.), Keulinīki, Kūlenieki, Kiulenieki</i>	<i>Kyuliniki</i> , Preiļu R.k.	<i>дер. Кивленики</i> , Preiļu R.k.	Rudzātu R.k.
Korsikova (of.) (2007, 1998)			Rudzātu R.k.
Kurčini (of.) (1998)	<i>Kurczyni</i> , Stirnieņes R.k.	<i>дер. Курчины</i> , Stirnieņes R.k.	Rudzātu R.k.

Laivacumi (2007), <i>Otrie Laivacumi</i> (1998), <i>Laivacums</i>		<i>заст. Лейваума, Vārkavas R.k.</i>	
Liuziniki (2007, 1998), <i>Lūzenieki (of.), Lyuziniki</i>	<i>Liuziniki, Stirnienes R.k.</i>	<i>дер. Лывзеники, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Locupi (2007), <i>Lācupi (of.)</i> (1998), <i>Luocupi, Lacupji</i>	<i>Locupi, Stirnienes R.k.</i>	<i>дер. Лоцупники, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Medņauka (2007, 1998), <i>Medņevka (of.)</i>		<i>дер. МБдњевка, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Mežvidi (of.) (2007, 1998)			
Molakolns (2007, 1998), <i>Mālkalns (of.), Muolakolns</i>		<i>дер. Молоколно, Stirnienes R.k.</i>	
Nadzežda (of.) (2007), <i>Nadežda</i> (1998)			Rudzātu R.k.
Neicgaļi (2007, 1998), <i>Nicgaļi (of.), Neicgali</i>		<i>дер. Нейцгали, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Novomisle (of.) (2007, 1998)			Rudzātu R.k.
Novoseļje (of.) (1998)			Rudzātu R.k.
Ožkaļņiši (2007), <i>Ožkaļņiši (of.)</i> (1998), <i>Uožkaļņiši, Ožkaļņieši, Āžkaļņieši</i>	<i>Oszkolniki, Preiļu R.k.</i>	<i>дер. Ошкальники, Preiļu R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Patmaļka (1998)		<i>дер. Патмалька, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Peiveliškas (of.) (2007), <i>Peiveliški</i> (1998), <i>Peiveliškys</i>	<i>Pejweliszkie, Vārkavas R.k.</i>		Rudzātu R.k.
Pelēcore (2007), <i>Pelēcāre (of.)</i> (1998), <i>Pelēcuore</i>		<i>заст. Пелечерка, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Peļši (2007, 1998), <i>Pelši (of.)</i>	<i>Pielszi, Stirnienes R.k.</i>	<i>дер. Пельши, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Piļupsola (of.) (2007, 1998), <i>Piļupi</i>		<i>дер. Пилюпы, Preiļu R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Pintāni (of.) (2007, 1998), <i>Pyntāni</i>		<i>дер. Пынтаны, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Pridauka (2007, 1998)		<i>заст. Придовка, Līvānu R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Punduri (2007, 1998), <i>Pundurieši, Pundurīši</i>	<i>Pundaryszki, Preiļu R.k.</i>	<i>им. Пундуры, vecticībņ.</i>	Rudzātu R.k.
Pūdusola (2007, 1998), <i>Podusala (of.)</i>			
Rogonoka (2007, 1998), <i>Rogonovka (of.)</i>			Rudzātu R.k.
Rubinkolns (2007, 1998), <i>Rubeņkalns (of.), Rubynkolns</i>			Vanagu R.k.
Rudzāteņās (2007, 1998), <i>Rudzētiņas (of.), Rudzātenis, Rudzātiņas, Rudzāteņi</i>			Rudzātu R.k.
Rudzāti (of.) (2007, 1998)	<i>Rudzaty, Stirnienes R.k.</i>	<i>дер. Рудзяты, Stirnienes R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Rudzāti (of.) (2007, 1998)	<i>Rudzaty, Preiļu R.k.</i>	<i>дер. Рудзяты, Preiļu R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Rusiņi (of.) (2007), <i>Rūsiņi</i> (1998)	<i>Rusini-Rožanovienses, Vārkavas draudze</i>	<i>дер. Русины, Vārkavas R.k.</i>	Rudzātu R.k.
Samuldriva (2007), <i>Samuldruva (of.)</i> (1998), <i>Samuldryva</i>			

Sličauka (of.) (1998)			
Soltupe (of.) (2007, 1998)		заст. Солтупа, Preiļu R.k.	Rudzātu R.k.
Spriudi (of.) (2007, 1998), <i>Spryadi, Sprūdi</i>			Rudzātu R.k.
Staņislavova (of.) (2007, 1998)			Rudzātu R.k.
Stēķi (of.) (2007, 1998), <i>Steki</i>	<i>Steki, Stirnienes</i> R.k.	дер. Стеки, Stirnienes R.k.	Rudzātu R.k.
Stepores (2007, 1998), <i>Stepuoris</i>		заст. Степары, Līvānu R.k.	
Sumanka (of.) (2007)			
Šauri (of.) (2007, 1998), <i>Šauris, Šaures</i>			
Tūmeņi (2007), <i>Tomiņi</i> (of.) (1998), <i>Tūmeni</i>	<i>Tuminie, Vārkavas</i> draudze		
Vidi (of.) (2007, 1998), <i>Vydi</i>	<i>Widi, Stirnienes</i> R.k.	дер. Виды, Stirnienes R.k.	Rudzātu R.k.
Vilcāni (of.) (2007, 1998), <i>Vylcāni</i>	<i>Wilcāni, Stirnienes</i> R.k.	дер. Вылцаны, Stirnienes R.k.	Rudzātu R.k.
Vilkmugure (of.) (1998)		дер. Вилкмогуры, Preiļu R.k.	
Zalāni (of.) (2007, 1998)	<i>Zalāni, Stirnienes</i> R.k.	дер. Заланы, Stirnienes R.k.	
Zeļčenovka (1998)			Vanagu R.k.